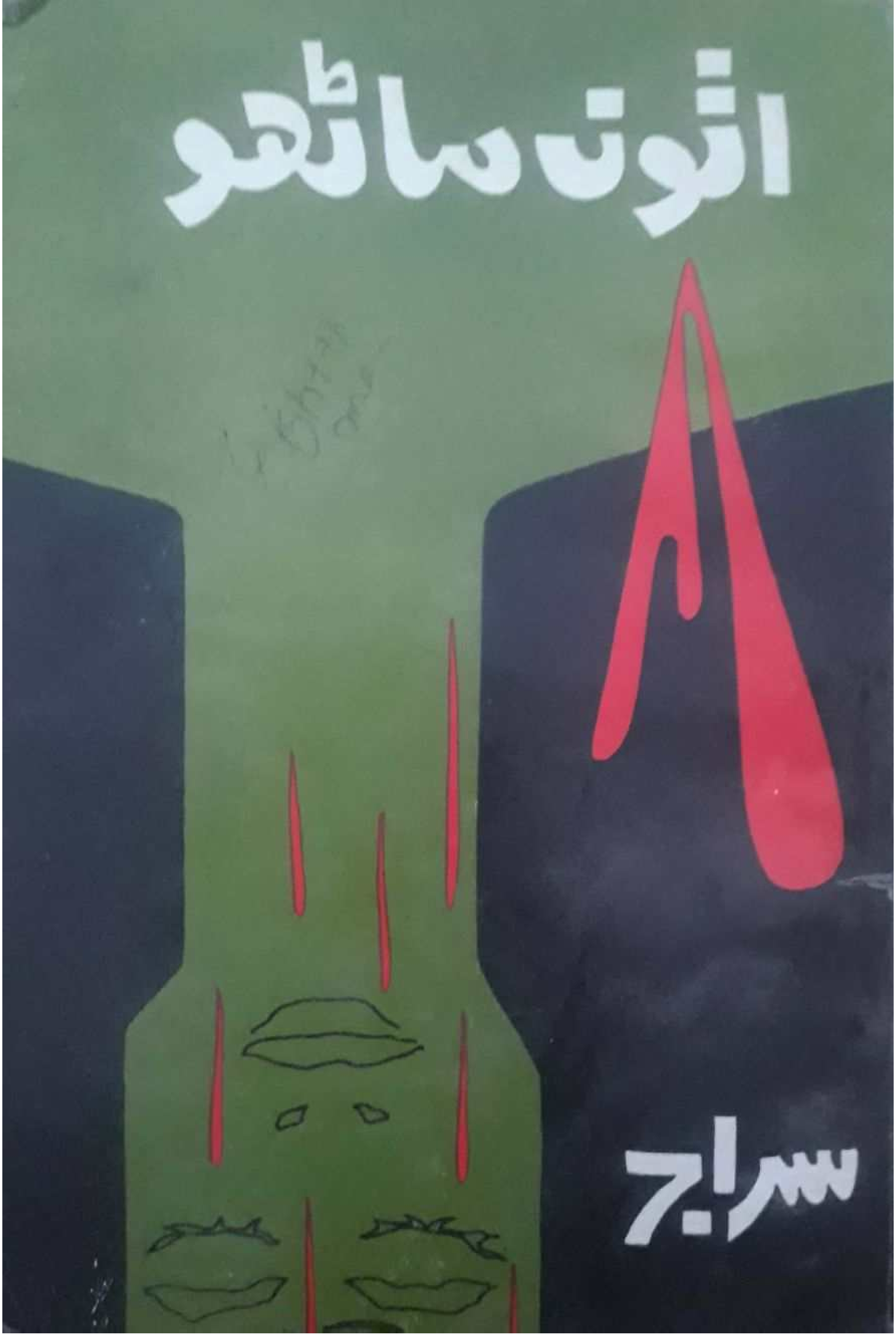

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

سراج

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انتساب

امر جليل جي نالي

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هند ۽ سنڌ جي مشهور و معروف مهان ليکڪ سراج جي ڪهاڻين جو مجموعو ”اڻپورا ماڻهو“ جو پهريون ايڊيشن اوهان جي هٿن ۾ آهي. هن ڪتاب جو پهريون ڇاپو ٿوري عرصي ۾ ختم ٿي ويو هو ۽ ٻي ڇاپي لاءِ پڙهندڙن وٽان خط ايندا رهندا هئا. حالتون ٺيڪ نه هجڻ ڪري ٻيو ڇاپو دير سان شايع ٿي رهيو آهي.

سراج جا ٻيا ڪتاب ”پڙاڏو سوئي سڏ“، ”سرڻ موٽي ايندي آءُ“، ”منهنجي دنيا هيڪل وياڪل“، ”تنهنجي دنيا سڀ رنگ ساڃول“ ۽ ”منهنجي دنيا مرگهه ترشنا“ به نيوفيلڊس طرفان شايع ٿيل آهن.

— ادارو

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فهرست

ڪهاڻيون — **صفحو**

١.	رت ورني رات	٩
٢.	نچڻي	١٩
٣.	هڪ مڙدو، ٻي لاش	٤٣
٤.	وڻ جو موت	٥١
٥.	ڪارونجهر جا مور	٦٩
٦.	مان جوڳي آهيان، سوڳي آهيان	٩٩
٧.	اٺون ماڻهو	١١٧

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻهرين ايڊيشن جا

ٻه اکر

ڪهاڻيون مون اڳي به لکيون، جن مان ڪي ڇپيون، ڪجهه مون نه ڇپايون. ڪهاڻيون اڄ به لکان پيو. انهن مان ڪي ڇپجن ٿيون، ڪي ڪونه ٿو ڇپايان. ان لاءِ ڪي ٺي سبب آهن، گهڻو ڪري اهي سبب سڀ جذباتي آهن. انهن جي هن وقت اپٽار ڪرڻ نٿو گهران. وقت آيو ته انهيءَ جي وضاحت به ڪندس.

منهنجو پهريون مجموعو ”اي درد هلي آءُ“ اڄ کان ٢٤ سال اڳ شايع ٿيو. ڪن دوستن زور پريو ته هڪڙو ٻيو مجموعو به ڇپجي. پهرين سوچيم ته رڳو اڻ-ڇپيل ڪهاڻيون ڇپائجن. دوستن وري اسرار ڪيو ته ان ۾ ڪجهه اڳ ڇپيل ڪهاڻيون به هئڻ گهرجن، جيئن ڪتاب ۾ محفوظ ٿي وڃن. نيٺ وڃڻو فيصلو ڪيم ته في الحال ست ڪهاڻيون شامل ڪريان. انهن مان هڪڙي ”هڪ مڙدو، ٻي لاش“ ١٩٦٤ع ۾ ڇپي هئي، پر مهراڻ جي صاحبن ۽ پروف ريڊرن ان کي ”هڪ“ مرد ٻي ”لاشا“ بڻائي ڇڏيو.

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سخت ڪاوڙ آئي هيم. هن ڪهاڻيءَ کي ان جي صحيح
عنوان هيٺ شامل ڪيو اٿم. ان ڪانسواءِ هڪڙي ٻي
ڪهاڻي ”رت-ورني رات“ ۱۹٦۷ع ۾ ’نئين زندگي‘ ۾
ڇپي. ان ۾ شمشير آخري پئرا ڪٽي ڇڏي هئي. سا ڳالهه
وڏي پيو هوس. پر سرڪاري پرچي هئڻ ڪري سندس
مجبوريون محسوس ڪري ساٿ ڪيم. ان ڪهاڻيءَ کي
پنهنجي اصل حالت ۾، ان ڪٽيل پئرا سميت، شامل ڪيو
اٿم. باقي پنج ڪهاڻيون نيون آهن جيڪي ۱۹۸۳ع کان
۱۹۸۵ع واري عرصي ۾ لکيل ڪهاڻين مان چونڊيون اٿم.
انهن مان ٻه ڪهاڻيون— ”اڻون ماڻهو“ ۽ ”وڻ جو موت“
برسات ۾ ڇپيون هيون. ٽي ڪهاڻيون — ”نچڻي“
”ڪارونجهر جا مور“ ۽ ”سان جوڙي آهيان، سوئي آهيان“
اڳ ڇپيل ڪونهن.

ڪهاڻين جي باري ۾ پاڻ ڪجهه نه چوندس. اڳ ۾
ڪجهه نه چوندو هوس. جڏهن ڪهاڻين تي بحث ٿيا،
تنقيدون ٿيون، تڏهن به ڪجهه ڪونه چيم. سو هاڻ به
پاڻ ڪجهه نه چوندس. پل ته اسان جا پڙهندڙ ۽ نقاد انهن
تي ڪجهه چون ۽ لکن. اڄ اهي مان آهيان، جيڪي ڪجهه
لکي به اهو سوچيندا آهن، ته پنهنجي ٻوليءَ ۽ سنڌ جو
قرض اڃا گهڻو باقي آهي. ان ڪري لکڻ اسان لاءِ ذهني
قرض جي ادائگي آهي. جيسين جيئرو آهيان، تيسين اهڙا
ادائگي ڪندو رهندس.

— سراج   ۹- ڊسمبر ۱۹۸۵ع
ڪراچي

www.sindhsalamat.com   books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

رت - ورني رات

اُگهاڙي رات، اُگهاڙو رڻ.... ۽ هيڪل وياڪل دل! واريءَ جو پنڌ هوندي به پهاڙن اٿانگو، پر هن جا پير اوندهه ۾ به پنهنجي واٽ پيدا ڪندا، ڏهون اڪرندا، پٽون پورڻيندا، پنهنجي ماڳ کي ويجهو پوندا ٿي ويا. رڻ جي رات پرينءَ جي نيڻن جيان نرندي ٿي ويئي. پيري جي پڪ ڪرڻ لاءِ، هن اُڀ ڏانهن نهاريو— ۽ ان کليل ناڱي آسمان کي ڏسي، هن کي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ ته رات پنهنجو نيرو نيرو اُگهاڙو جسم تارن جي چنيءَ ۾ لڪائيندي شرمائڻ لڳي هئي.... ۽ ان سمي، هن کي پنهنجي ”سومل“ ياد اچي ويئي. هڪ آجري آجري تاري، ٿورو ٽمڪي، مرڪي، هن کي اک هنئي— ۽ هن کي پڪ ٿي ته رات ۽ رڻ هن سان ويساهه گهاتي نه ڪندا. ڪندا به ڪيئن؟ هو ته هن رڻ جو يار هو.... اُگهاڙو رڻ، جنهن جي اُگهاڙين ڏهن ۽ پٽن جي ٻاچولن ۾ هن اوسيئڙن جون ڪيئي راتيون، تارا ڳڻيندي، سڄڻ جا پيرا کڻندي، سومل جو تصور ڪندي گذاري ڇڏيون هيون. جڏهن سومل جي پيار ۾ هو ڪوهن جا ڪوهه ڪهي ايندو هو، تڏهن هي رڻ پٽ ئي هن لاءِ وڏي ۾ وڏو، بنهه پنهنجو، اجهو ۽ آسرو هو. جڏهن ممون پوڙهي، ڪارسري لسوڙيءَ جي وڻ هيٺان، هن جي ٻوٽي ٻوٽي ڪندا ڳنبيا هئا، تڏهن به هي رڻ هن سان ياري نڀائي هئي.

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ هڪ ٻئي واچوڙي جي ٻُوهي ۾، ٻوٽي سان گڏ ليسوڙي جو وڻ به واريءَ جي اڇ ۾ ڍڪجي ويو هو — ۽ ان ڏينهن هن سومل جي اڇيءَ ٻانهن جي اڇيءَ ٻانهينءَ کي منيون ڏيندي چيو هو:

”سومل، سوڳنڌ ڏي ته موجو (منهنجو) پيار آلڪي نه ويندو!“

”توجو (تنهنجو) سوڳنڌ!“

ان سوڳنڌ ۾ ڪيتري نه سندرتا هئي، ڪيتري نه چنچل نهٺائي هئي! سومل هن لاءِ رڻ جي راڻي هئي — سومل لاءِ هو هڪڙي ممون ٻوٽي جو ڇا، سڄي ٿر جو ويري ٿي پوندو. سومل جو پور ايندي، ڇڻ ته هن‌جي پيرن ۾ پونريون ٻڌجي ويون، ۽ هن جي سموري جسم جو ٿڪ لهي ويو. هن جو پيار ته سومل جي انگ، چڳ چڳ ۾ سمايل هو. سومل چوندي هئي‌ته الائجي ڇو، جڏهن هن جي ڪنن جي ٻنڙن کي ڪا ڇڪ ايندي هئي، تڏهن به پيڙا کان هو ڪيس ياد اچي ويندو هو. عاج جي ٻانهينءَ جي ڇڪٽيءَ ئي به الائي ڇو هو ڪيس دل تي هرڻ لڳندو هو. ۽ جڏهن هوءَ ڪنهن جيڏيءَ سرتيءَ کان ڦٽي ڏهاريندي هئي، تڏهن چڳ چڳ کي ڇڪي اچڻ سان به هو سندس دل ۾ لهي ايندو هو. وڏي ۾ وڏي ڪل جهڙي ڳالهه ته اها هئي، ته جڏهن کان هو سومل جي سپنن ۾ سائيان ٻنجي آيو هو، تڏهن کان پيڻ (بلا) کان ٻچڻ لاءِ وهائي هينيان ٿوم جي ڳڙيءَ مان به ٻانس بدلجي ويئي هئي، ۽ ان مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

ڪيس هن جي جسم جي ويجهائيءَ ۽ هن جي ساهه جي سڳنڌ اچڻ لڳي هئي.

ڏاڍي ڪاچري هئي هن جي سومل! جڏهن ممون پوپي ڪيس چيو هو ته هو هن تي اهڙو ڪامڻ ڪندو جو چڙي چڙي مري ويندو، تڏهن هن ڪيس چٺي ڏنو هو، "ممون، جي هو مئو، ته سومل به مرندي!" ممون پوپي کي هاڻ هن کان ڊپ به ٿيڻ لڳو هو ته متان هوءَ ڪاڪي کي چٺي نه ڏئي ته ڪوهه ٻان ايندي ممون ڪيس ٿپائڻ لڳو هو. جڏهن ممون پوپي واري بوتي کي واريءَ واري چڏيو، تڏهن کان ممون جڪ ڪائيندو، ڏند ڪرٽيندو رهجي ويو. هن جو شان لاٿون تي ويو هو، ۽ جن ماڻهن کي ٺڳي ٺڳي هن ٺڪا ڪوايا هئا، سي به هاڻ هن تي ٺٺولي ڪرڻ لڳا هئا. ماڻهو ڪليو ڪلايو هن جي ۽ سومل جي نينهن جون ڳالهيون ڪرڻ لڳا. چئن چگن ته ڪاڪي کي چٺي ڏنو تہ 'هاڻ ڏيڪري ڪيترو ويهاريندين. هنن جي پيار جي ڪهاڻي ته هاڻ ترجي پٽن کي به ٿي روئاڙيءَ، پا ندوريءَ کي وهه ڏيئي مار، پاسڏ ڪري سڳ ڏينس. ميان، ملي کي سڏائي، مسيت ۾ به ٻول پڙهائي آڪاري ڇڏ!'

ان ڏينهن سومل مينهن- واءَ ڪري هن وٽ پهتي هئي، ۽ هو اچرج مان سومل کي ڏسندو ئي رهجي ويو. اتهن آس ۽ تتل واريءَ تي ڊوڙندي، هن جي منهن جو ورن مٽجي ڪهنبو ٿي پيو هو. هن جي سهڪڻ تي هن اتمن پانبو هو، ڇڻ ته رڻ جي پٽن ۾ ساهه پنجي رهيو هو. پکهر ڪان،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هن جي ڪچن وٽ ڪجهه ڪاڙهي بدران ڪارو ڪارو ٿي پيو هو، ۽ سندس نرڙ وڏن ڪٽيل سينڌ تي وار وري آيا هئا. هن جي هنيانءَ ۾ هڪ پڇي ويو— الائي ڇا ٿيو هو؟ جڏهن سومل هن اکيان بيهي، سهڪندي، ڪهڙيءَ پل لاءِ هن کي گهوري ڏسندي رهي، تڏهن هن ائين پاتيو هو، ڄڻ ته سومل هن رڻ جي هڪ ناسايل اجايل هرڻي هئي، جنهن کي آخرڪار رڃ بدران پاڻيءَ جو ڪو جهرڻو نظر اچي ويو هو. هن جي اکين ۾ ڪا اهڙي نئين جوت اچي ويئي هئي، جنهن ۾ تر جي اٿاهه وسعت بدران ڪنهن خيابان جو سڪون موٽي آيو هو، ڪنهن جهرڻي جي جهاڙ موٽي آئي هئي. هن جي سهڪندڙ ساهه ۾، هن جي هيٺ - مٿي ٿيندڙ ڇاتيءَ ۾، هن جي انگ انگ ۾، ڪنهن وائيءَ جو ور، ڪو بهنن جو لهرو سمائبو ٿي ويو.

پر جڏهن هن پنهنجن هٿن ۾ سومل جا هٿ ورتندي، سندس اکين جي جهرڻن ۾ جهاتي پائي، ان اتاولائيءَ جو سبب پڇيو، تڏهن سومل جي هٿن ۾ به حيا، حجاب ۽ لڄ جي ڪا لهر لرزي ويئي. هن جي سهڪ ڄڻ ته اوچتو روڪجي ويئي. هن جي اکين ۾ هڪ نئين نمرت اچي ويئي، ۽ هن ڏانهن گهورڻ بدران، پير جي آڱوٺي سان واريءَ کي کوٽيندي، هن جي پيرن ۾ نهارڻ لڳي— ڄڻ ته هوءَ انهن پيرن ۾ پنهنجي جاءِ ڳولڻ لڳي هئي. هو ان نهار مان ڏي ڳالهه سمجهي سگهيو، ۽ هن کي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ ته هن جي دل ڦٿڪندي، وڌندي، وسيع ٿيندي، ساري ترڪي سمائڻ

لڳي هئي.

”سچي؟“ هن بنهه مختصر سوال ڪيو هو. هن ان جادوءَ، ان ڪامڻ کي ٽوڙڻ نٿي گهريو، پر سومل ڪنڌ جي هلڪيءَ ڏوڻ سان هائو ڪندي، هٿ ڇڏائي، وري ڪٿهيءَ واريءَ واٽ تي ڊوڙندي هلي ويئي، جڏهن ته هرڻي پنهنجي آڇ لاهي، پنهنجي ولر ڏانهن واپس وڃڻ لڳي هئي. هوڪا گهڙي هن تنهنءَ سومل کي ڏسندو رهيو ـــ اها سومل جا اڳ ۾ هڪ انسان هئي، هاڻ هن جي ڇپن جي مرڪ بنجي ويئي، جا اڳي پنهنجي هوندي به ڌارين هئي، ۽ جا هاڻ ڌارين هوندي به هن جي پنهنجي هئي. هن ان احساس کي دائمي ڪرڻ ٿي گهريو ـــ ان پنهنجائپ ۾ پاڻ کي وڌيڪ ويڙهي ڇڏڻ ٿي گهريو. سومل هن جي چپا ٿي، جڏهن ته سچو ٿر، هي واريءَ جو سمنڊ هن جو پنهنجو هو ـــ ۽ هو واريءَ جي پڙن تان ائين ليٽڻ پيٽڻ لڳو، جڻ هن جا آڪ واريءَ تي ليٽڙي پنهنجو ٿڪ لاهيندا هئا. هن جي وات ۾، نڪ ۾ ۽ ڪنن ۾، ڪوسي واري پوڻ لڳي ـــ پر اڄ هن جي وات ۾ واريءَ جي ڪرڪر ۾ به عجيب سواد اچي ويو هو، جو هن ڪنهن به طرح وڃائڻ نٿي گهريو.

سانوڻ ڪال پوءِ هنن جو ويانهن ٿيڻو هو ـــ پر هن لاءِ اهي ٻه مهينا گذارڻ به مشڪل ٿي پيو. وڏي ڳالهه، ته اها ته هاڻ سومل به پڻ تي اچڻ ڇڏي ڏنو، ۽ هوپاڻ، اڄ جو بهانو ڪري، ڪهڙيءَ تائين ايندو هو. پر هن کي ايندو ڏسي، سومل جون سرتيون جيڏيون، نڪ کي موڙو ڏيئي، هن تي

چٽرون ڪنديون، هلڻون وينديون هيون. هڪڙيءَ ته چٽي
ٻه ڏنس، ”ماربي ڪي آنرويلا ٽــي آئـي آهي!“ ۽ هو ڦڪو
ڦڪو ٿــي، موٽي ويندو هوـــ ۽ پنهنجين پٽن سان سومل
جون ڳالهيون ڪرڻ لڳندو هو.

پر ان سال ساونڻ نه آيو. ساونڻ بدران ڏيهه تي ڏڪر
لهي آيو. اپ ڏانهن تڪيندي تڪيندي، آسروند اکيون،
ٿڪجي، مانديون ٿي، جهڙاليون ٿي ٿي ويون. جڏهن ميون
عثمان به پنهنجي ڪوٺيءَ کي تالو هڻي سنڌ ڏانهن اسهيو،
تڏهن ته آسپاس جي چوٽڙن مان به لڏ پلاڻ شروع ٿي ويئي.
ڏيپلــي، مٺــي، ڇاڇري، عمرڪوٽ ـــ جتان ڪٿان ڪــو
اوٺي ٿي آيو ته ڪا خبر خير جي ڪانه ٿي آندائين. سڄو
ڏيهه ڏڪر هيٺ هو. جڏهن ڳنڍين مان آن جا آخري داڻا
به داڻو داڻو ٿي ويا، جڏهن گاهه جون ڏنون ڏسندي ڏسندي
پٽ ٿي ويون، جڏهن پٽارومال پٽن جي اوٽ وٽي مرڻ لڳو،
۽ جڏهن بڪ جو ڪارو ڏيو، مرن سان گڏ ماڻهن مرڪاهي
پيو، تڏهن هو به سهي نه سگهيو. لڏو ڪٽي، هن به سنڌ ڏانهن
رخ رکيو. واٽ تي، ڪا گهڙي هو ڪاڪي جي چوٽڙي
وٽ لهــي پيو. ڪاڪو هن ڪي سنبريل ڏسي، پريشان ٿــي
سمجهي ويو ته هو لڏو پٽي سنڌ ڪمائڻ نڪتو هــو. پيءُ،
ماءُ ۽ ننڍن ڀائرن ڀينرن جي بڪ هن ڪان ڏٺي نٿي ٿي. ٻري
ڪان هن جي لڏي جا پلاڻيل اٺ به شايد بڪ ڪان رانياٽ
ڪري رهيا هئاــ ۽ هن جون اکيون ڪاڪي جي ٻوڀان
ڪجهه، ڳولينديون رهيون. ڇپري مان ته اکيون ـــ آليون،

جهڙاليون اکيون — سانوڻ جيان ٽمنديون رهيون، ۽ هو ان سانوڻ کي وسندو ڇڏي، موٽي اچي لڏي سان شامل ٿيو هو.

اڄ ٻن مهينن کان پوءِ واپس وڻ تي ٻه هن کي اهي جهڙاليون اکيون اڻين ياد هيون، جن اهو اڃا ڪاڻهو ڪو ڏينهن هو. جڏهن جڏهن انهن اکين جو تصور هن جي دل کي جهوريندو، ڪوريندو رهيو، تڏهن تڏهن هن جي وک واريءَ جا ڪپر ڪوريندي ويئي. هو، پنڌ ٿي پنڌ، لڏي کان ٻه ٽي ڪوهه اڳتي نڪري آيو هو. اوچتو آپ ۾ هڪ آهاءَ ٿيو، ۽ انهيءَ سان گڏ جڻ ته رڻ جو سينو چيرجي ويو، ۽ رڻ جي دانهن آپ کي چيريندي ويئي. واريءَ ڌرتي هن جي پيرن هيٺان اڻين ڏڏي ويئي، جڻ ته ڌرتيءَ پاسو ورائي، اٿلي، اُبتي ٿيڻ واري هئي. هو اتي ئي جمي بيهي رهيو هن اڻين سمجهيو ته اوسي پاسي ۾ ڪا وڄ ڪري پئي هئي. پر حد نگاهه تائين آپ ۾ تارا ٽمڪندا رهيا. گهڙي به نه گذري ته هڪ ٻيو هيبتناڪ ڌڪاءُ هن جي بلڪل ويجهو ٿيو، ۽ هن جيڪنن ۾ تاڙيون پئجي ويون. هن جاڪن ان ڌڪاءَ جي پڙاڏي کان سون - سون ڪرڻ لڳا. هڪ ٻيو ڌهيل ڌڪاءُ ٿيو.... ڌرتي هن جي پيرن هيٺان نڪري ويئي، ۽ هو منهن ڀر اچي هڪ ٻٽ ٽي ڪريو. واريءَ جو هڪ جبل، هن جي لڱن مٿان ڪنهن ڪٽي وانگر ويڙهجي ويو. اهي ڌڪاءَ، جن پوءِ ٽئين ويجها ٿيندا ويا. واريءَ جي ٽڪن ۾ ڪنوٽيون ڇهڪنديون رهيون، ۽ واريءَ جون ٽڪرون ڪنهن

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڦوهاري وانگر متي اڏامي، زوردار ڦهڪي-سان، ذرا ذرا تي تي ويون. هن کي ائين محسوس ٿيو، ڇڻ تـه انهن ڏکائن سان گـڏ ڪي هزارين ڪتر جـون مشينون، واريءَ کـي ڪترينديون، هن ڏانهن وڌنديون ٿي آيون. ان سان گڏوگڏ، ڪوڪاڙهو سوجهرو پٽن جي پويان ڦهلجڻ لڳو هو، ڇڻ تہ ڪٽي ڪو وڏو مچ ٻرڻ لڳو هو. ڪجهه وقت آسمان ۾ وچ جا شعلا ڀڙڪندا رهيا. پر پوءِ — ڪجهہ وقت ڪان پوءِ، اهي ڏڪاءِ هلڪا، جهيٽا ۽ ٻوڙا ٿيندا، پوئتي هٽڻ لڳا. هو پاڻ کي واريءَ مان ڇڏائي، ڪلمو پڙهندو، ٻڇندو، وات، نڪ ۽ ڪنن مان واري ڇنڊيندو، اٿي بيٺو. هڪ آڇاتو ڊپ هن جي ذهن کي وڪوڙي ويو. اوچتو هن پويان ڏٺو، تـه سومل جي ڪرٽ جا چونٽرا ۽ ڇپرا ٽڙڪات ڪـري سڙي رهيا هئا ۽ انهن مـان نڪرندڙ شعلن جـو لڙڪات رڻ ۾ ڀڙاڏا پيدا ڪري رهيو هو!

’سومل!‘ هن جي دل مان دانهن نڪري ويئي. ۽ هو سومل - سومل ڪندو، چونٽرن ڏانهن ڀڳـو. هـو پنهنجـي زندگيءَ ۾ ايترو تيز نه ڊوڙيو هو. هن کي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ تہ هن جي رت ۾ باهہ لڳي ويئي هئي، ۽ ان باهہ کـي اجهائڻ لاءِ هن جو ڊوڙڻ ضروري هو. جڏهن هو سومل جي چونٽري کي ويجهو ٿيو، تڏهن هـن هڪ ڪڙڪيدار آواز ٻڌو — ”هالٽ!“

پـر هو ڊوڙندو رهيو — بي اختيار، پنهنجي وت ڪـان ٻاهر — ڄڻ تہ هو اڏامڻ لڳو هو. اوچتو گوليءَ جو آواز،

ٻاھہ جي ٽڙڪاٽن مان گونجندو، ھن جي ڪلھي ۾ ڪپي ويو.... ۽ ھو ٿاٻڙجي، سومل جي چونٽري جي چاڻنٽ وٽ ڪري پيو. ھن پاڻ سنڀالي، وري اٿڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ڪاٻي ھٿ تي زور ڏيڻ سان سور جي سٽ ھن جي سڄي جسم کي چيري ويئي. ھن ڪان ھڪ دٻيل ’الاڙي!‘ نڪري ويئي— ۽ وري ٿاٻڙجي، اڳيرو ڪري پيو. عين ان وقت ھڪ ٻي گولي، ٻرڙاٽ ڪندي، ھن جي مٿي ڪان ’زون‘ ڪندي، سامھون ٻرندڙ چپرن جي مچ ۾ گم ٿي ويئي. ھاڻ ھن جو ٻيپ بلڪل لھي ويو ھو— فقط ھن جي منھن ۾ ھڪ عجيب سرخي، ھڪ عجيب نفرت ڀرجي آئي. ھن وري منھن مٿي ڪنيو، ۽ مچ جي موٽندڙ، رت-ڳاڙھ سوجھري ۾، ھن کي پنھنجي بلڪل ڀر ۾ ھڪ ڪٽيل ٻانھن نظر آئي، جنھن جي سڄي عاج جيچوڙ اڃا سلامت ھئي. ساڄي ھٿ جي زور تي رڙھي، اڳيرو ٿي، ھو اتي ويھي رھيو، ۽ ھٿ وڌائي اھا ٻانھن کڻي ورتائين. ٺونٺ ڪان مٿي، عاج جي ٻانھين رتائجي ويئي ھئي، ۽ ڏوري ولڻ، ڪچي ڪچي گوشت مان ھڪ اپو ھڏو ٻاھر نڪري آيو ھو. ٺونٺ ڪان ھيٺ ٻانھين اڃا ٻہ سوجھري ۾ چمڪي اٿي— ڪرائي جي چوڙي ڪان ھيٺ، ھٿ اڃا ٻہ ڪوسيرڙو ھو. ھن کي الائي ڪھڙو خيال آيو— ۽ ھن ان ٻانھن کي ھڪ ٺيڻ سک، ھڪ ٺيڻ پيار، ھڪ عجيب ورونھن مان گھرالي پاتيندي، ڀاڪر ۾ ڀيڙيندي، پنھنجا چپ ان ٿڌي ٺينڊڙ اڪيلي ھٿ تي رکي ڇڏيا. ۽ عين ان وقت.... ھڪ گولي

هن جي لوڻي کي ڦاڙي، هن جي مغز جي اڇي ڪاڙهي گوشت جا چيچڙا اڏائيندي، پوپان ڪنهن ٽامي جي ٽانو ۾ ڪپي ويئي— ۽ هو انهن ٽي سوسل جي هانهن کي پاڪر ۾ جهلي اونڌو ٿي، منهن ڀر ڪري پيو.

❋ ❋ ❋

بارڊر پوسٽ تي ٻنهي ملڪن جا ڪمانڊر، لاشن، زخمين ۽ قيدين جي مٽا سٽا لاءِ گڏ ٿيا هئا. جڏهن هن جو لاش هيٺ لاٿائون ته هن جي آڪڙيل پاڪر ۾ اڃا تائين هڪ ٻانهن هئي، جنهن کي ڏونٺ کان هيٺ عاج جي ٻانهين پيل هئي، ۽ ان جو عاج رتائجي ويو هو.

هڪڙي ڪمانڊر لاش تي نظر وڌي: ”نه، هي اسان جو نه آهي....!“

ٻئي ڪمانڊر سا ڳئي لاش تي نظر وڌي، ۽ ڪنڌ ڌوڻيندي چيائين: ”هي اسان جو به نه آهي....!“

ڪمانڊرن لاءِ مسئلو پيدا ٿي پيو. هن لاش کي ۽ هن ٻانهن کي ڇا ڪن: ساڙين يا پورين؟ هو ڪجهه وقت ان مسئلي تي بحث ڪندا رهيا، پر ڪنهن به نتيجي تي پهچي نه سگهيا.... ۽ هن جو لاش ۽ وڍيل ٻانهن، رڻ جي واريءَ کان اهو سوال پڇندا رهيا!

—٥—

نچڻي

هن سان پهريون ڀيرو آءٌ موهن جي دڙي تي مليو هوس. هوءَ انهن صحافين ۾ شامل هئي جيڪي ”سنڌ صدين کان“ واري سيمينار جي ڪوريج لاءِ آيا هئا. مون تي اهو ڪم رکيل هو ته جڏهن ”ڊيليگيٽس“ ۽ صحافي موهن جو دڙو ڏسڻ هلن ته هنن ۽ سرڪاري عملدارن جي وچ ۾ رابطي جو ڪم ڏيان.

ميوزيم ۾ گهڙڻ وقت، هوءَ دروازي وٽ ئي بيهي رهي. جڏهن سڀ اندر مختلف شيون ڏسڻ لڳا، ۽ ميوزيم جو ”ڪيورٽر“ هنن کي سمجهاڻيون ڏيڻ لڳو، تڏهن آءٌ ٻاهر نڪري آيس. منهنجي بوٽ جي کڙڪي تي هن اکيون مٿي کڻي مون ڏانهن نهاريو.

”اوهان جي طبيعت ته چاڪ آهي نه؟“ مون رسمي طرح هن کان پڇيو. مون کي ائين لڳو، ڄڻ هوءَ پنهنجي رستي کان ڀٽڪي وئي آهي، ۽ ڪنهن عجيب وحشت هن جي اکين ۾ وسي رهي هئي.

”نه، آءٌ وڃائجي ويئي آهيان!“ هن جا اڇا چپ وڌيڪ اڇا ٿي ويا هئا. سندس اکين جي ويراني ۽ سندس اڇي- ڳاڙهي ٻورڙي منهن کي ٻه سرءَ جي پنن جي پيلاڻ جو رنگ ڏيئي ڇڏيو هو.

”نه نه، هي ڏي ميوزيم آهي، جتي سڀني کي اچڻو هو....“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

Scanned with CamScanner

مون هن کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي.

”تون نٿو سمجهين. آءٌ پنهنجي وجود جي واٽ وڃائي ويٺي آهيان.“ هن عجيب حسرت مان چيو. هن جي انگريزيءَ ۾ فرينچ لهجو نمايان هو.

مون پهريون ڀيرو ڀرپور نظر سان هن کي ڏٺو. ٻاويهن ٽيويهن ورهن جي، ڪليل اڇو-ڳاڙهو، يا هلڪو پيازي رنگ پوريون ا ڪيون. ڪياڙيءَ تائين ڀتون-ڪٽ ڪٽيل وار جن هن کي ڪجهه ڇوڪرائي ڪيفيت ڏيئي ڇڏي هئي. سنهيا چپ. ڀريل ڳل پر مٿن آس جي ڪري پيدا ٿيندڙ ڏڙڀ ڏڙڀ ڇانئون، جيڪي عام ٿورڙيءَ ڇوڪرين کي گرم آب هوا ۾ پنهنجي ويندڙيون آهن. سنهون نڪ، جنهن جي پڇڙي ڪجهه پوئتي وريل. ڏکي ڳچي، جنهن مان لاڪيٽ، هن جي ارهه جي وٿيءَ تي لڙڪي رهيو هو. سنهي جسم جي باوجود ڀريل ڀريل ارهه، ڪلهن ڪان هٿن تائين اگهاڙيون سڊول ٻانهون، جن تي ٻ، گرميءَ جي ڪري هلڪيون ناسي-ناسي ڇانئون پنهنجي ويون هيون. ڳوڏن ڪان مٿي اسڪرٽ جي ڪري هن جون لڱون، ڪمن سميت، ساسيريون. چيلهه سنهي، جنهن ۾ پيل پٽي هيڪاري ان کي ٻنهه سنهي ڪري ٿي ڏيکاريو.

”توهين اندر هلي ميوزيم ۾ شيون ڏسو ته دل وندري ويندي،“ مون همدرديءَ طور چيو.

”نه نه، مون کي پڪ ٿو ٿئي....“ هن اهي لفظ فرينچ ۾ چيا.

”ڇا ڪان تو پڙ تڻي اوهان ڪي؟“ مون سندس دلداريءَ لاءِ هن ڪان فرينچ ۾ پڇيو.

”مهاپوڇاريءَ ڪان....“ هن جي آواز ۾ به ڪنبڻي هئي. هوءَ وري انگريزي ڏانهن موٽي آهي.

”مها پوڇاريءَ ڪان... ؟“ مون حيرت مان هن جا لفظ ورجايا.

”تون نه سمجهندين.... ڏس نه، آءٌ هت اڳ به اچي چڪي آهيان.... جڳن جا جڳ اڳي.... آءٌ اهاڻي ساڳي نچڻي آهيان.... وڏي جنگ لڳي هئي.... ۽ جڏهن نئين فاتح راجا مون کي نچڻ لاءِ چيو تڏهن مون انڪار ڪري ڇڏيو.... راجا مهاپوڇاريءَ کي حڪم ڏنو ته جيڪڏهن هن مون کي نه نچايو ته هو سڄي شهر کي باهه ڏيئي ڇڏيندو.... مهاپوڇاريءَ منهنجي ڪلهن تي هٿ رکي، منهنجي اکين ۾ نهاري، چيو ته شهر خاطر آءٌ نچان.... آءٌ تڏهن به نه نچيس ڇاڪاڻ ته، آءٌ فقط مهاپوڇاريءَ خاطر يا شهر خاطر نچي تي سگهيس.... ڏارئين راجا لاءِ نچڻ سان منهنجي ڪلا سراپ هيٺ اچي وڃي ها.... ۽ پوءِ جڏهن شهر ۾ آڙاهه ٻريا، تڏهن هن مها پوڇاريءَ جي چوڻ تي مون کي ڪنجهي جي ٻچندڙ آويءَ ۾ وجهي ڇڏيو....“

هوءَ سڪندي به رهي، روئندي به رهي، ڏڪندي به رهي، ورلندي به رهي، هٿن سان اشارا به ڏيندي رهي. هن جي آرهه ۾ ايئن ٿي آيار آيو ڄڻ ته انهن جي هيئان باهه جا مچ ٿي ٻرڻيا. مون کي هن جي دماغي حالت تي شڪ پوڻ

لکيو.... هن شايد موهن جي دڙي تي ايترو ڪجهه پڙهيو آهي، ۽ قديم ديومالائن کي ايترو هنڊايو اٿس جو ”ڪل“ تڙي وئي اٿس. مون کي هاڻ هن سان همدرديءَ سان گڏ اهو به خوف ٿيڻ لڳو ته ٻين يورپي سڪالرن ۽ صحافين جيڪڏهن هن کي ان حالت ۾ ڏٺو ۽ هڏو ته ڏاڍي ڳالهه ٿيندي. مون هن کي پرچائڻ جو سوچيو، جيتوڻيڪ مونکي اهو ڏانءُ نه هو ته نفسياتي مريض سان ڪهڙو ورتاءُ ڪرڻ کپرجي.

مون هن جي ڪلهي تي همدرديءَ جو هٿ رکندي چيو: ”توهن گهبراءِ نه.... آءٌ توسان ساڻ آهيان.... تون هل اندر!“

هوءَ مون کي چنبڙي پئي. ڪرڙي وانگر پئي ڏڪي.

”مون کي نه وٺي هل، مون کي نه وٺي هل.... مان مري وينديس.... مهاپوڄاري مونکي ڪنجهي جي آويءَ ۾ وجهائي ڇڏيندو.... خدا جي واسطي، مون تي رحم ڪر....او خدا، مون تي رحم ڪر....!“

آءٌ منجهي پيس. هن کي اندر وٺي وڃڻ ته هيڪاري جوکم وارو ڪم هو. خواهه مخواهه جو ”اسڪئنڊل“ بڻجي ويندو. ڪجهه سوچيندي مون هن کي آٿت ڏنو: ”چڱو ڀلا، اندر ڪونه ٿا هلون.... اچ ته ٻاهر هلون....“

”ها نيرو، مون کي هتان وٺي هل.... پري، تمام پري... جتي مهاپوڄاري به اسان کي ڳولي نه سگهي....“

هن مون کي ”نيرو“ سڏيو. مونکي ڀڪ ٿي وئي ته،

هن جي دماغ ۾ مڙني کو خلل آهي. هائو تہ، مون کي نهايت احتياط سان هلڻو پوندو. سوچيم، ٻہ فرانسيسي اسڪالر بہ هن جماعت ۾ هئا، تن سان صلاح ڪريان. ٻيا هڪڙو ٻيو صحافي، پئرس جي ”لاماند“ جو عيوضي هو، ان سان ڳالهہ چوريان. اهوئي سوچيندو، آءٌ هن کي ريسٽ هائوس وٺي آيس. جڏهن ريسٽ هائوس پهتاسين تہ هوءَ ٻاڻ کي ڪجهہ قدر سنڀالي چڪي هئي. مون چانهہ گهرائي، هن کي پياري.

”آءٌ تنهنجي شڪر گذار آهيان.... مون کي ڪڏهن ڪڏهن الائي ڇا ٿي ويندو آهي.... تون ڏاڍو ”منو“ ماڻهو آهين....“ هن مون ڏانهن اهڙين نظرن سان ڏٺو، جو آءٌ لڄي لڄي ٿيڻ لڳس. منهنجي اندر ۾ هورا ڪورا ٿيڻ لڳي. هي متان هن جو ٻيو روپ هجي. ٻٽي شخصيت جي ماڻهن بابت مون بہ گهڻو ڪجهہ پڙهيو هو.

ڪافي وقت اسين ڳالهيون ڪندا رهيا سون. هن جو نالو مريانا هو. هوءَ ”پئرس سوا“ اخبار جي عيوضي طور آئي هئي. سوربون يونيورسٽيءَ مان فلسفي ۾ ڊگري ورتي هئائين. پهرين پئرس جي هڪڙي اسڪول ۾ پڙهائيندي هئي. پوءِ صحافت جو شوق جاڳيس. ماءُ پيءُ جيئرا هئس، پر رهندي اڪيلي هئي. سندس فليٽ ۾ هن سان ٻي بہ هڪڙي ڇوڪري ”جوزيوال“ رهندي هئي. اڌ مسواڙ ۽ خرچ اها ڀريندي هئي. پهرين مون سوچيو تہ ڪانئس پڇان تہ هن جي شخصيت جو اهو حصو، جيڪو مون ميوزيم ۾

ڏنو هو، سو ڪڏهن ڪان هو. پر پوءِ سوچيم ته، الائجي ان تي هن جو ڪهڙو ورتاءُ ٿيندو. جيڪڏهن ياد نه هوندس ته ڪاوڙجي پوندي. ائين به ٿي سگهي ٿو ته ياد ڏيارڻ سان هوءَ وري ان صورتحال ۾ پهچي وڃي. پوءِ ڪٿي پيو آءٌ ڪيس سنڀاليندس. عقلمندي اها هئي ته في الحال هنکي نه ڇيڙجي. آءٌ هنکي آرام ڪرڻ جي هدايت ڪري، لاڙڪاڻي هڪ دوست ڊاڪٽر وٽ هليو آيس. ڪيس سڄي روداد ٻڌايم، ۽ ڪيس زور پريم ته هن جي طبيعت ڏسي. مونکي ڊپ اهو انديشو هو ته ڪٿي ڪو پيو ته اسڪئنڊل ٺهي پوي. غير ملڪي اسڪالرن ۽ صحافين جي هوندي، ان قسم جو اسڪئنڊل سيمينار لاءِ بدنامي جو باعث ٿي سگهي ٿو. ڪجهه غلط پبلسٽي جو سبب بڻجي سگهيو ٿي. اسان هن سيمينار کي ڪامياب بڻائڻ لاءِ جيڪي محنتون ۽ ڪوڙون ڪيون هيون، سي سڀ رائگان ٿي وينديون.

اسين ريسٽ هائوس پهتاسين ته هوءَ ستي پئي هئي. اسان جي اچڻ تي هوءَ اٿي ويٺي. مرڪي اسان جي آجيان ڪيائين. مونکي اچي اها ڳڻتي لڳي ته ڊاڪٽر ڏانهن هن جو ردعمل الائي ڪهڙو ٿيندو. پر شاباس آهي ڊاڪٽر کي. هن ڳالهه ٺاهي ورتي.

”مس، آءٌ سرڪار طرفان ڊيليگيٽس لاءِ مقرر ٿيل ڊاڪٽر آهيان. هت هڪ ته گرمي تمام گهڻي آهي، ۽ ٻيو ته اسان جي کاڌي ۽ پاڻيءَ ۾ ڪجهه قدر بيمارين جو انديشو آهي. انڪري احتياط طور اسين سڀني جي چيڪ اپ ڪرڻ لاءِ

پابند آهيون. اميد ته توهان کي ڪو اعتراض نه هوندو.“

”بلاشڪ، جيڪي ڪپڙي سو چيڪ اپ ڪرا“ هن ڪُلڻ مرڪ سان چيو.

ڊاڪٽر ڪافي دير هن جو معائنو ڪندو رهيو، ۽ هن سان ڳالهائيندو به رهيو. ڊاڪٽر ڪلندي هنڪان پڇيو:

”اوهان کي خواب ڪهڙي قسم جا ايندا آهن؟“

هن به هڪ وڏو ٽهڪ ڏنو، ۽ چيائين: ”جيڪڏهن اوهين اوير وارا اهو ٿا سمجهو ته اسين يورپي رڳو شهواني خواب ٿا ڏسون ته توهان پليل آهيو. اسين خواب به عام انسانن وارا ٿا ڏسون. انهن ۾ جنس سان لاڳاپيل خواب به ضرور هوندا آهن. پر ايترا نه جيترا اوهين سمجهو ٿا.“

ڊاڪٽر ويچارو ڪجهه ڪکو وڪو ٿي ويو. شرم پرچائيندي چيائين: ”نه نه، منهنجو اهو مطلب نه هو. منهنجو مطلب هو ته خواب ڊيچوڙي جا به ٿي سگهن ٿا، پنهنجي مري ويل مائٽن جا به ٿي سگهن ٿا، ۽ ڪي خواب بنهه سمجهه ۾ نه اچڻ جهڙا به هوندا آهن.“

”عام رواجي خواب ڏسندي آهيان. منجهن اهڙي ڪا به ڳالهه نه هوندي آهي، جنهن کي ڪا خاص اهميت هجي....!“ هن جي جواب ۾ ڪا به بناوت يا اڳ سوچيل هٿرادو جواب نه هو.

آءٌ ڊاڪٽر کي ڇڏڻ لاءِ وري لاڙڪاڻي مولمس. وات تي ڊاڪٽر چيو: ”يار، بظاهر ته چاڪ چڱي ڀلي آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

دماغ بہ ڪافي چست ۽ ”نارمل“ تہ لڳي. باقي ڪنھن خاص وقت تي ھن کي ڪجھہ ٿيندو ھجي تہ. آءُ ڇني نٿو سگھان. نفسياتي مونجھارن کي ھونئن بہ رڳو جسماني معائني ڪانپوءِ سمجھي سگھڻ ممڪن نہ آھي!“

ڊاڪٽر کي ڇڏي آءٌ موٽي موھن جي دڙي ريسٽ ھائوس موٽي آيس، ۽ پنھنجي ڪمن ڪارين، ۽ پين ڊيلڪيٽس جي سار سنڀال ۾ لڳي ويس. پروگرام اھو ھو تہ رات رھي صبح جو واپس روانا ٿينداسون. ڪجھہ ماڻھن کي لاڙڪاڻي ترسايو ويو ھو، ۽ ڪجھہ اتي ئي ريسٽ ھائوس ۾. آءٌ بہ ريسٽ ھائوس ۾ ئي رھي پيو ھوس. شام ٿائين ٿڪجي چور ٿي پيس ۽ ھوءَ منھنجي دماغ تان ئي لھي ويئي. آرڪيالاجي وارن جي ھڪڙي ھمراھہ کي انتظامن جي پارت ڪري، آءٌ ننڊ ڪري وڃي سمھي پيس.

اڃان آءٌ مس ستو ھوس تہ ريسٽ ھائوس جي چوڪيدار اچي مون کي ڏونڏاڙيو. واچ ۾ وقت ڏٺم تہ رات جا بہ ٿيا ھئا. يا الاھي خير، الائي ڪھڙي ماجرا ٿي ھئي.

”سائين، ھوءَ ميم صاحب اڪيلي اڪيلي دڙي ڏانھن پئي وڃي ... اسان کي ھمت نہ ٿي جو کيس منع ڪريون.... سو اوھان کي اچي جاڳايو اٿم....“

ٻاھر، چانڊوڪي رات ھئي. منو چنڊ ڪاپار تي ھو. اڇي کير جھڙي چانڊوڪي سنڌ جي آسمان تي اھڙي لٿي ھئي جو اھو منظر فقط ھڪ سنڌواسي ئي محسوس ڪري سگھي ٿو. ڪنھن ٽلھي کل واري ماڻھوءَ جي دل بہ ڪڏھن

ڪڪنري تي پوندي. هوا ۾ به هڪ عجيب سڳند هئي. سنڌ جي مٽيءَ جي سڳنڌ. جنهن جو ’مَتُ‘ اڃا تائين ڪٿي به محسوس نه ڪيو اٿم. مٿي نهاريم ته تارا چمڪ ته ٻاڻ ڏانهن اچڻ جا اشارا ڪري رهيا هئا. آءٌ ٽڪرو ٽڪرو هلندو هن جي ٻاچولي جو پيچو ڪندو آيس. سون ڪي رڳو هڪڙو خوف هو: نانگن بلائن جو. ڪنڊرن ۾ هونئن ئي نانگ بلائون جهجهيون ڏٺيون آهن. الائي ڇو مونکي اهو خيال ٿيو ته ڪٿي ويجهو ئي ڪو وڏي ڦڻ وارو واسنگ نانگ، پنهنجي مٿي تي مڻ رکي، ڪنهن جو انتظار ڪري رهيو هو: شايد پنهنجي جيون ساٿياڻيءَ جو. اهو خيال ايندي ئي مونکي هو يادءَ آئي، ۽ آءٌ ٽڪرو ٽڪرو وڏيون ڀرانگهون ڀري اچي هنکي ويجهو ٿيس.

”تون اچي وئين نيرو.... سونکي پڪ هئي ته تون ايندين. اڄ اسين مها پوڄاريءَ کي پيرين پئي، نئڙت ڪري ڪانئس پريم وندڻ جي اجازت وٺنداسون. جيڪڏهن هن اسان کي اجازت نه ڏني ته پوءِ.... پوءِ اسين دريا اُڪري پرئين پار هليا هلنداسون.... هل، جلدي هل، مها پوڄاري اسان جي انتظار ۾ آهي....“

منهنجي دل زور زور سان ڌڙڪڻ لڳي: ڪنهن اڄاتي ڊپ کان. نه نه، اهو ڊپ نه هو: هڪ عجيب احساس هويا ڪو اڻمو هو. بلڪل اهڙو اڻيو جنهن جو آءٌ ڪو به ڇيد نه ڪري سگهيس.

هوءَ به قدر پوئتي هٽي، منهنجي چيلهه ۾ پنهنجي ٻانهن

ورائي، پاڻ کي ڍرو ڇڏي ڏنائين. مون سوچيو ته جيڪڏهن
مون به کيس نه جهليو ته هوءَ اتي ئي ڪري پوندي. ...
به سندس ڇيله ۾ ٻانهن اهڙي نموني وڌي، جنهن مان هن
کي سهارو ملي سگهي.... عجيب خيال، جيڪي هڪ ٻئي
جا ضد هئا، منهنجي ذهن ۾، ٽٽل گهوڙن وانگر ٽاپيون هڻڻ
لڳا. انهن ۾ هڪڙو خيال هن جي جسم جي قربت ۽ خوشبو
هئا. هن جيڪا اگهاڙي ٻانهن منهنجي ڇيله ۾ وڌي هئي،
ان ٻانهن جي ورائڪي مان، هن جي بغل جي وارن مان زال
ذات جي بوءِ— خوشبوءِ ڇنوس يا نه— منهنجي جسم ۾
ڪهرام مچائڻ لڳي. هن جي جسم جي ويجهائي کان وڌيڪ
هن جي جسم جي آڇ وڌيڪ پنيلائي رهي هئي. مون ۾
ڳهڙي لاهه رکيو هڪ مرد جاڳي پيو: هر بي صفت کان
آجو، نرچو! 'جيڪي ٽيندو، ڏنو ويندو'— جو بي معنيٰ پر
پاڻ پريائيندڙ انسئو ذهن جي هڪڙي ڪنڊ ۾ جاڳي پيو.
منهنجي جسم ۾ هڪ عجيب ڇڪ— يا ڇڪتاڻ— پيدا
ٿيندي ويئي.

"ڇو نيرو.... توکي پڻ ٿو ٿئي ڇا؟ ايئن سيڻجي ڇو
ويو آهين.... تون ڪجهه نه ڇڻج.... آءٌ نچڻ کان انڪار
ڪري ڇڏيندين.... ڪٿي مونکي پنڌ پهڻ ڪري ڇڏين،
يا ڪنهن جي آويءَ ۾ وجهي ڇڏين... اسان جي آنا انهيءَ
ڪوري کان وڌيڪ گرم آهي.... هڪڙي ڊارئين رهزن جي
اکهان نچڻ کان منهنجو موت وڌيڪ شاناٿتو آهي.... تون
پڻ نه ڪر.... آءٌ ڪالهائيندين... آءٌ مها پوچاريءَ کان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

توکي گهري وٺندس.... ان وقت رکو تون مونکي پاکر ۾ پري. هن کي ڏيکارج ته تون مونکي ڪيترو گهرين ٿو، ۽ تون مون بنا زنده رهي نه سگهندين ...! ڪجهه ته چئه.... تون مون سان ناراض ته نه آهين.... رات آءٌ ڏاڍي ٿڪجي پئي هيس... ديوي ماتا جي اڳيان نچندي نچندي، جڏهن مونکي تون نظر آئين، تڏهن آءٌ ديوي بدران تولاءِ نچي هيس.... اعتبار نه اچئي ته، پنهنجي دل کان پڇي ڏس.... تنهنجي دل منهنجي لاءِ شاهدي ڏيندي ... پر جي تون اڃا ناراض آهين ته، پوءِ آءٌ تنهنجي لاءِ نچنديس.... هيئنر جو هيئنر.... سمورن ديوتائن، چنڊ ۽ تارن جي سامهون نچنديس...."

اوچتو جهٽڪو ڏيئي، منهنجي ڀاڪر مان هلي ويئي.... آءٌ جڏهن هوش ۾ آيس، تڏهن ڏٺم ته اهين موهن جي ٽڙ وٽ اچي پهتا هئاسين. هوءَ ٽڙ جا ڏاڪا هيٺ لهي ويئي، ۽ نچڻ لڳي: هن جي جسم ۾ عجيب وراڪا هئا: نيٺ جي لڪڻ جهان هن جو سنڌ سنڌ مڙي ٿي ويو. هن جڏهن هڪڙو هٿ چيلهه تي رکي، هڪڙي ٽنگ تي بيهڻ جو انگ تي اختيار ڪيو ته مونکي موهن جي دڙي جي نچڻي ۽ هن ۾ ڪوبه فرق نظر نه آيو، ۽ پوءِ هو جهولڻ لڳي، جهمر وجهڻ لڳي، پيرين هائڻ لڳي. اٿين تي ڀانيو ته سنگيت جي ڪا نهايت مستاني ڌن هن کي نچائي رهي هئي، جيڪا مونکي ٻڌڻ ۾ نه ٿي آئي. ائين جهومندي جهومندي هوءَ وري منهنجي ڀاڪر ۾ هلي آئي. هن جي ساهه جي رفتار سان همآهنگ، هن جو آرم، منهنجي ڇاتي ۾ ڇوليون هڻي رهيو

هو. هن جي پکهر جي بوءِ منهنجي اکين ئي آنالِيل احساس ۾ شامل ٿي ويئي، ۽ بي اختيار منهنجون ٻانهون هن جي بغلن کان ٿيندي هن جي مٿين تڙ کي جڪڙي ويون. مون پنهنجا چپ هن جي ڪلهي ۽ ڪچي جي پولار ۾ رکي ڇڏيا.

”ترس، نمرو.... ٿورو ترس! اسان کي اکين ئي دير ٿي ويئي آهي....مهاپوچاري اسان جو انتظار ڪندو هوندو....“

ايئن چئي، هن پاڻ ڇڏائي، مون کي ٻانهن کان جهلي، هڪ طرف تڪڙي تڪڙي هلڻ لڳي. آءٌ چوڻ نه ڪري سگهيس ته ان وقت منهنجا ڪهڙا احساس هئا. ڪاوڙ جا، لاچاريءَ جا يا واڻن جي بتال ٿيڻ جا. آءٌ بنان ارادي، هن جي ٻُهشيءَ تي، کهلبو ويس. چانڊوڪي ڳاڙهي اونده. ۾ اسين تاڙ جندا ڪنڌرن جي ڏکڻ پاسي کيڙيل زمين ۾ اچي نڪتاسون، جتي تڪڙو هلڻ ئي محال هو. پر هوءَ هلندي رهي، مون کي کهلمندي رهي. ٿورو ئي هلياسون ته ننڍي ڇوٽري جهڙي هڪ جهوپڙي نظر آئي. ڏيئي جي لمڪندڙ روشني چانڊوڪيءَ جي سونهن کي کائي رهي هئي. جهوپڙيءَ جي دروازي تي پهتاسون ته سامهون ئي سامهون، ڏيئي جي لمڪندڙ روشنيءَ ۾، هڪ وڏو پاڇولو لڏندو لمندو نظر آيو، ۽ هڪ ڪنڌ مان آواز آيو: ”.... ميران، تون اچي وئينءَ....!“

ٿوري دير لاءِ منهنجا اوسان خطا ٿي ويا. هن آواز ۾ عجيب گهرائي هئي، جنهن کي ساڻهو پنهنجي دل مان ڪاڻائي رهيو هو. مون کي ايئن لڳو ته اهو آواز هن دنيا جو نه آواز ئي ڪونه هو. يا ته آءٌ به هن وانگر چريو ٿي رهيو

هوس يا هي واقعي ڪا هن دنيا کان ٻاهر جي، ڪا ماورائي حقيقت هئي!

”.... ها، مهاپوڄاري.... آءٌ اچي ويٺي آهيان.... نيرو مون سان گڏ آهي....“ هن جي آواز ۾ ٻاٽائي اچي ويئي هئي، جڻ ته ڪنهن اڃائي ڍپ کان هن جي زبان هن جو ساٿ نئي ڏنو.

”نيرو....؟! ها، نيرو.... تنهنجو پريتم نيرو.... پر هن کي ڇو وٺي آئي آهين....“ آواز ۾ ڪروڌ هو، ڪاوڙ هئي، ۽ فهمائش هئي. هن جو هٿ منهنجي ٻانهن ۾ سوگهو هو، هن ان کي اڃان ئي وڌيڪ زور ڏنو، ۽ مون کي اندر ڇڪي ورتائين.

مون ڏٺو، ڏيئي جي ڏڪندڙ، ٿڙڪندڙ روشنيءَ ۾، اونده جي پوري وچ تي، گيڙوءَ رنگ ڪپڙن ۾، هڪ جوان مڙس، جنهن جو منهن، جوڌپوري پٿر جهڙو ڳاڙهو هو، جنهن تي ڇاپئين ڏاڙهي به ساڳي رنگ جي هئي. گهڙيءَ لاءِ مون ائين ڀانيو جڻ هو موهن جي دڙي جي پڪين ڳاڙهين سرن مان اٿي آيو هو. هن جون اکيون به ڳاڙهيون هيون، يا ناسي ڀوريون اکيون، جن کي ڏيئي جي روشني ڳاڙهو ڪري ٿي ڏيکاريو. هن جا چپ ٿلها هئا، جيڪي بي ترتيب پر ڏاڙهيءَ سان ملندڙ مڇن جي ڪري وڌيڪ ٿلهه به اٿي لڳا. هن جو نڪ سنهو، ڄاڙا ڀرون، ڪليل پيشاني غير حقيقي ٿي لڳا. هن جا وار ڊگها هئا، جيڪي هن جي ڪلهن تي پئي پيا. وارن جو رنگ به ناسي، ڳاڙهسرو هو

soomrosindhiadab

Scanned with CamScanner

۽ وڇان سينڌ نڪتل هئس.

”.... مهاپوڇاريءَ کان اجازت وٺي آئي آهيان تہ آءٌ پاڻ پنهنجي پريتم نيرو کي ارپي ڇڏيان.... اسين هڪٻئي کانسواءِ جيئرا رهي نہ سگهنداسون، سائين....“ هن جي آواز ۾ اهڙي وينتي ۽ ليلڙاهٽ هئي، جو مون ڀانيو تہ هوءَ روئي رهي هئي.

”.... توکي پاڻ ارپڻ جو ڪو حق نہ آهي.... تون ديوتائن کي ارپيل آهين.... تنهنجو سڀڪجهہ ديوتائن جو آهي.... تنهنجو جسم، تنهنجو روح — تنهنجو تن من ۽ آتما — سڀڪجهہ: انهن تي منهنجو حق آهي.... ۽ توکي منهنجي حڪم موجب نئين راجا جي اڳيان نچڻو آهي تہ جئين هو خونريزي بند ڪري، شهر کي ڀسم ڪرڻ کان باز اچي، ۽ ماڻهو هن جي مجتا لاءِ تيار ٿي وڃن....!“ هن جي آواز ۾ عجيب پڙاڏا هئا. مون محسوس ڪيو تہ انهيءَ آواز جي بازگشت ۾ سنگيت جي هڪ عجيب اڻ لکي ڌن بہ ٻڌڻ ۾ ٿي آئي.

”نہ، نہ، نہ.... مان نہ نچنديس، ڌارين جي اڳيان، جيڪو اسان جي شهر کي تاراج ڪري چڪو آهي، جيڪو اسان جي ماڻهن کي غلام بڻائي چڪو آهي....“ هوءَ هاڻ اوڇنگارون ڏيئي روئي رهي هئي ۽ آزيون نيزاريون ڪري رهي هئي.

”....اهو ديوتائن جو حڪم آهي.... ۽ توکي خبر آهي تہ ديوتائن جي حڪم نہ مڃڻ جي سزا ڇا آهي....“

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن جون اوڇنگارون وڌنديون ويون، ۽ پوءِ مهاپوڄاري اٿي بيٺو. قد جو ڊگهو، حشمت وارو مڙس، گيڙوءَ رتن ڪپڙن ۾، ٽمڪندڙ ڏيئي جي لڏندڙ لمندڙ روشنيءَ ۾، باقي اونداهه جي پس منظر ۾ ـــ هي سڄو منظر ايترو غير حقيقي هو، جو منهنجو وجود لڙهڻ لڳو. ”مون سمجهيو ته آءٌ وقت جي پولار ۾ پوئتي موٽي رهيو آهيان، ۽ موهن جي دڙي جي وڏي پروهت جي اڳيان بيٺو آهيان.... منهنجي دل زور زور سان ڌڙڪڻ لڳي. منهنجي جسم ۾ رڦڻي شروع ٿي ويئي.

هوا اڳيان وڌيو، ۽ هن کي پنهنجي ڀاڪر ۾ ڀري ورتائين.

”نه رو.... منهنجي مني، نه رو.... تون منهنجي آهين.... منهنجي ديوتائن جي آهين....تون فقط منهنجي لاءِ نچنديئن تون فقط ديوتائن لاءِ نچنديئن.... نيرو تو کي ڪجهه نه ڏئي سگهندو.... هو رڳو توسان جسم جو پيار وندي سگهي ٿو .... پر تنهنجي من کي، تنهنجي آتما کي، تنهنجي شڪتيءَ کي وندي نه سگهندو.... تون فقط منهنجي ئي آهين.... آءٌ توسان پريم وندينداس... پاڻ تن من آتما ۽ شڪتي وندينداسين .... ۽ ديوتا اسان تي پنهنجي ڇانوَ ڪندا.... چئه، تون مونکي چونديئن يا نيرو کي...؟ نيرو کي چئه ته هتان هليو وڃي.... نيرو، تون هتان هليو وڃ....!“

مون ايئن ڀانيو ته ڄڻ منهنجي اندر ڪو پڇي آيو هو، جيڪو مونکي چئي رهيو هو ته هليو وڃ.... هليو وڃ.... هڪدم هليو وڃ. ۽ پوءِ مون هن ڏانهن ڏٺو.... هوءَ منهنجي اکين

۾ ا ڪيون وجهي چئي رهي هئي: ”نيرو.... تون هليو وڃ.... آءٌ نچنديس.... مها پوچاريءَ لاءِ.... آءٌ نچنديس پنهنجي ديوتائن لاءِ.... آءٌ تنهنجي آهيان، مها پوچاري.... آءٌ فقط تنهنجي آهيان.... هي تن من، هي آتما، هيءَ شڪتي تنهنجي آهي.... تنهنجي لاءِ آهي.... مهاپوچاري، مونکي پاڪر پاءِ .... مونکي پيار ڪر ....مون ۾ پنهنجي شڪتي اوتي ڇڏ.... مون ۾ پنهنجي آتما ڪي اوتي ڇڏ.... اوهه.... منهنجا مها پوچاري.... منهنجا پريتم....“

هوءَ هن جي پاڪر ۾ هئي. هوهنکي چمي رهيو هو: هن جا چپ، هن جا ڳل، هن جي ڳچي، هن جا وار، هن جو اُرهه، هن جا ڪلها.... آءٌ بنهه نستو محسوس ڪرڻ لڳس. مون ايئن سمجهيوته منهنجي اندران ڪا شئي نڪري، ٻاهر اڏامندي ٿي ويئي.... منهنجي بت مان سٽ موڪلائي رهيو هو. پر منهنجون ا ڪيون هنن ۾ ڪتل هيون.

ڪهڙي ڪانپوءِ هو مورڇل ٿي هن جي ٻانهن ۾ ڊرڪي پئي، ۽ هن نهايت آهستي هن کي هيٺ ليٽائي ڇڏيو. ڏيئي جي ڏڪندڙ روشنيءَ ۾ هن جو ارهه، هن جي ساهه سان گڏ هيٺ مٿي ايري آسري لهي اُلهي رهيو.

پوءِ هو مون وٽ آيو، ۽ چيائين: ”هيءَ سمهي رهي آهي. اوهين مهرباني ڪري ريسٽ هائوس موٽي وڃو. هن جو ڪو فڪر نه ڪريو. هوءَ اوهان کي صبح جو اوهان سان واپس وڃڻ لاءِ تيار ملندي....“

آءٌ جڻ ته خواب مان جاڳي پيس: ”پر.... هيءَ....“

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن پڙاڏيندار آواز ۾ چيو: ”آءٌ توهان کي منٿ ٿو ڪريان ته اوهين هتان هليا وڃو. نه ته هن جي موت جا اوهين ذميدار ٿيندا. منهنجو اوهان سان وچن آهي ته هوءَ صبح جو صحيح سلامت اوهان سان گڏ هوندي.... هاڻ وڃو: مون وٽ گهڻو وقت ڪونهي....“

هو هن ڏانهن موٽي ويو. هن جي پير ۾ لڳل پيو، ۽ پوءِ پاسو ورائي، هن ڪي پاڪر ۾ آندائين، جنهن ته آءٌ اڳي ئي اتان هليو ويو هوس، آءٌ هن لاءِ موجود ئي ڪونه هوس.

آءٌ چپ چاپ ٻاهر نڪري آيس. چانڊوڪي مون کي چٽو ڪو مهڻو ڏيئي رهي هئي. مون پنهنجي هارميجي ورتي هئي. آءٌ پنهنجي فرض ڏانهن دستبردار ٿي چڪو هوس. مون ايئن محسوس ڪيو ته اونداهه چانڊوڪيءَ سان گڏجي مون تي کلي رهي هئي. وڻن جي سرسراهٽ به مون تي کلي رهي هئي، ۽ مون انهيءَ سرسراهٽ ۾ به ڇڻ ان سرگوشيءَ جو پڙلاءُ ٻڌو ته ”هليو وڃ.... هليو وڃ....“

آءٌ پنهنجي ڪمري ۾ پهچي، بستري تي اونڌو ئي اونڌو ليٽي پيس. منهنجو سڄو بدن نستو ٿي ويو هو. جنهن ته آءٌ پنهنجي پاڻ کان وڃائجي رهيو هوس. منهنجي دماغ ۾ الائجي ڪهڙي ويڙهاند متل هئي. نيرو جا، ميران جا، مها پوڄاري جا، نچڻيءَ جا ۽ ٻيا مختلف پاڇولا منهنجي اندر سمائجي رهيا هئا.... ۽ اوچتو مون سڏ ٻڌو:

”سائين، اوهان جي چانهن رکي هئم، سا ته ٿڌي ٿي ويئي: چئو ته وري گرم ڪري اچان ...“ ريسٽ هائوس جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner
sooriyasindhi.blogspot

ٻئرو مون کي جاڳائي رهيو هو.

آءٌ چرڪ ڀري اٿي ويٺس. سج ڪافي مٿي چڙهي آيو هو. ٻئري ٻڌايو ته سڀ مهمان ڊائننگ روم ۾ ناشتو ڪري رهيا هئا. آءٌ تڪڙو تڪڙو تيارٿي ھڏو ڊائننگ روم پهتس. منهنجي پهرين نظر هن تي پئي. هوءَ چاڪ چڱي ڀلي، نيرن ڪري رهي هئي. هن هڪ مرڪ سان منهنجي آجيان ڪئي.

مون کي سمجهه ۾ نه پئي آيو ته، آءٌ هن کان ڇا پڇان، ڪيئن پڇان. مون کي پنهنجي پاڻ تي ۽ پنهنجي جذبن تي ڪوبه اعتماد نه رهيو هو. هن سان منهنجو ڪهڙو رشتو هو. رات هوءَ مونکي ايترو ويجهو هئي، ۽ هينئر هن جي اکين ۾ منهنجي لاءِ سڃاڻپ خيرڪا هئي. پرمنهنجو اندر ويڃي رهيو هو. رکيو ان وڌ ڪٽ ڪئي پنجو ڏيڻ خاطر پڇيم:

”اوهان جي رات ڪيئن گذري؟“

”آءٌ ته بلڪل سڪل ٻُنڊ وانگر سمهي اٿي آهيان، ۽ ايتري تازي ٿڌاڻي تي محسوس ڪريان، جو ٻيهر نئين ڪري سگهان....!“

هن جي ان چوڻ ۾ ڪابه بناوٽ نه هئي، ڪوبه ڪيرب ڳاءُ نه هو، رات جي ڪابه سڃاڻپ نه هئي. هن جون اکيون ڪنهن به يادگيريءَ کان بلڪل وانجهيون، سنيون سپتيون اکيون هيون. آءٌ پاڻ کي ئي الزام ڏيڻ لڳس. ڪجهه منهنجي ئي هوش حواس ۾ ڪا خرابي هئي، يا مون ڪو خواب لڌو هو يا مرگهو آءٌ چريو ٿي پيو هوس. نفسياتي مريض آءٌ هوس ۽ نه هوءَ!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٿوري دير ۾ ونگن آئي، ۽ سمورن مهمانن کي ساڻ ڪري اسين هوائي اڏي پهتاسين. موهن جي دڙي جي هوائي اڏي کان ڪراچيءَ جي هوائي اڏي تائين، جتان هن کي پئرس جي فلائيٽ ۾ وڃڻو هو، آءٌ هن سان گڏ رهيس، پر سڄي مدت ۾ هن اهڙي ڪابہ لکا نہ ڏني جنهن مان اها خبر پئي تہ هن کي موهن جي دڙي جي رات جي ڪابہ يادگيري هئي، يا هوءَ مون کي محض هڪ مهماندار يا ميزبان کان وڌيڪ ڪجهہ سمجهي ٿي.... ۽ آءٌ اداس ٿڪل قدمن سان هوائي اڏي کان ٻاهر نڪري آيس.

* * * *

مريانا سان منهنجي ٻي ملاقات ٻہ سال پوءِ پئرس ۾ ٿي، سا بہ اتفاقي. آءٌ صحافين جي جماعت سان گڏ، حڪومت جي سربراهہ جي دوري کي ”ڪور“ ڪرڻ پئرس آيو هوس. پئرس جي رنگينين ۾ ڪٿي بہ مون کي مريانا ياد نہ آئي. شانزليزي، بوورجي عجائب خاني ۽ ميوزيم ۾، پئرس جي وڏي لئبرري ببلوٿڪ نئشنال، آرڪ ڪٽريونف ۽ ٻين مشهور هنڌن تي گهمندي، آءٌ پنهنجي سفرنامي لاءِ مواد گڏ ڪندو رهيس. باقي وقت پنهنجي اخبار کي خبرون ۽ فوٽا موڪلڻ جي ڊوڙ ڊُڪ ۾ گذري ويو. پڇاڙي واري ڏينهن تي فرانس جي صحافين اسان جي مان ۾ دعوت ڪئي. انهيءَ دعوت ۾ بہ منهنجي ڪا خاص دلچسپي ڪانہ هئي، پر هڪ صحافي جي حيثيت ۾ صحافين جي ڏنل دعوت کان منهن مٽائڻ ٺيڪ نہ هو. ان ڪانسواءِ اسان جي جماعت ۾

رکو آءُ ٿي فرينچ زبان سمجهي ۽ ڳالهائي ٿي سگهيس. ان کري سيني زور ڀريو ته جيڪي فرينچ صحافي انگريزي نٿا ڄاڻن تـن سان رسمي ڄـاڻ سڃاڻ ۽ عليڪ سليڪ لاءِ منهنجو هجڻ ضرور هو.

صحافي عجيب مخلوق آهن. هنن ۾ گهڻوڪري، جڏهن هو پـاڻ ۾ هوندا آهـن، حجت ۽ بي تڪلفي ملڪن جون سرحدون اورانگهي وينديون آهي. هنن جا چرچا گهڻا به پنهنجا ئي هوندا، ۽ حوالا به پنهنجا هوندا آهن. هنن جا عشق بـه پنهنجي نوعيت جا هوندا آهن. هنن جون محبتون به پنهنجون هونديون آهن ۽ نفرتون بہ پنهنجون هونديون آهن. جڏهن محفل مٿي تہ هرڪو ڏن چڱن جي ٽولين ۾ ورهائجي ويو. سڀڪو پنهنجي پنهنجي پسند جو ”مشروب“ پي رهيو هو. منهنجو گلاس خالي ٿيو ته آءٌ ان کي ڀرڻ لاءِ، ڪائونٽر ٽي پهتس. گلاس ۾ برف وجهڻ تہ ڪنهن منهنجي ڪلهي تي هٿ رکي چيو: ”ڇا آءٌ اوهان سان ڳالهائي سگهان ٿي؟“

۽ مريانا منهنجي اڳيان بيٺي هئي. آءٌ ڪي گهڙيون گهوري گهوري هن کي ڏسندو رهيس، ۽ منجهس ٻـه سال اڳ واري مريانا ڳولي رهيو هوس. ان جي بدران منهنجي اڳيان ڪلنڊر اکين، ڪلنڊر چپن، ڪلنڊر ڳلن واري مريانا بيٺي هئي. مون کي الائجي ڇو شڪ ٿيڻ لڳو تـہ هن جي اکين ۾، ڪٽي ٻنهي ڀوپان، ڪا آداسي بہ جهلڪي رهي هئي. هوءَ بدن ۾ ٿوري وڌيڪ ڀريل ٿي نظر آئي. سندس آرهہ بہ وڌيڪ ماسيرو ڀائيم.

Scanned with CamScanner

”هيلو مرياڻا....!“ آءٌ رکو ايترو چئي سگهيس.

هوءَ مون کي ٻانهن کان جهلي، هجوم مان ڪڍندي، ٻاهر ٽيرس تي وٺي آئي، جتي ڪجهه ڪرسيون ٽيبلون پيون هيون. مون کي پنهنجي سامهون ويهاريندي، هن پهريون رسمي سوال ڪيو: ”تنهنجي لاءِ پيو گلاس آڻيان....؟“

”نه، هاڻ ڪافي پيتو اٿم....“ مون مختصر جواب ڏنو.

پوءِ هن پنهنجي ارهه جي پينج ۾ لڙڪندڙ لاڪيٽ سان کيڏندي چيو: ”مون کي توکان معافي وٺڻي آهي. معافي ته گهڻو اڳي وٺڻ گهرندي هئي، پر حالتون ئي اهڙيون ٿيون.... جو....“ هو اٽڪي بيهي رهي.

”چئه، آءٌ هاڻ انهي پهتل آهيان جو ڪڙي کان ڪڙو سچ ٻڌڻ لاءِ تيار آهيان،“ مون پنهنجي گلاس ڏانهن اشارو ڪندي چيو.

”ڏاڍو سٺو.... پوءِ ته آءٌ همت ڪري سگهنديس. ۽ سچ ڳالهائي سگهنديس: سٺو يا ڪڙو، اهو توتي ڇڏيل آهي.... موهن جي دڙي تي، جيڪي ڪجهه ٿيو، سو هڪ ناٽڪ هو.... سوچيل سمجهيل، رٿابندي ڪيل! ۽ تون اجايو ۽ اوچتو ان جو شڪار ٿئين!“ اهو هن ڪجهه نڙيءَ ۾ چيو. مون کو جواب نه ڏنو. منهنجي دل زور زور سان ڌڙڪڻ شروع ڪري ڏنو هو. منهنجي دماغ ۾ ٿهليل دونهون گهڙيءَ لاءِ ڄمي برف ٿي ويو. پوءِ هن وڏو ساهه کڻندي چيو: ”مهاپوجاري.... منهنجو ”بواءِ فرينڊ“ فليپ هو.... هو آرڪيالاجسٽ آهي.... ۽ مشرقي ڪلچر ۾ ڊاڪٽوريٽ

ڪيل .اٿس.... ڪجهه سال اڳ هو فرانس جي آرڪيالاجي جي ٽيم سان گڏ اوهان جي ملڪ ۾، آمريڪا جي ڪوٽائن لاءِ آيو هو.... ۽ پنج سال اتي رهيو هو. اوهان جي ٻولي به آني ٿي سکيو هو ۽ سنڌي ڳالهائي سگهي ٿو.... هن پراڻين سپيتائن، انهن جي ديومالائن ۽ ڏند ڪهاڻين تي گهڻو ڪجهه پڙهيو آهي.... ۽ نفسيات ۽ هپناٽزم ۾ به ڊپلوما اٿس.... جڏهن آمريڪا ڪان موٽيا، ۽ هن سوربون ۾ پڙهائڻ شروع ڪيو، تڏهن هن جي ملاقات مون سان ٿي.... ۽ اسان هڪ ٻئي جي بنهه ويجهو اچي وياسين.... نه، اهو آءٌ غلط ٿو چوان.... ويجهو اچڻ جو سبب اهو هو ته هن مون کي نشي تي هيرائي ڇڏيو.... ميسڪالين، ايل ايس ڊي ۽ ٻيون شيون واپرائڻ لڳيس.... ۽ انهن جي نشي ۾ هو مون تي پنهنجي هپناٽزم ۽ ”ٽرانس“ يعني وجدان جا تجربا ڪندو رهيو.... رفته رفته آءٌ هن جي هڏي ٻانهي ٿي ويس.... هن جي ٿي رنگ ۾ رڱجي ويس. هن مون کي، ڪجهه نشيدار شيون سمگل ڪرائڻ لاءِ، مختلف ملڪن ۾ پنهنجي مددگار طور استعمال ڪرڻ شروع ڪيو. مون جڏهن صحافت ۾ پير پاتو، تڏهن به آءٌ هن جي چنبي ۾ رهيس جيتوڻيڪ مون محسوس ڪرڻ شروع ڪيو هو ته هن جي مون سان ڪا محبت بحبت ڪانه هئي: آءٌ هن لاءِ آمدني جو ذريعو بڻجي رهي هيس.... ۽ پوءِ جڏهن اوهان جي سيمينار جو انتظام ٿيو ۽ اسان جي اخبار کي عيوضي موڪلڻ جو [illegible] ٿيو تڏهن فليپ، هڪڙي ڏک ۾ شاهوڪار [illegible]ن جو پروگرام

رهيو. هن مون تي زور ڀريو ته آءٌ پاڪستان وڃان....هو پاڻ
گهڻن ملڪن ۾ شڪ هيٺ اچي چڪو هو. هي اهڙو موقعو
هو جـو پاڪستان مان، منهنجي ڪئميرا ۽ ٻئي سامان ۾
هيروئن ڀري آڻڻ بنهه سولو هو. ان لاءِ هن اهو سچو ڊرامو
تيار ڪيو: هـن مون کي مسڪالين کارائي، هپناٽزم جـي
ذريعي، ان سچي ڊرامي لاءِ تيار ڪيو.... هن سوچيو هو ته
هو ڪهڙو وقت اڪي پاڪستان پهچندو.... ۽ ڪهڙي ۾ ڪهڙو
مال گڏ ڪري رکندو.... اسان جي ملڪ جو هنڌ موهن جو
دڙو هو.... هن کي اتـي سورا آرڪيالاجسٽ سڃاڻـن ٿـا
جيڪڏهن ڪنهن ڏسي به ورتو ته هو چوندو ته هو پنهنجي
ريسرچ جي سلسلي ۾ آيو هو.... جيڪڏهن مون تـي ڪا
نظرداري رکي ويئي ته پوءِ اهو ناٽڪ رچائڻو هو، جنهن جي
باقي تو کي سچي خبر آهي.... اهائي رات اسان جي ملاقات
ٿيڻي هئي، ۽ سڀ معاملا طئي ڪرڻ هئا...."

منهنجو ذهن هاڻ هر قسم جي دونهين کان آجو ٿـي
چڪو هو. مون کي پاڻ تي کل به اچڻ لڳي هئي ته ڪاوڙ
به پر مون رڳو ايترو چيو: "۽ ماڻ.... هاڻ تنهنجو فليپ
ڪٿي آهي....؟"

هن جي اکين ۾ هڪ عجيب درد ڪَرَ موڙي اٿيو.
پر ترت ئي هن جون اکيون وري صاف شفاف ٿـي ويون،
۽ هـن چيو: "اسان جي فلائيٽ جڏهـن پيـرس پهتي—
فليپ به ان فلائيٽ تي هو—تڏهن آءٌ جهلجي پيس. انٽرپول
وارن جڏهن فليپ کي ڏٺو، تڏهن ئي شڪيا هئا.... پـر ان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

وقت آءٌ ڪنهن به نشي کان آجي هيس.... مون فليپ ڏانهن اشارو ڪيو، ۽ پوءِ ڪين سمجهه سچي سچي ڪري ٻڌايم .... فليپ ڏهـن سالـن لاءِ جيل هليو ويـو.... آءٌ سال لاءِ سينٽوريم ۾ داخل ٿيس ته جيئن نشي جي عادت مـان جان ڇٽي....۽ هاڻ آءٌ بلڪل صحتمند آهيان، ۽ پنهنجي مڪمل هوش حواس ۾ توکان معافي ٿي گهران....تون الائي ڪهڙي محشر ۾ هوندين.... آءٌ ته اندازو به نه ٿي لڳائي سگهان!"

هوءَ چپ ٿي ويئي. آءٌ پنهنجي محشر جو ڪوبه چيد هن اڳيان پيش ڪرڻ لاءِ تيار نـه هوس. مون رکو ايترو چيو: "مرياناً.... هل ته پنهنجا گلاس ڀريون....!"

جڏهن اسين بار ڏانهن ٿي وياسين، تڏهن هن واٽ تي، گهڙي لاءِ مون کي ٻانهن کـان ڇڪي ٻيهاري ڇڏيـو، ۽ چيائين: "جيڪڏهن تـون چاهين ها تـه اهو ناٽڪ اوڏي مهل ختم ٿي وڃي ها، جيڏي مهل موهن جي ڙي تـي آءٌ تنهنجي ٻاڪر ۾ هئس....ان وقت آءٌ مهاڀوچاريءَ جي پيدا ڪيـل "ٽلرائنس" ۾ هيس. ان وقـت جيڪڏهـن تـون مون کي ٻاڪر ۾ ڀري، اتـي ئـي ليٽائي، پنهنجي اڻائيل خواهش پوري ڪرين ها ته آءٌ حقيقت جـي دنيا ۾ موٽي اچان ها....!"

مون هن جي اکين ۾ ڏٺو.... انهن جي اٿاهه گهرائين ۾ موهن جي دڙي جي ٻوچارڻ ڇڪيءَ جو گهرو گهرو درد هو.... ۽ هوءَ منهنجي ٻانهن کـي ڇڏي، تڪڙي تڪڙي، صحافين جي هجوم ۾ گم ٿي ويئي. ▬

هڪ مڙدو، ڏي لاش

اصغر جڏهن باريسٽري ڪري آيو، تڏهن پڻس نه رڳو شهر جي وڏن ماڻهن جي، پر پنهنجي تڪ جي سمورن زميندارن جي هڪ شاندار دعوت ڪئي هئي، ۽ ان دعوت جو نتيجو ڪو برو نه ٿيو هو. اصغر جي وڪالت جو ڌنڌو ڏينهون ڏينهن وڌندو ويو، ۽ ڪجهه عرصي کان پوءِ اصغر جڏهن پنهنجي هٿ اچڻ واري وقت کان اڳ جي ماضيءَ ۾ گهوري نهاريو ته هن کي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ ته ڪيس ڪنهن ڪاري ڪکر ڏنگي وڌو هو. اڳي جو هوڪا سماجي برائي ڏسندو هو ته سندس دل ڪڙهڻ لڳندي هئي، هاڻ ساڳي برائي ڏسي هن کي هڪ اڻلکي خوشي محسوس ٿيندي هئي؛ اڳي ڪنهن جانور جي موٽر هيٺان اچڻ تي به ڏينهن هو ماني کائي نه سگهندو هو، ۽ هاڻ اسپتال ۾ کهاڙين سان چچريل انسان يا اسپتال جي مُڙدا-گهر ۾ ڪو انساني لاش ڏسندو هو ته هن کي هلڪو اطمينان ٿيڻ لڳندو هو. اڳ هو جڏهين به خواب ڏسندو هو ته هن کي اڪثر پيارا پيارا سهاجهڙا ماڻهو، سفيد گلابن جا تاج پهريو، حسين جسمن سان رقص ڪندا نظر ايندا هئا، ۽ هاڻ هن جي خوابن ۾ ڦاهيءَ تي لٽڪندڙ ماڻهو، ڪهاڙين ۽ لوڙهين سان چچريل لاش، ڇُرن ۽ چاقن سان چيريل پيٽ، رت ۾ ڳاڙهيون حسين جوانڙيون، تاش جي پتن جا تاج پهريل ڳيرو جوان

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نظر ايندا هئا، ۽ اهڙي خواب ڪان پوءِ هن جو سارو ڏينهن هڪ عجيب سڪون ۽ اطمينان ۾ گذرندو هو. ۽ سندس ڪنوار اهو سڪون ۽ اطمينان ڏسي، سمجهي ويندي هئي ته ان ڏينهن ڪيس ڪو خون جو ڪيس مليو هوندو، ۽ هوءَ ڪنهن نئين ۽ ساڙهيءَ، ڪنهن نئين تحفي جي اميد ۾ سارو ڏينهن اطمينان ۽ خوشيءَ ۾ چال ڏيندي رهندي هئي.

اصغر جو دوست بارسٽر فلپ، انگلنڊ ڪان گهمي لاهه آيو ته هن کي وري اهي ڏينهن ياد پيا، جڏهن هو ٻئي انگلنڊ ۾ ڪنهن پب يا ڪلب ۾، لئٽن-آمريڪن رقص جي ڌنن تي ٽڙڪندا، ٽاهڙندا، ساري ساري رات گذاريندا هئا. هو منجهي پيو تہ فلپ کي هت ڪهڙا ڪهڙا هنڌ گهمائي. هن کي هڪ خون جي ڪيس ۾ بدين وڃڻو هو. هن فلپ کي پاڻ سان ڪنيو ۽ ڪيس بدين گهمائي آيو. فلپ چپ چاپ بدين جي شهر، ڪورٽ ۽ ماڻهن کي ڏسندو رهيو، ۽ جڏهين هو جيپ ۾ چڙهي واپس حيدرآباد هلڻ لڳا، تڏهين بہ فلپ چپ رهيو. اصغر ڪان رهيو نہ ٿيو. پڇي ويٺو، ”چو فلپ، تون ماٺ ڇو ٿي ويو آهين؟“

فلپ پهرين تہ ڪو بہ جواب ڪونہ ڏنو. پوءِ چيائين، ”مون کي ڪا ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ آئي، ان ڪري چپ آهيان!“

اصغر بہ کلي ڏنو— ”هي ويچارو ڇا سمجهندو هتان جي وڪالت!“

”توُن منهنجي جواب تان کلين ڇو ٿو؟“

”دوست، توون هن وقت پنهنجي ملڪ جي معيار سان سڀڪجهه ڏسي رهيو آهين، ان ڪري توکي ڪجهه سمجهه ۾ نہ ايندو. تنهنجي ملڪ ۾ وڪالت نهايت ڏکي آهي، ۽ هت نهايت مهانگي.“

”اهو ڏکئي ۽ مهانگي جوضد نہ ڪجهه نئون فلسفو آهي!“ فلپ جي آواز ۾ ڪجهه ٺوڪ هئي.

”مون کي پڪ هئي تہ توون اهو سوال ڪندين، پر حقيقت بہ اُئين آهي. تنهنجي ملڪ ۾ ڏوهہ جي قيمت سزا آهي، ۽ هت ڏوهہ جي قيمت ڏوڪڙن ۾ ئي ڪٿجي!“

فلپ جي منهن تي هاڻ نہ اهو جهائيءَ سان گڏ هڪ ڊپ ڪاڏڙ حيرت بہ هئي.

”سو تہ توون تڏهين سمجهي سگهندين، جڏهين—“ ۽ عين ان وقت هن کي زور سان جيپ کي بريڪ ڏيڻو پيو. جيپ اڳيان، رستي جي پوري وچ تي، هڪ پير مرد پنهنجي جتيءَ ۾ ڪنهن پٿر سان ڪوڪو ٺوڪي رهيو هو. اصغر جي وات مان گار نڪرندي رهجي ويئي: ”پريا مڙس،.... ڪٿيءَ ڪنيو اٿيئي ڇا!“

پريو مڙس رستي تان هٽي پري تي، ٿيو، پر هن جي چهري تي ڪا خاص گهٻراهٽ نہ هئي، ها سندس چهري تي چڙهيل لٽڪ ۾، ڊپ ۽ گهٻراهٽ جا احساس بہ لڪي ويا هئا. هن فقط ايترو چيو، ”جي، سائين!“

باوجود ڪاوڙ جي، اصغر کلي ڏنو. فلپ ويچارو ڪجهه نہ سمجهندي، رکو پرئي مڙس ڪي چتائي ڏسي رهيو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

پرڻي مڙس جي منهن ۾ هڪ عجيب ياسيت جو عالم هو. چاپئين ڏاڙهي، هونئن ته ڪجهه اڇي به هئي، ڪجهه لٽ جي ڪري پوري ڪـي نظر آئي. سندس نرڙ ۾ گهنج اهڙا هئا، جن ڪي ڏسي انهن تي خيال ٿيو ته هن پرڻي مڙس سڄي عمر پهڻ ڪٽيندي گذاري آهي. اڇي پير مُرڻيل ڪَسي ڪَلي جي قميص ۽ ڪاري سٿڻ ۽ مٿي تي ڪارو پٽڪو، جنهن جي ڪاراڻ ۾ الاجي ڪيترا غريبيءَ جا عيب لڪل هئا، ۽ هٿ ۾ چنل گهيتلو.

اصغر پرڻي مڙس ڪان پڇيو: ”پيريا مڙس، ڪيڏانهن ٿو وڃين؟“

”حيدراد“ (حيدرآباد).

”پوءِ ڪڏهين پهچندين؟“

”سائين، ڏينهڪا!“

۽ اصغر ڪان وري به ڪل نڪري ويئي، ۽ هن جيپ ڪي اڪتي وڌايو.

فلپ ڪائونس اوچتو سوال ڪيو: ”ڪهڙيءَ ڳالهه تان کلئين؟“

”هتي جا ماڻهو به عجيب آهن. پڇيو مانس ته ’موت ڪنهو اٿئي چا‘، ته بنا ڪنهن هٽڪ جي جواب ڏنائين ته ’هائو‘! هنن ماڻهن لاءِ ته موت ۽ حياتيءَ ۾ ڪو فرق ئي ڪونهي!“

”ان ۾ کلڻ جي ڳالهه ڪهڙي هئي؟“

اصغر کي هاڻ فلپ تي ڪاوڙ اچڻ لڳي هئي: ’هي ته

کو فيلسوف ٿي ويو آهي، مزاح ٿي به ڪيس ڪل نٿي اچي .... هون!'

"پوءِ ڇا پڇيئين؟"

"پڇيومانس ته 'ڪيڏانهن پيو وڃين'، ته چيائين ته 'حيدرآباد' ۽ 'هتان پنڌ حيدرآباد، هڪ ٻي ڏينهن ۾ پهچڻ' ٿي مون کي کل اچي ويئي!"

"پوءِ تو ڇو نه کيس حيدرآباد تائين ڪٺي هلڻ جي آڇ ڪئي!"

"فلپ! هن ملڪ ۾ جيڪڏهين ماڻهن کي پنهنجي گاڏين ۾ کڻڻ جي آڇ ڪرڻ لڳون، ته سارو سال ماڻهو ڊوڙيندي گذري وڃي."

اصغر کي پنهنجي انهيءَ 'ماڻهو ڊوڙڻ' تي به کل اچي ويئي، ۽ فلپ هڪ عجيب نگاهه سان هن کي تڪيندو رهجي ويو. ۽ ان نگاهه ۾ ڪاوڙ، پشيمانيءَ ۽ بيوسيءَ جا احساس گڏجي، محض اهو جهاتي بنجي ويئي.

* * * *

ٻئي ڏينهن اصغر فلپ کي حيدرآباد جون ڪورٽون ڏيکارڻ نڪتو. ڪار کي پارڪ ڪرڻ لاءِ، جڏهن موڙي رهيو هو ته، اڳيان ڪا شيءِ ڏسي بريڪ ڏنائين. ڪاوڙ سان هيٺ لٿو، ته سندس منشي ڊوڙندو آيو، ۽ ان شي کي ٺڏو هڻي، چيائين "او پوڙها، مرڻو اٿئي ڪيئن، جو اتي سمهي رهيو آهين؟"

ستل پوڙهو، اوٻاسي ڏيندو، 'ڪر' موڙي اٿي ويٺو.

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اصغر ان پوڙهي کي ڏسي، ڪاوڙ مان ٿڙڪڻ لڳو. هن جي ذهن ۾ اهوئي خيال آيو ته ڪالهه ڪان وٺي پوڙها ماڻهو، سازش ڪري، ڪائونس ائڪسيڊنٽ ڪرائڻ جي خيال ۾ هئا. ڪلهه رستي تي، ته اڄ بنهه ڪورٽ ۾! جوابدار جي حيثيت ۾ ڪورٽ جي پڃري ۾ ويهڻ جي تصور ڪان ئي هن کي پنهنجي پيٽ ۾ هڪ عجيب ڪڏ پوندي محسوس ٿي. پر منشيءَ پوڙهي کي گاريون ڏيئي، اتان ڌڪا ڏيئي ڪڍيو، ۽ پوءِ سلام ڪري، چوڻ لڳو: "سائين، ڪو اڌ چريو ٿو ڏسجي! چوي ٿو ته سندس ابائڻي زمين ڪسجي ويئي آهي، ۽ ان جي اپيل سيشن ڄڄڻ جو ڪي ٺهرائي آهي. وڪيل اٿس ڪونه، سو پاڻ ئي وڪالت لاءِ آيو آهي!" منشي کلڻ لڳو.

اصغر کي الاجي ڪهڙو خيال آيو، سو منشيءَ کي چيائين، "چئينس ته مون کي وڪيل ڪري، "پئسو پائي نه وٺندوسانس!" ۽ اصغر کي ٻه کل اچي ويئي.

اهو سارو ڏينهن هن فاپ کي ڪورٽون گهمائيندي گذاريو. شام جو پنجين بجي، فلپ سان گڏجي، اچي آفيس ۾ ويٺو، ته ايندي شرط خون جي ڪيس جا اصيل مليس. ان مان هڪڙي ڪيس ۾ فوتيءَ جو لاش اسپتال ۾ اچي پهتو هو، ۽ هو فلپ کي وٺي، اسپتال جي مُڙدا-گهر ڏانهن هليو. مُڙدا-گهر ۾ گهڙڻ سان ئي ڪيس ٿاهو آيو، اڪيتي ڪرندي بچيو. مُڙدا-گهر جي نگهبان ڪلندي چيو: "سائين، جيڪي ماڻهو بي‌موت مري ٿا وڃن، سي مورکو جميرن کي ٿا ٿاپا ڪارائين!"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

فلپ به هن لاش وٽ اچي بيهي رهيو، ۽ ان کي گهوري ڏسڻ لڳو. لٽ سان پريل چاپئين ڏاڙهي، منهن ۾ کهرا کهرا گهنج، ڪاري سٽ، ۽ اچا ڪارا ڪليل وار. ڪارو پٽڪو ڪليل حالت ۾ پوڙهي جي ڇاتيءَ تـسي پيو هو، ۽ پٽڪي جي هڪ ڪنڊ ۾، ڳنڍ ٻڌل. ڪا شي پوڙهي جي هٿ ۾ ايتريءَ مضبوطيءَ سان جهليل هئي، جو موت کان پوءِ به نيريون نيريون نسون جهڪيون نه ٿيون هيون. سڄي لاش ۾، ائين ٿي ڀانيو ته اها مٺ اڃا نه مُٺي هئي.

فلپ هري هري اصغر کي چيو: ”هن پوڙهي جي مٺ ۾ ڇا آهي؟“

اصغر کي پوڙهي تان ٿاٻي اچڻ جـي اڳي ئي ڪاوڙ هئي، سو خار مان چيائين: ”ٽڪي جا ٻڪڙا!“

فلپ کي هن پهريون ڀيرو سنڌيءَ ۾ جـواب ڏنو هو، سو وائڙو ٿـي اصغر جي منهن ۾ نهارڻ لڳو. هڪ ڌارئين جي دلچسپي ڏسي، مڙدا-گهر جي نگهبان، زور ڏيئي، پوڙهي جي هٿ مان پٽڪي جي ڳنڍ ڇڏائـي کولي، تـه ان مان ڪارسري چمڪي مٽيءَ جي مٺ وهي، پوڙهي جي اکين تان ڍرڪندي ويئي!

اتان واپس اچڻ تي فلپ ۽ اصغر ۾ ان ڳالهه تي بحث ڇڙيو ته پوڙهو ساڳيو، جيپ هيٺان اچڻ وارو ۽ ڪورٽ ۾ ڪار هيٺان اچڻ وارو پوڙهو هو يـا انهن واقعن ۾ ٻـه مختلف پوڙها ڪين نظر آيا هئا. اصغر جو خيال هو ته ٻه مختلف پوڙها هئا، ۽ فلپ جو خيال هو تـه ٻنهي واقعن ۾ ساڳيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

پرٻو مڙس هـو، ۽ گهڻي رات تائين بحث ڪرڻ کان پوءِ، ڪنهن فيصلي تي پهچڻ کان سواءِ، ٻئي ڄڻا هڪٻئي کي دوستيءَ جو يقين ڏياريندا الوداع چئي وڃي سمهي پيا.

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڻ جو موت

هو اُٺين ڏي بنا ارادي، ”شڪر پڙيان“ جي ٽڪريءَ تائين هليو آيو هو. اتي پهچي، هن پنهنجي پاڻ جو ڇيد ڪرڻ شروع ڪيو هو تہ، هو اتي ڇو آيو هو؟ ڇا ڳولڻ آيو هو. مون کي شايد ڇانوَ جي ڳولا آهي، هن پنهنجي پاڻ کي جواب ڏنو. هو جڏهن کان هت آيو هو، تڏهن کان هو ڇانوَ ڳوليندو رهيو هو. هن کي يقين ٿي ويو هو تہ هتي ڇانوَ نہ هوندي. پاڇولا ضرور هئا، پر ڇانوَ بنهہ ڪانہ هئي. نتهن اُس ۽ پاڇولي ۾ ڪو فرق ڪونہ هو. پاڇولن ۾ بہ بہ نتهن اُس جي اُنت هئي.

هت پاڇولا بہ عجيب هئا. ماڻهن جا پاڇولا ڪانئن وڏا هئا، وڻن جا پاڇولا وڻن کان ننڍا هئا، ۽ مسجد جي پاڇولن ۾ ماڻهن جا پاڇولا بلڪل الڳ ۽ علحده نظر ايندا هئا: پاڇولن ۾ پاڇولا، جڏهن مسجد جي پاڇولن تي ماڻهن جا پاڇولا متان چنبڙيل هئا. پر انهن سمورن پاڇولن ۾ هڪ ڳالهہ ساڳي هئي: انهن پاڇولن ۾ ڪابہ ڇانوَ نہ هئي.

هڪ ٻي ڳالهہ بہ هنکي منجهايو هو. ڪيڏي ڪيڏي مهل ماڻهن جي منهن جو رنگ مٽجي ويندو هو، ۽ سندن روح تتل ٽانڊي جي روح اختيار ڪندي هئي. هن کي ائين محسوس ٿيندو هو تہ ان وقت جيڪڏهن، هن ڪنهن ماڻهو کي هٿ لاتو تہ هنجو هٿ سڙي پوندو. اهو احساس ايندي

Scanned with CamScanner

ڏي هوماڻهن کان لهرائڻ لڳندو هو. اهڙن اڪثر هن محسوس ڪيو هو تہ ماڻهو جڏهن نماز پڙهڻ مسجد ۾ ويندا هئا، تڏهن سندن منهن جو رنگ تتل ٽامي جهڙو هوندو هو.نماز پڙهي ٻاهر نڪرندا هئا تہ پوءِ ماڻهن جهڙا ماڻهوئي پوندا هئا.

۽ سڀ کان وڌيڪ هن کي ڇانوَ نہ هجڻ پريشان ڪري وڌو هو. آفيس ڏانهن ويندي، هو فطري طرح اُس کان بچڻ لاءِ ٻاچولن جي اوٽ ۾ هلڻ لڳندو هو. يا ڪٿي ساهي پٽيندو هو تہ ڪنهن وڻ جي ٻاچولي ۾ ويهڻ جي ڪوشش ڪندو هو، پر انهن ٻاچولن ۾ ڇانوَ بلڪل نہ هوندي هئي، ۽ هن کي اُس کان وڌيڪ تپش ۽ اُنت محسوس ٿيندي هئي. ان ڳالهہ جو موسم سان بہ ڪو لاڳاپو نہ هو: سياري اونهاري سا ڳي ڳالهہ هوندي هئي: ٻاچولن ۾ ڇانو نہ هوندي هئي، ۽ ماڻهن جا ٻاچولا ماڻهن کان وڏا، وڻن جا ٻاچولا وڻن کان ننڍا، ۽ مسجدن جي ٻاچولن تي ماڻهن جا ٻاچولا حاوي نظر ايندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن هو سوچيندو هو تہ هو پاڻ ان رڻ جو رهاڪو هو، جتي آڪ ٽپندا هئا، جتي ٽاڪ منجهند جو ڪانءَ جي اک نڪرندي هئي، ۽ شايد هو اها اُنت پاڻ سان ڪٺي آيو هو. پر جڏهن هن کي پنهنجي ڳوٺ جي ڏينهن ۾ ٽڏين ڇانئن جي ياد ايندي هئي، تڏهن هو ان سوچ کي رد ڪري ڇڏيندو هو.

مونجهارن جي ان ڏينهن ۾ هو اهڙو وڪوڙجي ويو، جو آفيس کان پوءِ هن گهڻو ٻاهر نڪرڻ ڏي بند ڪري ڇڏيو. پنهنجي ڪوارٽر ۾ بند، هو سڄو وقت ٻاچولن ۽

ڇانو متعلق ئي سوچيندو رهندو هو. ايئن به نه هو ته ڪو هن انهن مونجهارن کي سلجهائڻ جي ڪوشش نه ڪئي هجي، پر جنهن ڪان ئي هن پڇيو، تنهن هن جي ڳالهه کي ٺرڇي ۾ ٽاري ڇڏيو، يا ڳالهه جو موضوع بدلائي ئي ڇڏيو.

هن کي جڏهن قومي يڪجهتيءَ جي ڪاتي ۾ نوڪريءَ جو آرڊر مليو، تڏهن ماڻس هلندي وقت روايتي نصيحتون به ڪيون هيون: مثلاً.

”ابا، اهڙي ٺئي نوڪريءَ کي باهه ڏي جو پرديس جا ڌڪا ٿاٻا کارائي....“

”ابا، پرديس ٿو وڃين: مڙني پنهنجو خيال رکجانءِ! ڪهوري وڇانءِ، متان ماڻهين وارو ڪم ڪرين، جو پرديس نوڪريءَ تي ويو ته اتان هڪڙي ٻيل به ساڻ وٺيو آيو....“

”ابا، ٻاهر نڪرين ته ٽڪن ضرور ڍڪجانءِ: ٻڌو اٿم ته اتي ڪاڙهو مڙني سرس ٿو ٿئي....“

ٻيون نصيحتون ته هن ڪلي، هڪڙي ڪن کان ٻڌي، ٻئي ڪن کان ڪڍي ڇڏيون، پر آخري نصيحت تي هن کي لاچار ئي عمل ڪرڻو پيو. پهرين ته هو ائين عام طرح بنان ٽڪن ڍڪڻ جي آفيس اچڻ لڳو، پر جڏهن سڄي واٽ، هن کي ڪٿي به ڇانو نه ملي، تڏهن گهر کان ٻاهر نڪرڻ شرط، رومال سان ڪن ڍڪي ڇڏيندو هو. آفيس پهچي، رومال لاهي کيسي ۾ وجهي ڇڏيندو هو. هن کي پنهنجي ان عادت تي اهو خيال به ٿيندو هو ته رستي تي هلندڙ ماڻهو

الائي ڇا سوچيندا هوندا: پڪ ئي پڪ، هن کي ڪو چريو يا خبطي سمجهندا هوندا. پر آنت ۾ لوساٽ ايتري هوندي هئي، جو نہ چاهيندي بہ هو پنهنجا ڪن ڍڪڻ تي مجبور ٿي پوندو هو. سچي وات هو اهوئي سوچيندو رهندو هو تہ الائجي ڇو، هتي ڇانوَ نٿي ٿئي!

گهڻو وقت هو پنهنجي زبان بہ بند نہ رکي سگهيو. جڏهن نئين آفيس ۾ رهندو مربو، ۽ ڪجهہ قدر حجاب گهٽيس تڏهن هن پنهنجي هڪڙي ساٿيءَ کان پڇي ورتو: ”دل ۾ نہ ڪريو تہ هڪڙي ڳالهہ پڇان. دراصل ان باري ۾ آءٌ ڏاڍو مُنجهيل آهيان!“

”ها ها، پلي پڇ. حجاب نہ ڪر،“ هن جي ساٿي هن کي همٿايو تہ نئون نئون آهي. متان آفيس جي ڪم ڪار جي باري ۾ يا قومي پيچيدگيءَ جي تشريح ۾ منجهيل هجي.

”هتي ڇانو ڇو نہ ٿي ٿئي...؟“ هو سچو سوال پڇي ويو.

”جي...؟ مون اوهان جي ڳالهہ نہ سمجهي...؟“ هن جو ساٿي سچو حيرت پڇي ويو. هن کي پنهنجي ڪنن تي اهو سوال ٻڌي اعتبار نہ آيو.

”منهنجو مطلب آهي تہ اُس ۽ ڇانوَ زندگيءَ جون عام سچيل حقيقتون آهن: هتي رڳو اُس ئي اس ڇو آهي؟“

”ڇانو ڇوڪانهي؟ هوڏسو: پريان هو وڻ هيڏي ڇانو ڪري بيٺو آهي. هي جاين جڳهين جي پاسي ۾ پاڇولا بيٺا تہ آهن؟“

”جي ها!... پاڇولا تہ برابر آهن، پر انهن پاڇولن ۾

چانو ڪانهي. اسانجي پاسي وڻ جي پاڇولي ۾ چانو هوندي آهي، هت پاڇولن ۾ چانو ڇو ڪانهي؟"

هن جو ساٿي ته هاڻ منجهي پيو. ڪجهه ششدر به ٿي لڳو. فقط ايترو چيائين: "خبر نـاهي، تنهنجو مطلب ڇـا آهي؟ شايد زبان ۽ لفظن جي فرق ۾ منجهي پيو آهين!"

"نه نه، لفظن جي معنيٰ جـي ڳالهه ڪانهي: هڪڙي سڌي سنواٽي طبعي ڳالهه آهي." هن وضاحت ڪئي.

هاڻ هنجي ساٿيءَ جي نرڙ تي اهڙا گهنج پيدا ٿيا، جن کي سمجهڻ هن لاءِ ڏاڍو ڏکيو هو. اهي پريشاني، پشيماني يا ڪاوڙ ـــ ڪنهن به هڪ جذبي جا گهنج ٿي ٿي سگهيا. هن کي ڪلهي تي هٿ هڻندي چيائين: "هي قومي يڪجهتيءَ جو ڪاٺو آهي. اهڙا سوال نه پڇندو ڪر جو..."

هنجي ساٿيءَ پنهنجو جملو پورو نـه ڪيو. پر ان اڌ جملي ئي هن جي منهن تي اهڙو رنگ آندو، جو هنجي ساٿيءَ هڪدم چيو: "ير، ڇڏ انهن پاڇولن ۽ چانورن جي ڳالهين کي.... تون ڪر خبر ڪو عشق بشق ڪيو اٿئي. يا زندگي اٿئين پاڇولن ۽ چانورن جي ڳولا ۾ گذارڻ جو ارادو اٿئي.... هو پنهنجي ساٿي آفيسر ٻائي ڪيڏي ٿي لڳي.... يانمان ٿو ته توتي مرڻ لڳي آهي.... منهنجي مڃ ته...."

هن جي ساٿيءَ هڪ وڏو ٽهڪ ڏنو، ۽ هنکي ايئن ا ڪ پڳي، جوهن جا ڪن ئي ڳاڙها ٿي ويا، ۽ هو هن وٽان اٿي پنهنجي ڪمري ۾ هليو آيو.

پر مونجهارن هن کي تپائي ڪنيو هو. روز آفيس ايندي

soorhsindhiadab

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

يا پنهنجي ڪوارٽر ڏانهن ويندي سڄو رستو ڪن لڪائيندي، هو انهن ئي سوالن تـي پيو سوچيندو هو، ۽ جيئن وڏيڪ سوچيندو هـو تيئن هن کي وڏيڪ آنت جـو احساس ٿيندو هو. هن کي اهو يقين ٿيڻ لڳو ته جيسين انهن مونجهارن جا سمجهه پريا سبيتا جواب نـه مليا، تيسين هـو ايئن لُڪ ۽ آساٽ جي احساس ۾ ئي گرفتار رهندو. هن هڪ ٻئي ساٿيءَ وٽ اچڻ وڃڻ شروع ڪيو. جنهن لاءِ پڌو هئائين ته سندن ڪاٽي جو ذهين آفيسر هو، ۽ خاص طرح قومي ٻڪجهتيءَ جي موضوع تـي سيمينارن ۽ مذاڪرن ۾ وڏو نالو ڪڍيو هئائين. ايئن ئي ڳالهين مٿان ڳالهيون— آفيس جون ڳالهيون، فائيلن جـون ڳالهيون، آفيس جـي سائين جـون ڳالهيون، ”پروموشن“ ۽ ”ڊموشن“ جون ڳالهيون، ڪندي ڪندي، جڏهن هن محسوس ڪيو ته هاڻ هن سان ڪافي کهرائپ ۽ بي تڪلفي ٿي وئي آهي، تڏهن هن، همت ڪري، ڪائنس پڇيو: ”هتي مون کي هڪڙي ڳالهه سمجهه ۾ نٿي اچـي، ماڻهن کان سندن پاڇولا وڏا چو آهن؟ ٻئي طرف وٽن کان سندن پاڇولا ننڍا آهـن. مسجدن جـي پاڇولن ۾ وري اها عجيب ڳالهه آهي ته انهن جي پاڇولن تـي وري ماڻهن جا پاڇولا حاوي ٿي ٿا وڃن. ائين چو آهي؟“

هن جي ساٿيءَ کان چرڪ نڪري ويو، هن کا کهڙي هن کي کهوري ڏنـو، ۽ پوءِ پنهنجي هٿن جـي رقليءَ کي روڪڻ جي ڪوشش ڪندي، هن ڪاوڙ مان چيو: ”تو کي اهو سوال پڇڻ جي همٿ ڪيئن ٿي آهي؟ قومي ٻڪجهتيءَ

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي ڪاني ۾ هيترو وقت نوڪري ڪندي ٿيو اٿئي، توکي اڃا اها به خبر نه پئي آهي ته، ڪهڙا سوال پڇجن، ڪهڙا نه پڇجن!“

”مون ته رڳو هڪڙي عام مشاهدي جي ڳالهه ٿي ڪئي....“ هن کِلندي کِلندي پنهنجي بچاءَ جي ڪوشش ڪئي.

”خير....اڃا نئون نئون آهين: تجربو پاڻيهي سيکاريندءِ .... آءٌ توکي فقط ايترو چوندس ته دنيا ۾ ڪي اهڙا هنڌ به آهن جتي ماڻهن کي پاڇولا تين ٿي ڪونه: ڪنهن هنڌ وٽن جا پاڇولا وٽن کان وڏا آهن، ۽ ڪن هنڌن تي مسجدن جي پاڇولن ۾ انسانن جا پاڇولا پنهنجي سڃاڻپ وڃائي ويهندا آهن....اهي اهڙا مسئلا آهن، جن کي قومي يڪجهتيءَ جي وڏي مقصد لاءِ ڪاٺي وڃڻ ٿي تنهنجي لاءِ بهتر ٿيندو....“

هو سچو وسامي ويو. هن کي پنهنجي احمقپڻي تي ڪاوڙ اچڻ لڳي، ۽ ان ڪاوڙ کان هنجون اکيون هيٺ جهڪي ويون، ۽ هن جو هينئون چپ ٻاهر نڪري، بنا ارادي ڌڙڪڻ لڳو.

هن جي ساٿيءَ هنجي پريشانيءَ کي محسوس ڪندي مرڪي ڏنو، ۽ سندس ڪلهي تي هٿ هڻندي چيائين: ”ڇڏ انهن ننڍن ماڻهن ۽ وڏن پاڇولن جي ڳالهين کي.... تون هڏاءِ ته پنهنجي ساٿي آفيسر ٻاٿيءَ سان تنهنجو ماسرو ڪيتي پهتو آهي.... هوءَ ته وڏا خواب پئي ڏسي....“

هن جو چپ هيڪاري ٻاهر نڪري آيو، ۽ هن سوچيو

ته جي هتان نه اٿيس ته روئڻ لڳندس. هن اٿڻ ٿي جهڪيل اکين سان ڪرسيءَ تان اٿڻ جي ڪوشش ڪئي ته سندس سائي ڪيس وري ويهاري ڇڏيو: ”پر، گهڙي ڪن ته ويهه.... ڪم پيو ٿيندو.... ها ياد آيو، تون اهو ٻڌاءِ ته توهان جي پاسي ڪهڙي ضلعي ۾ زمين الاٽ ڪرايان؟ قومي يڪجهتي جي اسڪيم تحت منهنجي ڪيترن عزيزن کي اوڏانهن زمينون آهن.... مون کي به اچي خيال ٿيو آهي ته آئون به........“

اوڏيءَ مهل هو اتان اٿيو ۽ تڪڙو تڪڙو پنهنجي ڪمري ۾ موٽي آيو، ۽ پنهنجن مونجهارن کي فائيلن جي جهنگ ۾ غرق ڪرڻ جا جتن ڪرڻ لڳو. هن جي سائيءَ هن کي چڱو ڏونداڙي ڇڏيو هو. شايد منهنجي مشاهدي ۽ دلبعي حقيقتن جي وچ ۾ وڏا فاصلا آهن: حقيقتون مشاهدي جي تابع نه آهن يا مشاهدو حقيقتن جو تابعدار نه آهي. هو هڪ نئين مونجهاري ۾ غلطان هو ته هن جي سائي آفيسرياڻي هن جي ڪمري جي چِڪَ مٿي ڪئي اندر هلي آئي.

”معاف ڪجو.... آءٌ اندر اچي سگهان ٿي؟“

هوءَ هن جي سامهون ڪرسيءَ تي ويهي رهي.

هن جا ڪن ڳاڙها ٿي ويا ۽ ڪرسيءَ تي سڌو ٿي ويهي رهيو، هرويرو به پنهنجي قميص جي ڪالر کي ٺيڪ ڪندي، اڳيئي بند بٽڻن کي ٻيهر بند ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي، هن ڪيئون ڏيندي چيو: ”جي جي.... ويهو!“

هن ڪوشش ڪئي ته هن کي گهوري ڏسڻ جي ڪوشش

نہ ڪري. ان جي باوجود هن سمجهيو تہ هو هن کي گهوري ڏسي رهيو هو. هن پنهنجون نظرون سامهون پيل ”پيپر ويٽ“ تي ڄمائي ڇڏيون، جنهن جي شيشي اندر نهايت سهڻو ڇڇ ڳاڙهو گلاب جو گل ٺهيل هو. هنجي نظرن ۾ اهو ڳاڙهو گلاب ٿي ويو، پر هن جي اکين ۾ ٽنل ڏامي جو رنگ هو، جيڪو سامهون ڪرسيءَ تي ويٺل زائفان جي ڳلن ۾ ٻکي رهيو هو.

”اوهان کي هڪڙي تڪليف ڏيڻ آئي آهيان....“ ٽنل ڏامي مان گرم گرم لفظ هن جي ڪنن تائين پهتا. انهن جي تَو کان هنجي نڙي خشڪ ٿيڻ لڳي.

”جي....جي! حڪم ڪريو....“

”مون قومي يڪجهتي تي هي پيپر تيار ڪيو آهي.... پين سائين مان مونکي ڪا اميد ڪانهي تہ ڪو سنجيدگيءَ سان ان تي ڪا صحيح راه ڏيندا.... توهان مڙني پين کان مختلف آهيو، سنجيده آهيو.... ۽ وڏي ڳالهہ تہ اوهانجي راه پين کان هٽيل ۽ منفرد هوندي.... سو سوچيم تہ توهان کي تڪليف ڏيان.... متي موڪلڻ کان اڳ سوچيم تہ جي اوهان کي تجويزون ڏنيون تہ شامل ڪري ڇڏينديس....“

ٽنل ڏامي جا اولڙا هنجي آس پاس جهلڪندا رهيا. هو سمورو وقت اها ڪوشش ڪندو رهيو تہ هن جون نظرون پيپر ويٽ تي ٿي رهن، هيڏانهن پتڪڻ نہ لڳن، ۽ هن جي اکين ڏانهن نہ تہ ڪائين. هن جي دل ۾ اها حسرت پيدا ٿي تہ ڪاش، ان پيپر ويٽ جي قيدي گلاب جو رنگ اهڙو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

ڳاڙهو نه هجي ها! ان حسرت پيدا ٿيڻ سان ڪڏ. هن جي
ساڄي هٿ ۾ ڪي ننڍڙون ٿـڙڪڻ لڳيون، ۽ هنجي دل ۾
اها خواهش پيدا ٿـي تـه هو اهو پيپر ويٽ پنهنجي هٿ ۾
کڻي، ان تي پنهنجو هٿ ايترو زور سان ڦهائي ڇڏي جـو
پيپر ويٽ جو قيدي ڳاڙهو گل هـن لاءِ وڌيڪ مونجهارا
پيدا نه ڪري.

”مون ڪي اوهان تي.... منهنجو مطلب آهي تـه اوهان
جي وقت تي حق نه ڪونهي، پر الائي ڇو، دل چاهيو ته
اوهان سان حجت ڪري ڏسان.... پـر جـي مون اوهانکي
سمجهڻ ۾ غلطي ڪئي آهي نه آءٌ....“

ان مهل هن کي ائين محسوس ٿيو تـه پيپر ويٽ جـو
قيدي گلاب جو گل، پنهنجا بند ٽوڙي، هن جـي سامهون
ويٺل زائفان جي چپن ۾ وڃي اٽڪيو هو. هنجي نظرن جو
مرڪز هاڻ اهي چپ هئا، جيڪي ذري کلي رهيا هئا، ته
ذري بند ٿي رهيا هئا.

”جي.... جي، نه نه اهڙي ڳالهه ته ڪانهي....، منهنجو
مطلب آهي ته.... ڀلا چانهن پيئبي؟“ هن کي پنهنجيخشڪ
نڙيءَ مان انهن لفظن جي ڪا اميد ڪانه هئي.

”نه نه، مهرباني تڪليف نه ڪريو... پر اوهان مونڏانهن
ڏسو ڇو نٿا؟.... هن ويچاري پيپر ويٽ اوهان جـو ڪهڙو
ڏوهه ڪيو آهي.... آءٌ مهرباني اهڙي ويل به ڪانه آهيان....“

ان مهل هن ڏٺو ته پيپر ويٽ جـو قيدي گلاب، انهن
چپن تان ٿڙي، انهن اکين ۾ لڙي پيو، جيڪي هـن جي

Scanned with CamScanner

نظرن جو مرڪز بنجڻ لاءِ آتوون هيون. هن بنهنجي اکين کي هٽائڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر گــل جيئن پوءِ تيئن وڌيڪ ڪڙندو لڙندو ويو، ۽ هاڻ هن جون اکيون ان گل جون قيدي بڻجي ويون. اوچتو هڪ سوال هن جي چپن تائين آيو ۽ هن اکين کي هٽائڻ جي ڪوشش تـان هٿ ڪڍندي چيو: ”هڪ ڳالهه ٻڌائو؟ صحيح صحيح جواب ڏجو! ڪنهن ڪنهن مهل هتان جي ماڻهن جو رنگ بدلجي تتل ٽامي جهڙو ڇو ٿي ويندو آهي؟“

هو اهو سوال ڪري ته ويٺو، پر هن کي پاڻ پڇتاءُ ٿيڻ لڳو ته هن کي اهو سوال پڇڻ جو ڪو حق نه هو.

۽ هوءَ ان سوال تي، گهڙيءَ لاءِ هـن جي اکين ۾ ڪجهه ڳوليندي رهي. هوءَ ڪجهه ششدر ٿي لڳي، پر هن هڪ هلڪو ٽهڪ ڏنو. ننڍڙا ننڍڙا ٽهڪڙا، گهنگهرن جي ڇم ڇم جيان هن تائين پهچندا رهيا. انهن گهنگهرن جـي ڇم ڇم بدران هن جي جواب لاءِ وڌيڪ آتو ٿيڻ لڳو.

”ڏاڍا ڪي شرير آهيو.... مون ته سمجهيو هو ته اوهان هڪڙو پيرو به منهنجي منهن ۾ ڪونه نهاريو هو.... پر هاڻ سمجهيم.... اوهـان لڪي لڪي مون کي پئي ڏٺو.... پيپر ويٽ ۾ گهوري ڏسڻ جو ته رڳو بهانو هو.... آءٌ.... اوهان .... جڏهن آءٌ اوهان سان.... هلنديس ته منهنجي پـاءُ جـي نوڪريءَ جو مسئلو به حل ٿي ويندو.... پوليس ۾ جايون ته نڪتيون آهن ... پر رهائش جو مسئلو آهي.... ٻومهسائل جو.... اهو به حل ٿي ويندو.... اوهان....“

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن جون نظرون وري وڃي ڀيپر ويٽ تي پيون، جتي ڪاڙهو گلاب وري قيدي ٻڌجي ويو هو. تتل ٽامي جو اولڙو، ڀيپر ويٽ کان ٿيندو، هن جي سموري جسم کي لهسائڻ لڳو. هن کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ ته هن جي ڪمري ۾ نتهن آس ۽ لڪ لنگهي آئي هئي، ۽ ان جي آتت ۽ آماڻ کان هن جو هيٺيون گهوماڄڻ لڳو. هو اٿي ٻيٺو، ۽ ٽڪڙو ٽڪڙو ڪمري مان نڪري، هڪ طرف ڊوڙڻ لڳو. هن سوچيو ته جيڪڏهن ڪيس ڪو ڇانورو نه مليو ته هو آسالجي ٻوساڄجي مري ويندو. هو ڊوڙندو رهيو، رکي رکي پوئيان نهاريندو رهيو، ۽ ڊوڙندو ڊوڙندو شڪر پڙيان جي پهاڙيءَ تي اچي پهتو.

شڪر پڙيان جي تر ۾ برف پوش پهاڙن جو سلسلو هن کي ائين لڳو ڄڻ ڪڪرن کي ڪنهن مَنڊ هڻي پنڊ پهڻ ڪري ڇڏيو هو. اصلي ڪارا ڪڪر انهن پهاڙن جي برف مٿان ڀِٽُن وانگر لنگهي، ۽ پاڇولن جو هڪ عجيب غلاف ٿي نظر آيا. هن سوچيو: الائي انهن پاڇولن ۾ ڇانو هئي يا نه؟ انهي غلاف جي پاڇولن جي اورڻين پر، ماڙيءَ ۾ سرڪاري عمارتن جا گنبذ ڪنهن يوناني قبرستان جي ٿنڀن ۽ ستونن وانگر موت جي علامت ٿي پيا. هن جو جسم ڊوڙڻ جي ڪري اڳي ئي ڦڙڪي رهيو هو: موت جو خيال ايندي ئي هن جي رڳُن وڏي ويئي. هن پنهنجي آسپاس ڪنهن زنده وجود جي ڳولا شروع ڪئي پر هن جي اڳيان پوئيان، اتر توڙي ڏکڻ، اولهه توڙي اوڀر رکو وڻ هئا. مٿان

Scanned with CamScanner

انهن وڻن جي پاڇولن ۾ ڪا چانو هجي، هن سوچيو. هو ٻيهي رهيو ۽ هري هري انهن وڻن جي پاڇولن جي پيٺ ڪرڻ لڳو.

مختلف قومن ۽ ملڪن جا وڻ، جيڪي انهن ملڪن جي حاڪمن پنهنجي اچڻ جي نشانيءَ طور پوکيا هئا، ڳاٽ اوچو ڪيو، هن کي پنيلائي رهيا هئا. ”يوڪلپٽس“ جا هي وڻ ڇاجي علامت هئا؟ دوستيءَ جي يا سياست جي؟ ۽ منهنجو انهن سان ڪهڙو رشتو هو؟ هن غور سان انهن ٻڪهن ڏکهن ٽالهيءَ جي وڻن کي ڏسڻ شروع ڪيو: ٽڙن، ٽارين ۽ پنن جي وچ ۾ ڪو ڳانڍاپو، ڪا پنهنجائپ، ڪو رشتو ناتو هن کي نظر نه آيو. ايئن ٿي ڀانيو ڄڻ ته ٽڙن ٽي ٽاريون ڪنهن ٻئي وڻ جون چنبڙائي ڇڏيون هئائون، ۽ انهن ٽارين ۾ وري پن به اوپرا هئا، ان وڻ جا پن نه ٿي لڳا، جنهن جي ٽارين تي اهي نظر اچي رهيا هئا. هي وڻ هن زمين جا پنهنجا نه هئا، هنن جا ٽڙ پنهنجا نه هئا، هنن ٽڙن جون هي ٽاريون پنهنجيون نه هيون، هنن ٽارين جا هي پن پنهنجا نه هئا.

هنن وڻن جا پاڇولا ڪيئن هوندا؟ انهن پراين اوپرن پاڇولن ۾ ڇانو ڪيئن هوندي؟ ڇانو سياست جي تابعدار نه هئي. نه پاڇولا وڻن جا تابعدار هئا — نوان سوال، نوان مونجهارا ڪٺي هن تي حملي‌آور ٿيا. ڏکهن ڏکهن، پراين، ٽارين، اوپرن پاڇولن ۾ هن پاڻ کي ڏاڍو هيڪلو ويڪلو محسوس ڪيو. ڇانو نه هجڻ جو احساس هن کي وري

لوساٽن ۽ ٻوساٽن لڳو: هن ڪيسي مان رومال ڪڍي، ڪنن کي ويڙهي ڇڏيو. ”مون کي ڪنهن هنڌ پناهه وٺڻ گهرجي،“ هن جو سمورو وجود اها سوچ ٻڌجي ويو. هن ڊڄندي ڊڄندي آس پاس نهاريو. هن ٻري ڪان ٿڪين جو هڪ ولر ڏٺو جنهن هڪ سسي ڪپيل، هڪ نهايت ويڪري وڻ جي ٿڙ جي پاڇولي ۾ پٺي چوکو ڪيو. هو هري هري، ڊڄندو، هيڏانهن هوڏانهن نهاريندو، ان ٿڙ تائين پهتو. ٻکي پڙڪو ڏيئي، اڏامي ويا.

هن جي دل جو دهڪو جهڙو ته هڪ ڌڪ گسائي ويو.

هن ويڪري وڻ جي پاڇولي ۾ ڇانو هئي، ۽ هي وڻ جيترو ڊيگهه ويڪر ۾ هو، سندس پاڇولي جي ڊيگهه ويڪر به اوتري ئي هئي، ۽ ڇانو جي احساس ئي هنجو سمورو ڊپ لاهي ڇڏيو. ان ڇانو ۾ هن ڪنن تان رومال به هٽائي ڇڏيو. هنجي دل چاهيو ته هو پنهنجا سمورا ڪپڙا لاهي، ان ڇانو جي ٿڌڪار ۽ سڪون ۾ پاڻ وهنجاري ڇڏي، ۽ ٻانهون آسمان ڏانهن ڪڍي، رڙيون ڪري چوي: ”مون ڇانئو ڳولي لڌي آهي.“ اوچتو هن کي ڪو انديشو جاڳيو ته متان هيءَ ڇانو ٻرفپوش پهاڙن تي ڪڪرن جي اوڙڪ جوڪو پاڇولو ته نه آهي. هن پاڻ کي يقين ڏيارڻ لاءِ برفپوش پهاڙن ڏانهن هڪ نظر وڌي، ۽ هن جي نظر مطمئن ٿي وڻ تي موٽي آئي.

هي ٻڙ جو وڻ هو، يا ائين چئجي ته سسي ڪپيل ٻڙ جو وڻ هو، جنهن جو ٿڙ ٽن ماڻهن کان به ويڪرو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

سنڌس سموريون جٺائون ٻه ڪپيل هيون. سموري وڻ ۾ هڪڙو پن به نه هو. هي ننگ ڏڙنگ سسي ڪپيل ٻڙ جو وڻ شڪر پڙهان ۾ ڪٿان آيو؟ ۽ هن ٿڙ جي ڇانولي ۾ ڇانو ڪٿان آئي. هن جو ڇانولو وڻ جيترو ئي ڇو هو؟ اهي سوال پڇڻ جو مون کي ڪو حق نه آهي، هن پنهنجي ڇاڻ کي ملامت ڪئي. مون کي فقط ان حقيقت سان واسطو آهي ته هيءَ وڻ پنهنجي ڇاڇي کان نڌڙو نه آهي، هن جي ڇاڇي ۾ ڇانو آهي. ۽ پوءِ هن جي نظر وڻ ۽ زمين جي رشتي تي موٽي آئي. زمين سان مليل ٿڙ کي چوڌاري ٽنل ٽامي جا ڳرا ڳرا زنجير پيل هئا. هن هٿ وڌائي، انهن نيٽرن کي ڇهڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ٽنل ٽامي جي تو ڪان هن کي پنهنجو هٿ واپس موٽائڻو پيو.

”سائين! مهرباني ڪري، ان وڻ کان هٽي وڃو!“ ڪنهن هن جي ڪلهي تي هٿ رکندي چيو.

هن کان ڇرڪ نڪري ويو. هڪ پيرسن هن کي عجيب نظرن سان ڏسي رهيو هو. انهن نظرن ۾ اچرج ۽ شڪايت هئي. ”شايد اوهان کي هو بورڊ نظر نه آيو هوندو....“ پيرسن جي هٿ ۾ رنبو هو، ۽ هن رنبي جي اشاري سان هن کي بورڊ ڏيکاريو، جنهن تي ٽن زبانن انگريزي، اردو ۽ عربيءَ ۾ هيءَ عبارت لکيل هئي: ”خبردار، هن وڻ کي ويجهو نه وڃو!“

”ها، مون کي هي بورڊ نظر نه آيو، آءٌ ته رڳو ڇانو جي ڳولا ۾ هئس ۽ مون کي هن وڻ جي ڇانولي ۾ ڇانو

نظر آئي ته هليو آيس....“
”چانو جي ڳولا به خطري کان خالي نه آهي سائين!“
”پلا هن وڻ کي هي ٽتل ٽامي جا زنجير ڇو وڌا اٿن؟“
هن ڇڙيءَ پنهنجي پاڻ سان ڳالهائيندي چيو.
پيرسن جواب ڏيڻ بدران، هن جي پرسان ٿڌي ٿڌي چانو ۾ ويهي رهيو. پوءِ پڻ پڻ ڪندي چيائين:”اهو سوال پڇي اوهان چانو لاءِ به خطرو پيدا ڪري وڌو آهي، سائين!“
هن ڇڙيءَ پرئي مڙس جي سرگوشيءَ کان ڊي ٻيو سوال ڪيو: ”چانو لاءِ خطرو؟“
”مون کي هنن وڻن جي پرگهور لهندي ورهيه گذري ويا آهن. جڏهن به ڪو مسافر هت چانو جي ڳولا ۾ آيو آهي، تڏهن ڪنهن نه ڪنهن وڻ جي موت جو ذميدار ثابت ٿيو آهي. مهرباني ڪري اوهين هتان هليا وڃو. مون وٽ باقي هيءُ پاڇولو رهجي ويو آهي، جنهن ۾ اجا ڪجهه چانورو آهي....“
”پر هي هت آيو ڪٿان؟ هن تر جو ته هي وڻ ئي ڪونهي.“
”هي اتان جو وڻ آهي جتي جڏهن آڪ ٽپندا آهن، تڏهن سنڌن ڏيڻ ۾ ڦلڙين سان چانو جا ريشمي پوپٽ اڏامندا آهن....“
”پر ان جي اها سزا ڇو؟“
شڪر پڙيان جو مالهي گهڙي ڪن لاءِ ماٺ ٿي ويو. پوءِ هن برفپوش پهاڙن کي گهوريندي چيو:”سزا لاءِ ضروري

ته نه آهي ته ان ۾ ڪنهن جو ڏوهه هجي، سائين!“

هو گهڙيءَ لاءِ لاجواب ٿي ويو، پر پنهنجي مونجهارن
هن کي ماٺ رهڻ نه ڏنو. هن ماڻهيءَ کي سمورن سوالن جا
جواب معلوم آهن ـــ اها هن کي پڪ ٿي ويئي. ”پر تون
ته ماڻهي آهين: تو کي ته، جهڙا هو بوڪلاپٽس پيارا آهن،
اهڙوئي هي سمي ڪپيل ٻڙ جو وڻ پيارو هئڻ گهرجي....“

”اوهان کي پاڇولن واري جنگ ياد آهي؟“

”پاڇولن واري جنگ؟“ هن جي اکين ۾ نئين سوال
ڪر کنيو.

”جڏهن اسين مسجدون ڪلهن تي کڻي، سندر بن فتح
ڪرڻ وياسون، تڏهن اوهان کي ياد هوندو ته اسين انهي جي
وٿن ۾ پنهنجا پاڇولا وڃائي آياسون.... پوءِ ڪنهن ڏاهي
ڏس ڏنو ته ڏکڻ واري وڻ مان هي وڻ آڻي شڪر باڙيان
۾ هڻو ته اوهان کي پاڇولا موٽي ملندا....“

”پوءِ....؟“

”پوءِ اسان کي پاڇولا موٽي مليا.... پر اهي پاڇولا
اسان کان نندا هئا.... ۽ انهن پاڇولن ۾ چانو نه هئي....“
ماڻهيءَ سرگوشيءَ ۾ چيو، ۽ پوءِ هڪ ٿڌو ساهه کڻي وري
چيائين: ”پوءِ اسين هن پوڙهي ٻڙ مان به جنگ ڪرڻ لاءِ
تيار ٿي وياسون.... اسين مسجدون ڪلهن تي کڻي آياسون،
۽ اسان هن وڻ کي موت جي سزا ڏيڻي چڏي....اسان هن کي موت
کان به وڌيڪ سزا ڏيڻ ٿي گهري ... اسان کيس نيٺر وجهي،
سندس سنڌ سنڌ هڪپڻ شروع ڪيو.... جيئن جيئن هن جا

ڏار ڪرندا ويا، جيئن جيئن هن جـون سدا بهار جتائون ٽڙ
ڪان ڏار ٽيندبون وبون، تيئن تيئن اسان جا پاڇولا وڏا ٿيندا
ويا.... وڏا ٿيندا ويا...."

"۽ ڇانو....؟" هن پنهنجو ساهه روڪي سوال ڪيو.

ان سوال پڇڻ شرط هـن پاڻ کي ڊگهن ڊگهن پاڇولن
۾ گهيرجندو ويڙهجندو محسوس ڪيو! پـاڇولا چئني ئـي
طرفن کان هن ڏانهن وڌي رهيا هئا. پاڇولا جن ۾ نٿهن آس
جي آنت هئي.... ۽ پوءِ پاڇولن جي پويان مانهو اکيتي وڌڻ
لڳا، هنن جي ڪلهن تي مسجدون هيون، ۽ هنن جي هٿن
۾ اهڙا هٿيار هئا، جن جي اولڙي هنن جي منهن کـي ٽتل
ٽامي جو رنگ ڏيئي ڇڏيو هو.

جڏهن پهرين گولي هن جي نڙيءَ مان پار لنگهي ويئي،
تڏهن مرندي مرندي هن ڏٺو ته زنجيرون پيل بـڙ جي وڻ
جو پاڇولو به مري ويو.

———٭———

ڪارونجهر جا مور

هوائي جهاز ۾ چڙهڻ وقت هن کي هميشه ائين محسوس ٿيندو هو، ڄڻ ته هن جا ڪن وڏيڪ سرلاٽي ويا هجن، ڇاڪاڻ ته هن کي پنهنجي دل جي ڌڪ ڌڪ صاف ٻڌڻ ۾ ايندي هئي. حفاظتي پٽو ٻڌندي ئي، هن کي سڄي بدن ۾ ـ ۽ خاص ڪري پيٽ ۾ ڌن وٽ هڪ هلڪي لرزش محسوس ٿيندي هئي، بلڪل ائين جيئن سيءُ تپ شروع ٿيڻ وقت، سيءَ جي ڀرڻ لهر بدن ۾ گهمي ويندي آهي. هو ڪوشش ڪندو هو ته هوائي سفر تان پنهنجو ڌيان هٽائي ڇڏي، ته جيئن اهي لرزشون ۽ رقتيون رڪجي وڃن. هو مسافرن جي اچڻ، سيٽ ڳولڻ، ايئر هوسٽيس جي مرڪ، ۽ جهاز ۾ وڄندڙ هلڪي سنگيت جي ڌن ـــ ۽ اهڙين ٻين ڳالهين ۾ پنهنجي ذهن کي مصروف ڪرڻ جو جتن ڪندو هو. ان ۾ ناڪام ٿيو ته وري پنهنجي ڪم بابت، دوستن بابت يا دنيا جي ٻين بکيڙن تي زوري سوچيندو هو. جيڪڏهن تڏهن به سندس ذهن مڪمل طرح مصروف نه ٿيندو هو ته پوءِ ننڍڙي ٻمڪ مان ڪو ڪتاب، مئگزين يا اخبار ڪڍي پڙهڻ لڳندو هو. اڪثر ائين ٿيندو هو ته هو اڃا پنهنجي ذهن کي مصروف ڪرڻ ۾ ئي مصروف هوندو هو ته ايئر هوسٽيس جو آواز مائيڪرو فون تي اچڻ لڳندو ته ”هاڻ اسين اڏامڻ وارا آهيون. مهرباني ڪري، حفاظتي پٽو ٻڌي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

چڙهيو، ڪرسيءَ جي پُٺ سڌي ڪريو، ۽ اهو ڏسي اطمينان ڪريو تہ اوهان جي سامهون واري ميز چڱيءَ طرح بند آهي!“ اهو اعلان ٿيڻ شرط جهاز جي انجڻين جي چالو ٿيڻ جو آواز بلند ٿيندو هو، ۽ جهاز اڏامڻ لاءِ تياريءَ خاطر اڳتي چرڻ لڳندو هو. ان وقت هن جي جسم ۾ لرزش وري شروع ٿي ويندي هئي، هن جا ڪن بند ٿيڻ لڳندا هئا، پر ان جي باوجود هن کي پنهنجي دل جي ڌڪ ڌڪ صاف ٻڌڻ ۾ ايندي هئي. الائجي ڇو، جيسين جهاز زمين تي هوندو هو تہ هن جي اها ڪيفيت رهندي هئي، ۽ جڏهن ٿي جهاز هوا ۾ بلند ٿيندو هو، هن جي دل جي ڌڪ ڌڪ ڍري ٿي ويندي هئي، هن جي جسم ۾ سڪون موٽي ايندو هو، ۽ ڏڪندڙ هٿن سان هو سگريٽ دکائي، هڪ ڊگهو ڪش هڻي، پاڻ کي ڪرسيءَ ۾ هيٺ ڍرڪائي ڇڏيندو هو.

پر هن ڀيري ائين بلڪل نہ ٿيو. نہ هن جا ڪن سرلا تي، وري بند ٿيا، نہ هن جي دل جي ڌڪ ڌڪ هن کي ٻڌڻ ۾ آئي، نہ هن جي جسم ۾ ڪا لرزش پيدا ٿي، ۽ نہ ئي پيٽ ۾، دن وٽ، ڪا ڪڏ محسوس ڪيائين. ايئرهوسٽيس پنهنجي پتڙائين مرڪ سان جڏهن هن کان ’بورڊنگ ڪارڊ‘ ورتو، تڏهن هن رکو ايترو چيو: ”اوهين تڪليف نہ ڪريو، آءٌ پنهنجي سيٽ پاڻهي ڳولي لهندس....“ انهن لفظن ۾ ڪو بہ احساس نہ هو: نہ بيزاريءَ جو، نہ شڪرگذاريءَ جو، محض عام رواجي جملو هو. ان ۾ هن جي هوائي سفر جي تجربي کي بہ ڪو دخل نہ هو. ان ۾ دخل هو تہ ڊاڪٽرجي انهيءَ

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جملي جو نه ڪي ڪي ماڻهو ته ورهين جا ورهيه جيئرا رهي سگهن ٿا، ۽ ڪن کي ڇهن مهينن جي مهلت ملي ته به وڏي ڳالهه آهي: ”ڳالهه سچي اها آهي ته ٽيومر اوهان جي رڳو دماغ جي انهيءَ ايراضي تائين محدود آهي يا پکڙجڻ لڳو آهي. آپريشن جو دارومدار به انهيءَ تي آهي. سي.ٽي اسڪئننگ ڊاڪٽرن کي ايترو ضرور ٻڌائيندي ته ڪيتري ايراضيءَ ۾ ٽيومر پنهنجا پَر ڦهلايا آهن!“

هن کي ان وقت ڪُل اچي ويئي هئي. هي ڊاڪٽر ته ڪئنسر جي بيان ڪرڻ ۾ به شاعري ڪرڻ ٿا لڳن. ٽيومر نه ٿيو، ڇڻ نه ڪو شڪاري باز ٿيو، جيڪو پنهنجي ايراضي، اقبال جي شاهين وانگر ڪڏهن هندستان ته ڪڏهن چين، عرب، ايران ۽ ڪاشغر تائين ڦهلائيندو ٿو رهي.

پنهنجي سيٽ تي پهچي، هن الٽيڪيس، اڳين سيٽ جي هيٺان رکي ڇڏيو، ۽ سيٽ وارو پٽو ٻڌي ويهي رهيو. هن متي جي سور لاءِ، جيڪي گوريون کاڌيون هيون، تن جو اثر شايد اچي پورو ٿيو هو، ۽ هن کي اکين آڏو چانل سڄاتل ترورا محسوس ٿيڻ لڳا: ڳاڙها، پيلا، نيرا. اها شروعات هئي: ان کان پوءِ، جيڪڏهن هن گورين نه کاڌيون ته ڳاڙهيون پنهوريون، ڪارا نيرا پوٽر، ۽ پيلا پوپٽ، هن جي اکين جي ماڪين جي ٻنهي پنيان، نسرڻ لڳندا، پنهنجا پر ڦڙڪائيندا، پاڻ ۾ جهيڙيندا ۽ هن جو سمورو دماغ ”يون يون“ ۽ ”ڀرڙ ڀرڙ“ جي آوازن سان گونجڻ لڳندو، ۽ اهي آواز هن جي اکين جي پوپان، لوڙن ۾ ۽ ڪنڀاڙيءَ

۾ وڏندا، پڙاڏا ڪندا، سور جا متحرڪا بڻجي ويندا ۽ ٻــوءِ
اڪين ڪولڻ جي باوجود هن جي اکين اڳيان ڪارا- اڇا
پٽا بلڪل ايئن محسوس ٿيندا، جيئن جديد قسم جي آفيسن
۾، اس کي روڪڻ وارا ”بلائينڊس“ لڳل هوندا آهن. انهن
پٽن ۾ بجلي هوندي آهي، ۽ ان بجليءَ مان هن کي بلڪل
ايئن ڌڏڪا لڳندا آهن، جيئن بجليءَ جــي ”شاڪ“ لڳڻ
وقت، سموري جسم ۾ جهٽڪا لڳندا آهن. سور جي شدت
کان بچڻ لاءِ هو الائي ڇو ڪارونجهر جا مور ياد ڪندو
آهي، جن جو رنگ سائي بدران نيرو يا ڪارو لڳندو اٿس.
انهن مورن جي چهنڊن ۽ دانهن ۾ هڪ اهڙي لئه، اهڙو تين
تال هوندو آهي جيڪو هن جي سور ۽ پيڙا جي سرتارسان
هم آهنگ هوندو آهــي. جڏهن مورن جــون چهنڊون پنهنجي
آخري حد تــي پهچنديون آهن، تڏهن ڪارونجهر هن جي
دماغ اندر ڦاٽي پوندو آهي، ۽ هــن کي ايئن محسوس ٿيندو
آهي ته هن جو دماغ ذريون ذريون ٿــي، ڇچرجي، هن جي
اکين ذريعي ٻاهر نڪرڻ لڳندو آهي، ۽ هــو نستو، بيحال
ٿي، پنهنجو متو وهاڻي ۾ لڪائي ڇڏيندو آهي!

مون کي هڪدم گوريون کائڻ گهرجن، هن سوچيو.
چتاءُ ملي چڪو آهي. ايئن نه ٿئي جو ويل ٽري وڃــي ۽
ترورا پنيورين ۽ پڙنرن جــو ويس ڪــرڻ لڳن. هــن هيٺ
نئڙي، پنهنجي بئگ کڻي ورتي، ۽ ان مـــان گورين جـــي
شيشي ڪڍي ورتائين. متان ٿــي متان، هن کي اونڌي پهل
ڪتاب منجهان، علي شريعتيءَ جون اکيون، گهوريندڙيون

نظر آيون. هن کي ياد آيو ته ملندي وقت، هن جي دوست هن کي علي شريعتيءَ جو ڪتاب ڏيندي مهل چيو هو: ”اقبال علي شريعتيءَ تي وڏو اثر وڌو آهي. ڪتاب تو کي ضرور وڻندو، ۽ خاص طرح ايران جي انقلاب سمجهڻ ۾ وڏي مدد ملنديئي!“

هن ڪتاب به ڪڍي ورتو، ۽ بئگ وري هيٺ رکي ڇڏيائين. هٿ مٿي ڪري، هن بتي دٻايو. ٿوري دير ۾ ٽڙائين مرڪ واري ايئرهوسٽيس هن جي اڳيان هئي: ”جي اوهان کي ڇا گهرجي؟“

هو هن کي ڪو جواب ڏي، ان کان اڳ، هڪ نوجوان انگريزي ۾ چيو: ”ايڪسڪيوز مي....!“

هن هڪ گهڙيءَ لاءِ هن همراهه جي منهن ۾ نهاريو: وڏيون وڏيون نيريون نيريون اکيون، کليل نراڙ، وارن ۾ وچان سينڌ نڪتل، هلڪي بي‌ترتيب ڏاڙهي، سهڻا نقش، هڪڙي اک جي هيٺان هڪ وڏو مسو، جنهن هن جي سهڻن نقشن کي هڪڙو عجيب عيب ڏئي ڇڏيو هو.

ايئرهوسٽيس به هن کي هٽي جاءِ ڏني. هن پنهنجي گوڏن کي ٿورو اندر ڏي ڇڪي ورتو، ۽ نوجوان، هن جي گوڏن کي اورانگهيندو، هن جي ڀر واري دريءَ واري سيٽ تي ويهي رهيو. عين ان وقت هن جي اکين ڀويان پنپوريون ۽ پنوڙن پر سوڙهه لڳا.

ايئرهوسٽيس وري پڇيو: ”اوهان بيلٽ وجهايو....“ ،

”هڪڙو گلاس علي شريعتيءَ جو....!“ هن چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

Scanned with CamScanner

”جي....!؟“ ايئرهوسٽيس جي پٽرائين مرڪ سواليه نين جي ڪري ٿيڏي ٿيڏي ٿي وئي.

”معاف ڪجو.... منهنجو مطلب آهي، گلاس پاڻيءَ جو!“

ايئرهوسٽيس جي مرڪ وري سڌي ٿي ويئي. پر هن ٿيڏي اک سان علي شريعتيءَ جو ڪتاب ڏسي ورتو هو.

”اوهان کي ٿورو انتظار ڪرڻو پوندو. فلائيٽ ’ٽيڪ آف‘ ڪرڻ واري آهي....“

”پر ٽيسين ته پنوڙ ۾ پيپوريون....“ هن سنڌيءَ ۾ پڻ پڻ ڪئي.

”جي....؟!“ پٽرائين مرڪ هاڻ بلڪل غائب ٿي ويئي.

”مون کي هي گوريون ڪاٺيون آهن.... اڃا ٿي دير ٿي ويئي آهي....“

”چڱو، ڏسان ٿي ته آءٌ ڇا ٿي ڪري سگهان....“ ايئر هوسٽيس جي انگريزيءَ ۾ اهڙي ”ائڪسينٽ“، اهڙو لهجو هو، جو هو سمجهي نه سگهيو ته ڪهڙي پاسي جي آهي.

هو پاڻي اچڻ جي انتظار ۾، جهاز جو جائزو وٺڻ لڳو. هن کي سيٽ اهڙي هنڌ ملي هئي، جيڪا جهاز جي پهرئين اڌ ۾، ارڙهين نمبر قطار ۾، G-18 اي ۽ ايف کان پوءِ واري ٻن سيٽن سان هئي. سندس پاسي H-18 واري سيٽ تي هن جو نئون پاڙيسري مسافر اچي ويٺو هو. هن جي اڳيان وارين ٻن سيٽن تي هڪڙو آمريڪي جوڙو ويٺل هو، جيڪو ٽورسٽ يعني سياحت ڪرڻ جو شوقين ٿي ڏٺو. هو مستقل

ڏٺل جاين جي باري ۾ هڪ ٻئي سان ڳالهائي رهيا هئا. هن جي ساڄي پاسي، ”آئيل“ (Aisle) سيٽن جي وچ ۾ لنگهه جو ٻيچرو) کان پوءِ واري سيٽ 18 F تي، هڪ پير مرد، اڇي ڏاڙهي سان، مٿي کي صافو ٻڌل، تسبيح سوري رهيو هو. ان کان پوءِ هڪڙي اڌڙوٽ مائي، پنهنجي پر وارين ٻن سيٽن تي ويٺل پنهنجي ٻن ٻارن کي سرچائڻ جي ڪوشش ڪري رهي هئي. سترهين ۽ ان کان اڳيان وارين قطارن ۾ هو فقط ماڻهن جا مٿا ڏسي ٿي سگهيو: ڪي مٿا اگهاڙا، ڪي ٽوپين سان، ڪي عربي عمامن سان، ڪي سڌا سنوان سنواريل وار، ڪي گنجا، ڪن تي فقط ٽيڻ گنجي.... ۽ انهن کان اڳتي اسڪرين هئي، جنهن جي پويان وري جهاز جي ”ڪئبن“ يا ”ڪيچنيٽ“ (رڌڻو) هو. ان جي کاٻي هٿ تي جهاز جو دروازو هو، جيڪو فقط ”امرجنسي“ ۾ کولي ٿي سگهيو. ان کان اڳتي ”فرسٽ ڪلاس“ جون سيٽون هيون.

هن سامهون اسڪرين ڏانهن نظر ڪئي، جنهن تي تجريدي فن جون شڪليون اهڙي طرح ٿي لڳيون ڄڻ ته اڀريون هيون. انهن جي مٿان ڳاڙهن لفظن ۾ ”ٽائليٽ“ لفظ اهڙي طرح لکيل هو، جو انهيءَ جي مڪمل روشني يا اڌ روشني يا بنهه اونده مان اهو ٿي معلوم ٿيو ته ڪهڙا ٽائليٽ ان وقت خالي هئا ۽ ڪهڙا مصروف. هن وري پنهنجي بلڪل ويجهو سيٽن جو جائزو وٺڻ شروع ڪيو ته جهاز جي مائڪرو فون تي هڪ جاڻل سڃاڻل ’ڌن‘ ڇهي،

جهيڙي سر ۾ شروع ٿي. هن پنهنجين ۽ ٻئي ڄڻن جي پرڻ کان
اڳ، اهي ڏن ڇڄائي ورتي:

پيرين پوندي‌سان، چوندي‌سان،
رهــــي وڃ رات پنهنجي‌ور ۾!

ان ڏن جي ڇڄائڻ سان ئي هن کي زرينه ياد آئي.
زرينه ياد آئي ته پليجو ياد آيو. پليجو ياد آيو ته ”افقا
اونڌا وهچ“ ياد آيو، ۽ اياز ياد آيو. اياز جو ياد اچڻ سان
هن کي ”ٻوڏ پري آڪاس“ ياد آيو، ۽ هن جي پنهنجي
دماغ جي پاتال ۾ ٻوڏون پرڻ لڳيون. پنيوريون پرڻ لڳيون،
پيلا پيلا پوپٽ پرڻ لڳا. ان کان اڳ جو ڪارونجهر جا
مور لهي پون، هن کي وري پترائين موڪ واري ايترهو نئيم
ياد آئي. پاڻي ياد آيو، ۽ پنهنجو پاڙيسري سيٺ وارو نوجوان
ياد آيو، جنهن هن جي پاڻي ۽ جـي پهچڻ کان اڳ واري
زماني ۾ علي شريعتي ۽ جي ڪلاس جو آدمو پيدا ڪيو هو.
”آءُ هي ڪتاب ڏسي سگهان ٿو...“ هن جي پاڙيسري ۽
چيو. هن جي انگريزي لهجي مان هو ترڪ ٿي لڳو، عراقي
ٿي لڳو يا ايراني. هن جي ڏاڙهي ۽ سان ترڪ يا عراقي
هجڻ جي امڪان کي خارج ڪري هن فيصلو ڪيو ته هو
ايراني آهي۽

”ضرور...“

هاڻ هن جي هٿ ۾ فقط ڪورين جي شيشي هئي. هن
ذهن تي زور ڏنو ها، هن کي ڪوڙيون هڪدم ڪاٺي گهرجن.
اکيئي ديرَ ٿي چڪي آهي. ٻوڏ ۽ پنيوريون... سنگيت

جي ڏن جي رڪارڊ جــو آخري حصو شايد ڪئسيٽ ۾ ڦاٿي پيو هو:

رهي وڃ رات پنهور ۾.....!
رهي وڃ رات پنهور ۾.....!
رهي وڃ رات پنهور ۾.....!

هن وري گهنٽيءَ ڏانهن هٿ اُيوڪيو، اڇو بٽڻ ڪارڙهو ٿي ويو، بلڪل اڻڻ، جهڙي طرح هن جي دماغ جي اندر پنهوريون وڏيڪ ڪارڙهيون ٿي رهيون هيون.

ايئرهوسٽس هن وٽ پهتي، پر هن جي مرڪ پتڙائين نه هئي. هن جي چپن تي نيري لپسٽڪ لڳل هئي، بلڪل نيرن پوڻرن جهڙي، جنهن مـان مـرڪ جهاتـي پائي نٿي سگهي. هن جا چپ نيراڻ جي ڪري اصـل ڪان وڏيڪ اونها ٿي نظر آيا پر منجهن ڪابه زندگي نه هئي، نه مرڪ، نه رنجش، نه ڏک، نه بيزاري، رکي مرڪ هئي، مرڪ جو ضد، پتڙائين مرڪ کان وڏيڪ ٿڌي، وڏيڪ اڻ سوچيل.

”جي، اوهان بيل وڄايو....“

”هوءَ پتڙائين مرڪ واري ايئرهوسٽس ڪيڏانهن وئي؛ مون هن کي ڪجهه چيو هو....“ انتظار ڪان پوءِ بيزاري هن جي لهجي مان ٿي ظاهر هئي.

”هوءَ اوهان مان... ڏسو نه اسين به انسان آهيون. اوهان هن سان بٽرفلائز (Butter flies) جي ڳالهه ڪيئن ڪئي....“ نيرا چپ، نيريون ڳالهيون. تڏهون پـر هن پيري سوچيل سمجهيل.

”نہ پوئنر جو ترجمو ’بٽرفلاءِ‘ آھي، نہ پنيوريءَ جو....“
ھن بيزاريءَ تي ھاڻ ھن کي پاڻ بہ حيرت ٿي رھي آھي.
”ھوءَ جتان جي آھي، اتي پنيوريءَ کي ’بٽرفلاءِ‘ جي ترجمي ڪرڻ ني انگريزيءَ ۾ ايمرءِ اي جسي ڏگري ملندي آھي....“ نيرا چپ پنھنجو رنگ بدلائڻ لاءِ آتا ھئا.
”ھوءَ ڪمس چئو تہ چامشوري جي پل ھيٺان، جيڪو گھٽو پاڻي وھي ھليو آھي، ان جـو ٿي ھڪڙو گلاس آڻي ڏيم تہ آءٌ پوئنرن ۽ پنيورين جـو ڪجھہ علاج ڪريان....
ھيءَ شيشي ڏسو، اھا بہ ڪلڻ جي انتظار ۾ آھي...، ۽ ھا، اوھان جي رات پنيور ۾ الڪي پئي آھي، ان کي ڪٽائڻ جو بہ ڪو بندوبست ڪريو....“
ھن ڏٺو تہ نيرن چپن ۾ اُمرڪ مرڪ ۾ تبديل ٿي وئي، ۽ ھوءَ ھلي ويئي.
”اوھان علي شريعتيءَ کي پڙھيو آھي....؟“ ھن جي پاڙيسريءَ ڪتاب واپس ڪندي پڇيو.
”اوھين ايراني آھيو نہ؟“
”اوھان منھنجي سوال جـو جواب نـہ ڏنو....؟!“ ھن پنھنجي ’ھسي کي ھن آ گرين سان مھٽيندي چيو. ھسو ھن جي چپٽيءَ ۾ غائب ٿيو تہ ھن جـي ان عمل سندس عيب کي ڍڪي ڇڏيو. ھن کي ھن جون اکيون مرڪندڙ پاسيون.
”ھا، مون سمورن علي شريعتن کي پڙھيو آھي... اقبال کان امرجليل ڏاتين....“ ھن جي دماغ ۾ اجايل مور سرجي رھيا ھئا.

هن جي پاڙيسريءَ پنهنجي هسي کي مهٽڻ ڇڏي ڏنو.
هن جي منهن ۾ عيب ڪَر ڪلي بيهي رهيو، ۽ ڪي نئي سوال هن جي اکين ۾ لهي آيا.

”اوهان منهنجي سوال جو جواب نه ڏنو؟“ هن پنهنجي پاڙيسريءَ کي چيو، پر هن جي اکين ايئرهوسٽيس کي اينڊو ڏنو، جنهن جي هٿ ۾ پاڻيءَ جو گلاس هو. پري کان پنهي ايئرهوسٽيس ۾ هن کي ڪو فرق نظر نه آيو.

”ها، آءٌ ايراني آهيان.... پر اوهان ڪيئن سڃاتو؟“

”اڄي هان، هي پاڻي....“ پتراڻين مرڪ واري ايئر هوسٽيس هن کي ڪاغذ جو گلاس ڏيندي سنڌيءَ ۾ چيو.

هن شيشي کولي، ٻه گوريون ڳيون، ۽ شڪرگذاريءَ جي نظرن سان ايئرهوسٽيس کي ڏٺو.

”منهنجي زندگي بچائڻ لاءِ مهرباني....!“ هن ايئرهوسٽيس ڏانهن منهن ڪري چيو، جيئن ته هن چيو ڪجهه ٻيو ٿي چاهيو.

”اوهين ڪٿان جا آهيو... ؟“ پتراڻين مرڪ ۾ سنڌيئڙو لهي آيو.

”اسين ماڻهو لاڙ جا، دريا جي پيار جا....“ هن جهونگاريو.

ان مهل مائڪرو فون تي آواز آيو. ”عملي جا ماڻهو، پنهنجي پنهنجي پوزيشن سنڀاليو: اسين اڏامڻ وارا آهيون....!“
ايئرهوسٽيس ٽڪڙي ٽڪڙي موٽي ويئي. وات تي، هلڪو ڪنڌ موڙي، هن کي اڌ نظر سان ڏٺائين، ۽ ڪئبن ۾ هلي وئي.

جهاز جي ڇت ۾ انجڻين جو آواز بلند ٿيڻ لڳو. ان وقت وري مائڪرو فون تي آواز بلند ٿيو، جنهن ۾ ايئر-هوسٽيس مسافرن جي آجيان ڪئي، ڪين تماڪ ڇڪڻ کان منع نامو پڙهي ٻڌايو، ۽ پوءِ ڪين هوائي جهاز ۾ موجود ”آڪسيجن ماسڪ“ بابت هدايتون ڏنيون. ٻنهي ’آئيلن‘ جي مهڙ وٽ ٻه اسٽوئرڊ، آڪسيجن ماسڪ ڪي استعمال ڪرڻ جي ترڪيب سمجهائڻ لاءِ ڪرتب ڏيکاري رهيا هئا.

جهاز ”ٽيڪ آف“ لاءِ رفتار تيز ڪئي ته هن پنهنجي پاڙيسريءَ کي چيو: ”علي شريعتيءَ جي ڪتاب ۾ دلچسپيءَ مان مون سمجهيو ته اوهين ايراني هوندا....“

”علي شريعتيءَ ۾ دلچسپي ته اوهان کي به آهي....“ هن پنهنجو جملو اڌ ۾ ڇڏي ڏنو.

هن جي دماغ ۾ پوئرن، پنيورين ۽ پوپٽن جي ويڙهاند شروع ٿي چڪي هئي. سندن ڀون ڀون جي آواز سان جهاز جي انجڻين جو آواز به اچي مليو هو. جيئن جهاز مٿي چڙهندو ويو، اهو جنگ به وڌڻ لڳي.

”اڄ ڪلهه ايران-عراق جنگ جو ڪهڙو حال آهي؟“ هن پنهنجون اکيون بند ڪندي چيو.

”ايران جي تقدير ۾ فتحمندي لکيل آهي.“ هن جي پاڙيسريءَ مختصر جواب ڏنو. اکين بند هجڻ جي باوجود هن محسوس ڪيو ته هن جو پاڙيسري پنهنجي هسي کي مهٽيندو هوندو.

”ڇا اهو امام خميني‌ءَ جو قول آهي؟“ هن جي آواز

۽ بيزاري هئي، ڇاڪاڻ تہ اهو سوال محض ويڙهاند تي سوچڻ خاطر هو، يا اندر جي جنگ بدران ٻاهرين جنگ ڏانهن خيال بدلائڻ جي هڪ ڪوشش.

”نہ..... ها، اها ايراني قوم لاءِ بشارت آهي: خدا جي طرفان، امام خمينيءَ جي ذريعي!“

منهن جي دل چاهيو تہ هو ڏسي تہ هن جو پاڙيسري پنهنجي هستي ڪي مهتي رهيو هو يا نہ، پر اڪمن ڪولڻ ۽ ڏپ جو مرحلو طئہ ڪرڻ جي اجها همت نہ ٿيس.

”خدا ڪي ايترو ڪوس، ايتري خونريزي ڪيئن پسند هوندي؟“

”خدا هميشه حق جي پاسي هوندو آهي....“

نہ چاهڻ جي باوجود هن پنهنجون اکيون کولي ڇڏيون: ايراني پاڙيسري پنهنجي عيب ڪي مهتي رهيو هو. پرسندس اکين ۾ مرڪ نہ هئي.

”۽ خدا هميشه حق جي پاسي هوندو آهي....؟!“ هن جي ورجاءَ ۾ لڪل سوال ايرانيءَ کي بہ جهنجهوڙي ڇڏيو.

”اوهين مون تي يا ايران تي طنز ڪري رهيا آهيو!“

”دوست، آءٌ طنز ڪان ڪهڙو اڪتي نڪري آيو آهيان....“

هن بيزاريءَ جي لڪاءَ نہ ڏيڻ لاءِ، پوئرن ۽ پنيورين جي ويڙهہ جو سهارو ورتو.

”ڏسو نہ، ايران جنگ شروع نہ ڪئي هئي. اڳرائي عراق طرفان ٿي هئي، ۽ خدا ڪڏهن بہ اڳرائي وارن جي پاسي تي نہ ٿو ڏسڪهي...“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

”۽ خدا ڪڏهن به اڪرائي وارن جي پاسي تي نه ٿو سگهي....؟!“

”ڏسو، ڏسو! اوهين وري طنز ڪري رهيا آهيو.... بلڪل اهڙي طرح، جهڙيءَ طرح اوهان هن وچاري ايئر-هوسٽيس تي طنز ڪئي هئي!“

”سو ڪيئن؟“

”اهوئي ’بئرفلاء‘ وارو قصو؟“

”اها ڳالهه توهان سمجهين نه سگهندين ڇاڪاڻ ته اسان وٽ زبانن ۽ ڪلچرن جو وڏو رولو آهي، منهنجا دوست!“

”زبانون ۽ ڪلچر انسانن جي تاريخ آهن، ڪين نه؟“

”ته پوءِ عرب ۽ عجم ڪا معني رکن نه گهرجن؟!“

”توهان وري طنز ڪئي آهي.... عراق سان اسان جو ڪو نظرياتي جهيڙو ڪونهي!“

”تڏهن جهيڙو ڇاتي آهي؟“

هن ڏٺو ته هن جي ايراني پاڙيسريءَ پنهنجي هسي ڪي مهٽي ڇڏي ڏنو هو، هن جي اکين ۾ علي شريعتي وسڻ لڳو هو.

”جيڪڏهن سولو ۽ سنئون سڌو جواب ڏيان ته هوند آءٌ اهو چوان ته اسلام ۾ سوشلزم ان حد تائين آهي ته پورهيت انسان جو ملهه سڀ ڪان مٿاهون آهي، هو سڀ ڪجهه پيدا ڪري ٿو، ان ڪري هر چيز جو خالق آهي: زبان جو، ڪلچر جو، انساني رشتن جو، ويندي مذهب جو. سوشلسٽ به چون ٿا ته جڏهن انسان جو پورهيو اقتدار ۾

ايندو، تڏهن طبقا ختم ٿي ويندا، ۽ رياست به ختم ٿي ويندي.
اسلام به اهوئي تو چوي ته اسلام ۾ بين الاقواميت جو پهريو
نالو آهي، جڏهن سمورا ويڇا ختم ٿي ويندا. ظالم نه رهندا؛
مظلومن جو راڄ ٿيندو، تڏهن ڇي ايران، ڇي توران، ڇي
عرب، ڇي عجم — اهي سمورا متراد کوڙيل فرق — ٻين
لفظن ۾ طبقاتي نظام جون پيدا ڪيل سرحدون ختم ٿي
وينديون؛ چين به اسان جو هوندو، عرب به اسان جو هوندو....!"

"تابه ڪاشغر....!" هن جي واتان نڪري ويو.

"مطلب؟"

"مون کي رکو اقبال جو هڪ شعر ياد اچي ويو هو...."
اقبال جو شاهين هن جي دماغ جي سرحدن ۾ پنهنجا پر
پکيڙي چڪو هو.

"اهو غلط آهي ته علي شريعتي، اقبال کان پنهنجو
فڪر اڌارو ورتو آهي...." ايراني، جي اکين ۾ ڦهريون
پهرو هن حسد ڏٺو.

"منهنجو مطلب اهو نه هو...." هن چوڻ ٿي چاهيو ته
اقبال جو ذهني سفر ايئن نه هو، پر هو پنهنجو مطلب ادا
نه ڪري سگهيو.

"اوهان ڇا ڪائيندؤ: پاڪستاني يا ڪانٽيننٽل؟" نيرن
پوزن جي رنگ جي لپسٽڪ واري ايئرهوسٽيس، ٽرالي
هنن جي پرسان آڻيندي پڇيو.

گوشت جي بوء، ٽريل پٽاٽن جي بوء سان گڏجي هن
تي ڪاهي آئي.... ۽ هن جي دل ڪچي ٿيڻ لڳي. هن

ايٿرهوسٽيس ڏانهن نهاريو، جيڪا هن جي ٽيبل ا ڳيان سيٽ سان ڪڍي، ان تي ”نئپڪن“ وڇائي چڪي هئي، ۽ هن جي پاڙيسريءَ جي ميز تي نئپڪن وڇائي رهائي هئي. ان مصروفيت ۾ هن جي نيرن چپن ۾ ڪوبہ احساس نہ هو، نہ مرڪ جو، نہ اُمرڪ جو. انهن ۾ محض ورچي پوڻ جو احساس هو.

”مون کي ڪجهہ نہ کهرجي....“ هن چپ پنهنجي پاڻ سان ڳالهايو.

”چهن ڪلاڪن جو سفر آهي، ڪجهہ کائو تہ چڱو....“ همدرديءَ جا لفظ، جن ۾ همدردي خيرڪا هئي، ايٿرهوسٽيس ائين چيا، چڻ هوءَ اهي لفظ ڪيترا ڀيرا چئي چڪي هئي.

هن رکو ڪنڌ ڌوڻ ڪري پنهنجي انڪار جي تصديق ڪئي، ۽ وري پنهنجون ا کيون بند ڪري ڇڏيائين. ڳاڙها نيرا، پيلا ترورا ڪڏهوڪو پنيورين، پوترن ۽ پوپٽن جا پرکوهي، فقط اچن ڪارن پتن ۾ بدلجي چڪا هئا. ماڻهن جي چرين ڪانئن جي آوازن هن جي دماغ ۾ متر ڪا هڻڻ شروع ڪري ڏنا. ڪارونجهر جا مور ذبح تي گوشت جي سوءِ ٻڌجي رهيا هئا، ۽ سور جي هر لهر سان هو ڪارونجهر جي قالين ذريون ذريون ٿيڻ جو انتظار ڪندو رهيو.

جڏهن هن وري ا کيون کوليون تہ پترائين مرڪ واري ايٿرهوسٽيس هن جي ا ڳيان هئي.

”معاف ڪجو جو مون اوهان کي جا ڳائي وڌو....“ ايٿرهوسٽيس جي چپن تي ڪارو ٿڌو چانمل هو، جنهن هن جي

مُرڪ کي لڪائي ڇڏيو هو. اڃو پڻو هن جي اکين تان
ٿي لنگهيو، جنهن ۾ الائي ڇو هن کي پنهنجائپ نظر آئي.
”اوهان ڪجهہ نہ ڪاڏو.... پلا ڪا ڪافي ٻہ نہ چانهن
پيئندا؟“ ڪاري پٽي جي باوجود هو انهن لفظن کي ڏسي
ٿي سگهيو. انهن ۾ ٻہ هن کي پنهنجائپ نظر آئي.
”ها، ڪافي آئي ڏيو تہ مهرباني ٿيندي؛ بلڪ، نو
شڪر....“

هن جو پاڙيسري هن وارو ڪتاب پڙهي رهيو هو. هن
جي چهري ني جيڪو رنگ هو، ان کي هو نہ سمجهي
سگهيو. ان ۾ ڏوهہ هن جي اکين مان نڪرندڙ ڪارن اڇن
پٽن جو هو.
”اوهان کي ننڊ اچي ويئي هئي....ڇا اوهين بيمار آهيو؟“
”نہ، آءٌ تہ پاڻ هاڻ شفاياب ٿيو آهيان.... سورن
بيمارين ۽ دردن کان ڇوٽڪارو ملي ويو آهي....“ هن کي
پاڻ تي رحم اچي رهيو هو.
”اوهين ڪيڏانهن پيا وڃو.... لنڊن يا نيويارڪ؟“هي
فلائيٽ لنڊن جي رستي نيويارڪ وڃڻي هئي.
”لنڊن.... ۽ اوهين....؟“
”آءٌ بہ لنڊن پيو وڃان.... پنهنجي پيءُ سان ملڻ لاءِ:
ڇري، هن کي اسان جي انقلاب ۾ خاميون ٿيون نظر اچن.“
هن جو پاڙيسري ڇڻ پنهنجي پاڻ سان ڳالهائي رهيو هو.
”توده وارن مان تہ ڪانهي؟“
”نہ، خلق وارن سان همدرديون اٿس.... پهرين انقلاب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

جي حامي هئي، پوءِ...."
"۽ اوهين....؟"

هن جي ٻاڙيسريءَ جـي اکين ۾ شڪار ٿيندڙ پکيءَ واري ڪيفيت هئي. اوڏيءَ مهل ايئرهوسٽيس هن لاءِ ڪافي کڻي آئي، ۽ هن جي اڳيان واري ميز سڌي ڪري، ان تي رکيائين، ۽ ڪا گهڙي هن جـي اکين ۾ ڪجهه نهارڻ لڳي. وچڻ لاءِ مڙي، ۽ وري ٻيهي رهي.

"مهرباني...." هن ٿورو دير ـ ان چيو.

"چاجي.... اهو ته اسان جو فرض آهي.... اوهان منهنجي سوال جو جواب نه ڏنو ته ڪٿي جا آهيو؟" هن جي مرڪ هاڻ پٽرائين نه هئي.

"پانهان ٿو ته مون کو جواب ڏنو هو...."

"اهوئي 'اسين ماڻهو لاڙ جا، دريا جـي پچاڙ جـا، وارو؟" هن جي سنڌي لهجي مان هن سمجهيو ته هوسامهون جي آهي. نه چاهيندي به، هو ٿورو اڀو ٿي ويو.

"اوهان جوسنڌي هجڻ جوشڪ مون کي به پيو هو...."

"نڌهن اوهان يؤنرن ۽ يـنيورين جي ڳالهه ـ ڪئي...."

"نه، ان وقت منهنجي دماغ ۾ رکو يؤنرن ۽ يـنيورين جي يون يون ڪانسواءِ ٻيو ڪجهه به نه هو!"

"پر اوهان اڇا بـ اهو نـ ٻڌايو تـ اوهان ڪٿان جا آهيو....؟"

"جيڪڏهن اوهين اياز کي سڃاڻو نـ هوند آءٌ چوان، جتي آڪ ٿين، جتي لوهه ٻرن، سو ديس مسافر منهنجوڙي...."

Scanned with CamScanner

”پاڻهان تو نه اوهان کي شعرشاعريءَ سان مڙني وڏيڪ دلچسپي آهي،“ هاڻ هن جي مُرڪ ۾ وري پنهنجائپ لهي آئي هئي. اهي ساڳيا چپ پٽرائين مرڪ ڪيئن ٿي مجائي سگهيا، هن کي اچرج ٿيڻ لڳو.

”اهو ڏوهه پاڻ سيان تو.... ۽ اوهين؟“

”آءٌ.... اسين لاڪاڻ جا آهيون....“ هن جون ا ڪيون روئڻهار ڪيون ٿي ويون، جيتوڻيڪ هن جي جواب ۾ ڪا به وضاحت ڪانه هئي. ۽ هوءَ هلي ويئي. هن جي دماغ ۾ ڪارونجهر جا مور رڙڻ لڳا. شرمساري ڪان هو، ڪنڌ نمائي ڪافيءَ جي پيالي ۾ نهارڻ لڳو. هن کي پاڻ تي ڪاوڙ به اچڻ لڳي ته هن جي ورناءُ هن کي ضرور ڏکويو هوندو.

لاڪاڻ.... هن جي ذهن جي سرحدن ۾ گهڙي آيو. ڪارونجهر ڦاٽي پيو. هن جو دماغ ذريون ذريون ٿي، هوائي جهاز جي ڇت ٿي گوشن ۾ پکڙجي رهيو هو.

هن جي پاڙيسريءَ هن جي ڪلهي تي هٿ رکيو هن آهستي آهستي پنهنجون اکيون کوليون.

”اوهان جي طبيعت ڪجهه وڏيڪ خراب ٿي لڳي....“ هن جي لفظن ۾ همدردي هئي.

”نه، هاڻ آءٌ ٺيڪ آهيان.... مهرباني.“

”اوهان ايئرهوسٽيس سان انگريزي سان ڪـڏ ڪهڙي ٻوليءَ ۾ ٿي ڳالهايو؟“

”سنڌيءَ ۾....“ هن مختصر جواب ڏنو.

”مون اخبارن ۾ پڙهيو آهي.... هي سنڌ ۾ ڇا ٿي رهيو آهي؟“ هن جي سوال ۾ سوال کان وڌيڪ حيرت هئي.

هن جواب ڏيڻ چاهيو، پر نه ڏيئي سگهيو. هن ڪارونجهر ڪي وري جا ڳالهه نه ٿي ڪهريو. ان جي بدران هن چيو: ”شهنشاهه آريا مهر جي ”ساوڪ“ ۾ ۽ امام خميني جي پاسداران ۾ ڪهڙو فرق آهي.... پانهان ٿو ته اوهان جي پيرن به انهي ڪري ايران ڇڏي هلي ويئي....“

”هو بزدل آهي.... ايران ۾ رهي ظلم جو مقابلو ڪري ها....“ هو وري پنهنجي هسي ڪي مهٽڻ ۾ مشغول ٿي ويو. هن جو عيب لڪي ويو هو.

”ڪڏهن ڪڏهن ظلم جڏهن محض جسماني نه رهندو آهي، تڏهن ايئن ڪرڻو پوندو آهي....“

”ايران جي ماڻهن ڏاڍو ڏسو آهي.... ماڻهن ظلم خلاف انقلاب آندو.... شهنشاهه ان ظلم جي علامت هو.... ماڻهن ظلم کي رکو مسلمان ڪرڻ ڪونه ٿي گهريو....“

هن جي اکين ۾ هڪ بلڪل نئين نفرت ليا پائڻ لڳي هئي.

”آءٌ نه سمجهان ٿو ته ايران ۾ بنيادي تبديلي آئي آهي.... انقلابن ۾ ايئن ٿيندو آهي.... وڏي ڳالهه اها آهي ته امام خميني کي عوام جي حمايت حاصل آهي، نه ته هو گهڻو وقت جالي نه سگهي ها.... ڪراڙڪم، مون جهڪي ايران بابت پڙهيو آهي، ان مان ته اهوئي ثابت ٿئي ٿو. نه ته پن وڏين طاقتن سان مهاڙو الڪائي ۽ ان سان گڏ عراق

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

سان جنگ کي جاري رکڻ هنن لاءِ ناممڪن ڳالهه هئي....
منهنجي خيال ۾....“

هن جي پاڙيسريءَ سندس ڳالهه اڌ ۾ ٽڪيندي ٽي چيو: ”عوام جي انقلاب کي هميشه وچولي طبقي کان خطرو رهندو آهي: اهو طبقو اڳتي وڌڻ ۽ محلن ماڙين جي رهڻ جي خوابن، ۽ پوئتي ڌڪجي وري جهوپڙين ۾ ڪري پوڻ جي انديشن جي جنگ پهرين پنهنجي اندر ۾ وڙهندو رهندو آهي، ۽ جڏهن انقلاب ۾ عوام جي همراهي ڪندو آهي، تڏهن جيڪڏهن هن کي اهو خطرو نظر ايندو آهي ته حالتون سندس خوابن مطابق نه آهن ته پوءِ انقلاب تي اهڙو راناهو ڏيندو آهي جو حالتون هن جي فائدي ۾ نه بدلجن ته گهٽ ۾ گهٽ آئي بيٺيون هجن، جتان هو شامل ٿيو هو، پوءِ ان لاءِ هو ڪڏهن قوم پرستيءَ جو سهارو ڳوليندو آهي ته ڪڏهن مذهب جو. ان لاءِ جيڪڏهن پنهنجي مخالفن خلاف خونريزي به ڪرڻي پوي ته به قوم پرستي توڙي مذهب ۾ ان جو جواز تلاش ڪرڻ ڏکيو نه هوندو آهي.
اسان وٽ به ايئن ٿي ٿيو آهي....“

هن پنهنجي پاڙيسريءَ جي منهن ۾ نهاريو: هن جي اکين ۾ عجيب مچ ٻري رهيا هئا. هاڻ هن جو هسوبه هن جو عيب نه رهيو هو. هن کي هن سان اچاتي همدردي ٿيڻ لڳي، ۽ هن جي دل چاهيو ته هو هن جي هسي کي هٿ لائي ڏسي، ۽ تي سگهي ته هن جو اهو عيب دور ڪري ڇڏي. ان مهل هن ايئرهوسٽيس ڪي ايندو ڏٺو. هوءَ شايد ڪم

ڪري واندي ٿـي هئي. هن جي اکيان پهچي هـن چيو: ”اوهان جي طبيعت هاڻ ڪيئن آهي؟“

هن ايئرهوسٽيس ڪـي پهريون ڀيرو چتائي ڏٺـو. سهڻو سانورو ڪٽڪائون رنگ، ڊگهو سنهو نـڪ، پريـل ڳـل، مشڪندڙ وڏيون اکيون، ڪجهه گولائي تي هئندڙ پيشاني، جنهن جي شروع کان ئي وار ايترا پويان ڇڪيل هئا، جو ننڍي جوڙي ٻانئين پهچندي، سندن ڳهنڊي بـه ڇڪجي سڌي ٿي وئي هئي. ٿلهڙن چپن تي هن لپسٽڪ ايئن هنئي هئي، جو اهي وڌيڪ ڀريل ٿي لڳا. هن جـي پنهنجن چپن تي مرڪ اچي وئي.

”هاڻ ايترو چاڪ آهيان، جـو اوهان کي چتائي ڏسي سگهان ٿو، ۽ پترائين مجسمي بدران اوهان کي انسان سـمجهڻ لڳو آهيان....“

هن هڪ هلڪو، تارن جيان ڪرڪندڙ ٽهڪ ڏنو، ۽ پوءِ هن جي اکين ۾ سنجيدگي اچي وئي، ۽ پڇي ويئي: ”هاڻ حالتون ڪيئن آهن؟“

”لاڪاٽ کان پوءِ حالتون ڪڏهن بہ لاڪاٽ کان اڳ واريون ٿي نٿيون سگهن!“

”پر آخر ڪيستائين....؟“

”ظلم پنهنجي ڪڏ پاڻ کوٽيندو آهي.... ۽ هونئن بہ انسان کي قيمت تہ اداڪرڻي آهي. هي تہ اجا چڱ....چڱ ’اپيٽائيزر‘ آهي....“

هن جي اکين ۾ درد جا پاڇا لهي آيا.

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اسان گهٽ ته نه سٺو آهي....“

”اسان واٽ وڃائي ويٺا هئاسون، هاڻ واٽ لڌي اٿئون ته اڳيان ڏونگر آڏو آهي، سسئيءَ وانگر انهيءَ ڏونگر سان جهيڙڻ، ان سان پنهنجا پير پٿون ڪرڻ ۽ مٿو ڦاڙائڻ کان سواءِ ته ٻيو ڪو چارو ئي ڪونهي....“

”مون کي هاڻ اوٺارا ٿيڻ لڳا آهن....“ ٻپ هـن جي اکين جي ڪندن ۾ لامارا ڏيئي رهيو هو.

”تاريخ اڄا هاڻ اسان کي اوٺارن سان جاڳائڻ لڳي آهي....“هن جي سور جي شدت گهٽجي ويئي هئي، ۽ شايد گورين هاڻ مڪمل اثر ڪيو هو.

”پر.... اهو اوٺارو ڪڏهن ختم ٿيندو....؟“ هن جـي سوال ۾ نااميديءَ جا ڪرڻا هئا.

”هاڻ ته مونکي ميهڻو آهي: اوهان کي لطيف جو هڪڙو بيت ته ٻڌايان:

ڄبل ساري ڄڪ، جو آڏو آريچن ڪـــي
توڻي لڪن لک، سي لنگهنديس سڪ سين!“

هن جي اکين ۾ اميد موٽي آئي. هن جي چپن تي هڪ عجيب غرور واري مرڪ لهي آئي، ۽ ويندي ويندي چيائين:

”الله توهان جي وائي سچي ڪندو!“ هو هلي ويئي. پٺيان ويندي، هن محسوس ڪيو ته هوءَ وڏيڪ قداور ٿي لڳي. هن ڏٺو ته هن جو ياڙيسري ايراني ٻــ هن کي ويندو ڏسي رهيو هو.

”اوهان هن کي ڇا چيو، جـو هـوءَ ايتري خوش ٿــي

ويئي؟“ هن جي پاڙيسري، شرارت مان پڇيو.

”اهو، جهڙو هن کي ٻڌڻ جي اميد ۾ هيڏانهن وڏي آيو هو!... ها پر توهان پنهنجي پيءُ جي ڳالهه پئي ڪئي نه....؟“

ايراني اداس ٿي ويو. هن جي اکين ۾ عجيب ويراني ۽ شايد وحشت لهي آئي. ”هن کي هڪڙوئي ڏک آهي ته هو، وري ايران وڃي نٿي سگهي.“

”اهڙو ڪهڙو ڏوهه ڪيو اٿس....؟“

”هن کي سچ ڳالهائڻ جي عادت آهي.... هو، ماٺ نه رهي سگهي. تڏهن جڏهن امان جي امڙ کي پاسدارن، رات جي اونداهي، ۾، انقلاب دشمني، جي شڪ ۾، پاڻ سان وٺي ويا، تڏهن به هو، سچ ڳالهائڻ کان رهي نه سگهي.... ۽ پوءِ منهنجي چوڻ تي هو، اڻان هلي ويئي.... هاڻ هو، لنڊن جي گهٽين ۾، خلق وارن سان گڏجي، زنده پوسٽر بڻجي ويئي آهي.... پرمون اميد نه لاٿي آهي.... هي سراب، هي رڃ ضرور ختم ٿيندي، ۽ سچو آب حيات ايران جي ماڻهن کي ضرور ملندو....!“ هن ڏٺو ته ايراني، جي اکين ۾ ڳوڙها پرجي آيا هئا. الائجي هن ظلم جي ڪهڙي رات ڏٺي هئي.... ساوڪ جي گولين، ۽ پوءِ پاسدارن جي گولين جا زوزاٽ اڃا تائين هو وساري نه سگهيو هو.... پر اڃا تائين هن اميد نه لاٿي هئي.

اوچتو فرسٽ ڪلاس واري پاسي کان ٻه نوجوان روالور هٿ ۾، اسڪرين وٽ اچي بيهي رهيا: هڪڙو هڪڙي

پاسي ڀيو ٻئي پاسي. ھنن رڙ ڪندي چيو: ”ڪوبہ مسافر پنھنجي جاءِ تان نہ چري، جيڪڏھن ڪنھن بہ حرڪت ڪئي تہ مئو پيو ھوندو. اسين ڪنھن کي بہ نہ ايذائيندا سين، بشرطيڪ....“

عين ان وقت فرسٽ ڪلاس جي طرف ھڪ پڙاڏو پيدا ٿيو: ھڪ رڙ ٿي، ۽ ھن سمجھيو تہ گولي ڪنھن نہ ڪنھن جي سيني ۾ کپي ويئي ھوندي. سا گھڙي وقت ھن جو پارسي ايراني آئي بيٺو. ھن جي ھٿ ۾ بہ ريوالور ھو جيڪو الائجي ڪيڏي مھل کان ھن جي ھٿ ۾ ھو.

”دوست، مون کي افسوس آھي تہ اسان جي رھاڻ گھڻو وقت ھلي نہ سگھي.... فرض مون کي سڏ پيو ڪري.... جيڪڏھن جيئرا رھياسون تہ ڪٿي نہ ڪٿي ضرور ملنداسين....“

ھن ڏٺو تہ ھن جي پارسي ۽ ڪانسواءِ سندس سيٽ جي پنيان واري حصي مان بہ ٻہ نوجوان روالور ھٿن ۾ پنھنجي سيٽن تان آٿي آئيل ۾ بيھي رھيا ھئا. جھاز ۾ موت جھڙي خاموشي ڇانئجي وئي. عجيب ڳالھ، اھا ھئي تہ رونيندڙ ٻار بہ ماٺ ٿي ويا ھئا. ھن جي اڳيان واري سيٽ تي آمريڪن جوڙي پڻ پڻ ڪئي ”ڊارلنگ، جھاز ھاءِ-جيڪ“ ٿيو آھي.... ھاڻ الائي ڇا ٿيندو.... يا خدا!“

ھن واري قطار ۾، ھڪڙي ٻار روئڻ شروع ڪيو. اھو ڄڻ تہ ڪو ڏھيل اشارو ھو. ٻين ٻارن بہ رڙيون ڪرڻ شروع ڪيون. سندن ڏنل مائرون کين ماٺ ڪرائڻ سان گڏ پاڻ بہ روئڻ لڳيون. ھن جي ڀر وارو پير مرد وڏيڪ

زور زور سان تسبيح جا داڻا سورڻ لڳو. هن جي اکيان،
ٽي سيٽون اڳ ۾، هڪڙي ماڻهوءَ هٿ مٿي ڪيو. هن
جو ايراني پاڙيسري هن ڏانئن ڏٺو.

”مون کي ٽائليٽ وڃڻ جي ضرورت آهي....“ هڪ ڏڪندڙ
آواز ٻڌڻ ۾ آيو.

”مون کي به ٽائليٽ وڃڻو آهي....“ هڪ ٻيو آواز هن
جي پٺيان بلند ٿيو.

”ويهي رهو....!“ هڪ ڪڙڪو ٿيو.

هن ڏٺو، سيٽ جي مٿان ڳاڙها اکر ٻري پيا: ”پنهنجا
حفاظتي پٽا ٻڌي ڇڏيو....“

هن جي اکيان، جنهن ماڻهوءَ ٽائليٽ وڃڻ جي ضرورت
جو اعلان ڪيو هو، سو اٿي بيٺو. هن جي ايراني دوست،
روالور هن جي ڪن تي رکي، آهستي چيو: ”ويهي رهه....!“

”پاڻي....!“ هن جي پٺيان ڪنهن رڙ ڪئي.

”هن کي پاڻي ڏيو.... هن کي دل جو دورو پوڻ وارو
آهي....“

هڪڙي يورپي مائيءَ جو آواز هن پري ڪان ٻڌو: ”او
منهنجا خدا، هي نه مري ويو ته پاڻ جي....“ ۽ هوءَ سڏڪا
ڀري روئڻ لڳي.

”آءٌ ڊاڪٽر آهيان.... جي اجازت هجي ته، هن کي
ڏسي وٺان....“ هڪڙي اڌڙوٽ همراهه هن جي ايراني
پاڙيسريءَ کي مخاطب ٿيندي چيو.

”يلي ڏسينس....“ هن مختصر جواب ڏنو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

ان مهل جهاز جي مائڪروفون تي آواز آيو: ”اسين بغداد وٽي رهيا آهيون....“ ۽ پوءِ ايئن ڀانيو ڄڻ ڪنهن جي هٿ مان مائڪروفون ڪسي ورتو ويو ۽ هڪڙي ڏکي سيٽيءَ جو آواز سموري جهاز ۾ ٻرڻ لڳو. ”هي اجايو جيئرو آهي.... جيڪڏهن هن کي ترت طبعي امداد نه ملي ته مري ويندو....“ هي اَن ماڻهوءَ جو آواز هو، جنهن ڊاڪٽر هجڻ جو اعلان ڪيو هو.

هن کي ڪنهن به جواب نه ڏنو. يورپي مائي وري را ڙاڙ ڪري روئڻ لڳي. ڪمترا ٻار ۽ زالون گڏجي روئڻ لڳا. ماڻهو هڪ ٻئي سان ڳالهائڻ لڳا.

”الائجي ڇا ٿيندو....“

”بغداد ڇو ٿا وڃن....؟“

”ايراني ٿا ڏسجن....!“

”مون کي ته فلسطيني ٿا لڳن....“

”نه نه، سڀ سڀئي ايراني آهن.... سندن لهجي مان ٿي ظاهر آهي....“

”پر جهاز ڇو هائيجيڪ ڪيو اٿن....“

”هوندن ڪجهه مطالبا....“

اڌ جملا، سڄا جملا، هيٺا جملا، بيزاريءَ جا جملا هن جي ڪنن تائين اڙين پهچندا رهيا، ڄڻ هوڪو خواب ڏسي رهيو هو. اوچتو هن جي دماغ ۾ بنان ڪنهن ڇتاءَ جي ڳاڙهيون يونيورسٽيون، نعرا پوڙهر ۽ پيلا پوسٽ، لشڪرن جا لشڪر اندر گهڙي آيا. هن پنهنجو ڪنڌ پويان سيٽ تي

ڊاري ڇڏيو.

هن حملي جو ڪو سبب نه نه آهي، هن سوچيو، شايد اجا ڊپ جون سرحدون لپي نه سگهيو آهيان. هن پنهنجي پاڻ کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي. جهاز ۾ جيڪي ڪجهه ٿي رهيو آهي، هي ان جو رد عمل ته، ڪولهي؟ يونيورسٽين، يونين ۽ پوپٽن جي وڌندڙ عروج تي پهچڻ لڳي. سور جي هڪ سٽ هن جي پنهي لوڻن ۾ ڏڪا هڻڻ لڳي. هن اکيون پوريون جي ڪوشش ڪئي، پر هن جا ڇپر بند ٿيڻ لاءِ تيار نه هئا.

هن ڏٺو نه ايئرهوسٽيسون پاڻيءَ جا گلاس ٽري ۾ ڪئي مسافرن کي پياري رهيون هيون، ۽ ڪين آئت به ڏيئي رهيون هيون. مسافرن ۾ چوڪيل اجا ڊرو نه، ٿيو هو، پر گهڻا ٿڪا اهو سوچي ڊرڪي پيا هئا ته جيڪي ٿيڻو هوندو، سو پيو ٿيندو. مائرون ٻارن کي چپ ڪرائڻ جي ڪوشش ۾ مصروف هيون.

ڪارونجهر جو خاڪو هن جي ذهن ۾ اسري آيو. گهاٽين مان ڪارا نيرا مور نڪندا آيا.

”اوهين پاڻي پيئندو....؟“ هوءَ هن جي مٿان بيٺي هئي.

هن پاڻيءَ جو گلاس هن کان وٺي چپن سان لڳايو.

”هنن هڪڙي مائهو کي ساري وڌو آهي...“ هن سرهات ڪيو.

”مون کي هنن سان همدردي آهي....“ هن بيزاريءَ مان چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

”اهو ڪمڻ ٿا چئو.... هي نه ’ٽيررسٽ‘ آهن....“

”ويهين صدي انقلابن لاءِ ٽيررزم کي لازمي بڻائي ڇڏيو آهي....“

”پر انساني حياتيون....؟“

”هونئن انساني حياتين ۾ باقي ڇا رهيو آهي.... ڪجهه ڪجهه هنن وٽ ڪو مقصد نه آهي.... هنن جي زندگيءَ ۾ روزڪيترائي لاڪاٽ ورجايا وڃن ٿا.... نتيجو هي آهي....“

ڪارونجهر جا سور رڙڻ لڳا. هن جي سموري جسم ۾ بجليءَ جا جهٽڪا اچڻ لڳا. سور هن جي اکين ۾ دڙهيا هڻڻ لڳو. پوءِ هن ڏٺو: هڪڙو هائيجيڪر، ڪرين وٽان تڪڙو هنن ڏانهن آيو. آئيل ۾ هن جي ايراني پاڙيسري تائين پهتو، ۽ سرگوشيءَ ۾ هن کي ڪجهه چيائين. هن جو پاڙيسري فرسٽ ڪلاس ڏانهن هليو ويو، ۽ هو پاڻ ايئر-هوسٽيس جي پر ۾ ويهي رهيو.

”ڪهڙي سس پس پيا ڪريو؟“ هائيجيڪر جي آواز ۾ رکو نفرت هئي.

”ڪجهه به نه.... هن کي پاڻ ٿي ڏنم: هي بيمار آهي....“

”بيمار آهي يا توسان ’فلرٽ‘ پيو ڪري....“

هائيجيڪر مرڪيو. هن جي مرڪ ۾ به نفرت جو زهر هو. هن کي ان نفرت کان بچڻ اچڻ لڳي.

هو ڪهڙيءَ لاءِ هن جي منهن ۾ نهاري، ڪلاس ڪئن لاءِ جهڪي ته، هائيجيڪر هن جي چمڪ، ۾ هٿ وجهي ڪيس پاڻ ڏانهن ڇڪيو.

سور جي هڪ سٽ هن جي اکين ۾ ڪهڙي لاءِ ڇمڪي ويئي. هن هڪڙي سٽ سان حفاظتي پٽو کولي ڇڏيو، ۽ پوءِ اماڪ هائيجيڪر تي ڪاهي آيو. هائيجيڪر هن اوچتي حملي ۾ پاڻ سنڀالي نه سگهيو، ۽ آتڙجي پر واري سيٽ ۾ تسبيح واري مسافر جي مٿان وڃي ڪريو. روالور هن جي هٿ مان ڇڏائجي ويو. هن جهڪي روالور کڻي ورتو. هن ڪهڙيءَ لاءِ پهنجي هٿ ۾ روالور کي حيرت مان ڏٺو. پوءِ هائيجيڪر کي ڪڇيءَ کان جهلي، آنارهندي، روالور سندس ڪن تي رکي ڇڏيائين.

”تون انقلابن جا دوست نه، پر دشمن آهيو!“ ايئن چئي هن روالور جو ڪهوڙو دٻائي ڇڏيو.

هن کي اها خبر نه پئي ته پڙاڏو ڇاجو هو. روالور جو يا هن جي دماغ اندر ڦاٽندڙ ڪاروانجهر جو. هن ايئرهوسٽيس جي ٻنل دهشت زده اکين ۾ جهاتي پائي ڏٺي، ۽ روالور سندس هٿ ۾ ڏنائين. پاڻ وري سيٽ تي ويهي رهيو. هن جون اکيون کليل هيون، پر هن جو جسم هڪ پاسي لڙڪي پيو.

ايئرهوسٽيس هڪ وڏي اوچنگار ڏني، ۽ هٿ وڌائي سندس اکيون بند ڪري ڇڏيون.

Scanned with CamScanner

ماءُ جوئي آهيان، سوئي آهيان....!

آسمان ۾ تارنجوسمنڊ اڇا جيئرو هو. چنڊ ڪڏهوڪو ڪنهن اڃاتي منزل ڏانهن لڙي چڪو هو. ان ڪري نت نوان تارا نمودار ٿيندا ٿي ويا. ڪو ڪو تارو پنهنجي ڏيي روشنيءَ ڪان مات ڪاٺي، ٽمڪندي ٽمڪندي اوجهل ٿي ٿي ويو. هن ڪان جڏهن صبر نه ٿيو ته هن تارا ڳڻڻ شروع ڪري ڏنا: هڪ، ٻه، ٽي.... هڪ، ٻه، ٽي....

”اماں، مون کي ننڊ ٿو ٿئي....“ ننڍڙيءَ هن جي ڪڇ ۾ منهن لڪائيندي چيو.

هن ڀانيو. هن جي دل، ڪنهن تاري وانگر، گهڙيءَ لاءِ اوجهل ٿي وئي، ۽ هن جي نڪ ۽ چپن ۾ سيانڊڙو پيجي ويو. سندس ٻانهن ۽ ٽنگن ۾ هلڪي رڦڻي شروع ٿيڻ لڳي. هن ڏڪندڙ هٿ سان پنهنجي نڪ ۽ چپن کي مهٽڻ شروع ڪيو، پر اهي وڌيڪ سُن ٿي ويا.

”اماں، تون ڏڪين ڇو پئي؟....“ ننڍڙيءَ اڃا وڌيڪ هن جي ڪڇ ۾ گهڙندي چيو.

”نه نه.... آءٌ ڪانه ٿي ڏڪان....: تون ڇپڙي ڪري سمهي رهه.... شاباس.... ڏاهي ڌيءَ آهين نه، شاباس....“

هن ننڍڙيءَ کي اڃا ڏي وڌيڪ ڇڪي، ڇاتيءَ سان لاتو، ۽ ٻلي هٿ سان هن جي پٺن تي آروس ڪرڻ لڳي. هن کي اهو خيال ڪاٺڻ لڳو ته ننڍڙي سندس دل جي دڪ

دک جي رفتار محسوس ڪري، وري نه ڪو سوال ڪري.

هن جي سوچ کان اڳ، ننڍڙي سوال ڪري ويٺي:

”امان، تنهنجي هنئين ۾ ايڏي دک ڇو آهي....؟“

هن ڪو به جواب ڪونه ڏنو. ايئن ڏڪندڙ هٿ سان ننڍڙيءَ جي پٺيءَ تي آروس ڪندي رهي. اوچتو هن جي نظر وري آسمان ڏانهن کڄي ويئي: آسمان جي هڪڙي ڪنڊ مان هڪ روشن تارو ڪڙيو، ۽ ٽانڊائي جي چڻنگن جيان، ذريون ذريون ٿي آسمان جي هيٺان پولار ۾ گم ٿي ويو.

”يا الاهي خير ...“ هن جي چپن پڻ پڻ ڪئي.

”امان، ڇا چيئه....؟“ ننڍڙيءَ ننڊ ا کڙي آواز ۾ پڇيو.

”ڪجهه نه.... ڪجهه به نه! تون سمهي رهه، مٺي امان ڪريانس....!“

ننڍڙي وري ڪروٽ ڦيري، هن جي ڇاتيءَ سان وڌيڪ ويجهي ٿي ويئي. هن وڌيڪ تيزيءَ سان ننڍڙي جي پٺن تي آروس ڪرڻ شروع ڪئي، ۽ هري هري ٿي، ننڍڙيءَ جو جسم، ننڊائتو ٿي، هن جي جسم کان ٿورو الڳ ٿيندو ويو. هن آهستي آهستي پنهنجي ڪاٻي ٻانهن ننڍڙيءَ جي ڪنڌ هيٺان ڪڍي ورتي، ۽ سندس ڇاتيءَ تي هٿ ڪيون ٿڦڪيون هڻندي رهي.

”امان، بابا ڪيڏي مهل ايندو...؟“

هن سمجهيو هو ته ننڍڙيءَ کي ننڊ اچي ويئي هئي. ان اوچتي سوال تي هن کان وري ڇرڪ نڪري ويو. ننڍڙيءَ جي پٺيءَ تي هلندڙ سندس هٿ بيهي رهيو. هن جي جسم

۾ وري هلڪي رڙ ٿي پنجي ويئي. هن جو نڪ ۽ چپ وري سن ٿي ويا. هن پنهنجي هيٺين چپ کي چڪ پاتو، پر کوبہ سور محسوس نہ ڪيائون. البت سندس اکين ۾ اسرندڙ لڙڪ موٽي ويا.

”ڪمترو جهليومانس تہ نہ وڃ.... پر مڙندو ٿورو ٿي — متان سنگت ۾ ڪلهاب ٿئي، چوندا تہ پنهل ڏڄي ويو يا وري اهو چوندا تہ جوءِ نٿي ڇڏيس...“ هن چوڻ چاهيو، پر لفظ هن جي سن چپن ۾ ئي رهجي ويا.

”امان، پڌاءِ نہ تہ بابا ڪيڏي مهل ايندو ..؟“ ننڍڙي هن جي ڪاڏيءَ کي پاڻ ڏانهن ڦيرائيندي چيو.

هوءَ ڪوجواب ڏئي، تنهن کان اڳ ننڍڙي وري چيو:

”امان، تون روئين پئي؟“

هن کي پنهنجي لڙڪن جو احساس ئي نہ هو: الائي ڪيڏي مهل پنهل جي ياد سان گڏ لڙي پيا هئا. ننڍڙي جي ياد ڏيارڻ تي هن جي دل چيو تہ ياٺياڙ ڪري روئي، ۽ چوي تہ ”پنهل، نہ وڃ.... پنهل نہ وڃ!“

”نہ ڙي، آءٌ ڪانہ ٿي رئان....“ هن هڪ ڏکوسڏڪو روڪيندي چيو. پنهنجي آنت لاهِ هن وري ڪٽي ننڍڙيءَ کي ياڪر ۾ پريو، بلڪل ايئن جيئن پنهل.... هوئي تہ چوندو هو تہ ننڍڙيءَ ۾ منهنجو ساهہ اٽڪي، ائين جيئن ڪنهن سورهيہ جو ساهہ سائيهہ ۾ هوندو آهي. پر هوءَ ننڍڙيءَ کي ڇا سمجهائي، ڇا سمجهائي تہ هن جو ارڏو پيءُ هن جي سمجهائڻ جي باوجود هليو ويو. هو ڪنهن ڳالهہ تي چڙهيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

نه پوءِ موت هن جي مذهب ۾ ئي ڪانهي.... لڙڪن جي ڏنڌ ۾، اونداهه جي ڀاڇولن جيان، هن کي ياد آيو....

جڏهن پنهل ۽ شانيءَ جي پريت، پنهي جي وجود کي وڻ-ويڙهيءَ وانگر وڪوڙي ويئي، ۽ ڪاڇي جي پهڻ پهڻ تي ان جي شاهدي ڏني، تڏهن آڪ جي ڦلڙين ۽ ٿوهر جي ڏانڊين ۾ به سرگوشيون شروع ٿي ويون ته شانيءَ جا ڀائر شانيءَ ۽ پنهل کي ڪارو ڪاري ڪري مارينداءِ. پوءِ هڪڙي ڪاري اجهل رات ۾، هن پنهل جي ڀاڪر ۾ چڻ پڻ ڪئي هئي....

”پنهل، پنهنجي ڳالهه وڻ وڻ واسجي ويئي آهي... ادو تو کي مون کي ڪهاڙين سان ڪيندي ويرم ئي ڪونه ڪندو....“ باقي ڳالهه هن جي هنئين جي دک دک ۽ ڪنبڻيءَ ڪيس پڌائي ڇڏي!

”ايترو نه ڊچ شاني .. ڀلا جي ڊجين ٿي ته هل ته هينئرئي نڪري هلون....“ هوءَ ڪجهه جهڙي پيت. دل جي دک دک مورکوئي وڏڪ نڪڙي ٿي وئي.

”ڇمبو نه پريت به اجهو ايتري اٿئي نه....“

هن هٿ ڪئي پنهل جي ڇپن تي رکيو. پنهل پنهنجي هٿ سان هن جي ڪاڏي مٿي ڪندي، سندس اکين ۾ نهاريو، جن ۾ لڙڪن جي ڏنڌ ۾ رکيو هو پاڻ موجود هو.

”ڇري، جيسين هيءَ ڌرتي پنهنجي پيرن هيٺان آهي، جيسين هي ٿوهر اسان جا شاهد آهن، ۽ جيسين هي رائفل منهنجي هٿ ۾ آهي، تيسين ڀؤ نه ڪر.... جي تنهنجي لاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

مري ويس ته....“

هن وري به پنهل کي ڳالهه پوري ڪرڻ نه ڏني. وري ڪٿي پنهنجو هٿ سندس چپن تي رکيو.

”مرن تنهنجا دشمن.... آءٌ تـوتان گهورجي وينديس، پنهل!.... پر توتي پاڇو پوڻ نه ڏينديس....“

پنهل جواب ۾ رکيو هن جـي هٿ هيٺان پنهنجي چپن سان چمي ڏيندي، ڪيس ياڪر ۾ ڀيڙي ڇڏيو.

جڏهن سردار ولي محمد هن جي ويڙهي تي هلي آيو، ۽ پنهل لاءِ شانيءَ جو سنگ گهريائين، تڏهن هـن ڀانيو ته آسمان ڦاٽي پوندو، جبل ذريون ذريون ٿـي ويندا، وڻ ٽڻ پنهنجي پاڙئون پٽجي ويندا. هن جاچارئي ڀانئر، سندس ڇاڇو ۽ ٽي ٽي سوٽ ڪٽن تان آيا ٿي ويا. ماڻهن بدران بندوقون ۽ رائفلون پاڻ ۾ ڳالهائڻ لاءِ آتيون هيون. پر سردار ولي محمد ۽ سندس همراهه سندن تڏي تي هئا، ۽ هٿين خالي‌هو به ڪونه هئا. هيءَ ويڙهه ٽري ويئي، ۽ هوءَ ويڙهه ذات ۽ قبيلن جي اونداهي نيات جي ڪُڪ مان سرجي چڪي‌هئي.
جڏهن سردار ولي‌محمد وارا ويا ته هن جو وڏو ڀاءُ هٿن مان پٽي نڪتو.

”آءٌ اجهو هينئر جو هينئر توڇوري کي پورو ڪريان....
هي داغ هاڻ شانيءَ جي رت سان ئي لهندو.... بابو مرهيات هونئن ئي ڇوندو هو ته ڇوريون وڏي وڻ ٿين، انهيءَ ڪان اکي ڪين ڇانگي ڇڏجي....!“

”ابا، ڌيرج ڪر، ڌيرج. وهلوز نـه وج. ڇوريءَ کي

ماريندين ته پاڻ به ڦاهي چڙهي ويندين.... ها، جي ڪاري هجڻ جي ثابتي هجي تــه پوءِ ڪا اربع خطا ڪانهي...."
چاچس پنهنجي سونهاري کي مٽ ۾ جهلينديءَ پائس کــي هدايت ڪئي.

"پر چاچا، جيسين ڪاريءَ جــي ثابتي ڳولينداسين، تيسين ته سڄي راڄ ۾ نڪ وڍجي ويندو...."

"هون هون! نڪڙو ڪم شيطان جو ٿيندو آهــي، ابا. شانيءَ جو سڱ منهنجي ملوڪ جو آهي. پڙهين پيٽ ٻولــو هو، اها تــه توکي بــه خبر آهــي. تون تياري ڪر. سڀان سانجهيءَ ئي راڄ سڏائي پنهنجي نڪاح وجهائي تا ڇڏبون...."

ملوڪ مانڪو وينو هو. رڳو پنهنجي شهپرن کــي، هلڪو وٽ ڏيئي، ڏيڍيءَ اک سان شهپرن کــي ڏڻائين ۽ اڌ اک سان پنهنجي ابــي ڏي نهاريائين. ان نهار ۾ هــن ويڙهي ڏانهن اندر به نظر ڪئي، جتي هن جــي شاني هئي. اها شاني، جنهن ڏانهن نهارڻ وقت هــن جون وايون بتال ٿي ونديون هيون. جڏهن شاني، چنيءَ سان پنهنجي ڇاتي ڍڪيندي هئي، تڏهن هو ايئن پائيندو هو، جــڻ جبل تــي ڪڪر چوٽي ڪئي هئي، جڻ هن جي رڍن جو وڳ هن کان وڃائجي ويو هوا ها، شاني، جيڪا جڏهن هلندي هئي ته هن کي ڌرتيءَ ۾ ساهه پوندو محسوس ٿيندو هو، ۽ پنهنجو ساهه بند ٿيندو محسوس ٿيندو، ۽ هــو نڪڙو نڪڙو هلــي اچي ماڻ کي چوندو هو ته "امان ابي کي چئه ته هاڻ ڳالهه جي هڪ هڪالي ڪري ڇڏي، نه ته.... نه ته ..."هو ڳالهه

پوري نہ ڪري سگهندو هو، ۽ وري ٻاهر نڪري ايندو هو....

ان رات جڏهن شاني پنهل سان انجام تي آئي تہ سڄي پٽي رڪي. ڪجھ وقت تہ پنهل جي پاڪر ۾، ڪرڙيءَ وانگر پٽي ڏڪي. جڏهن هيانءُ ڪجھہ سڄو ٿيس، تڏهن جيڪي چيائين، ان تي پنهل کي بہ اعتبار ڪونہ آيو.

”پنهل، انجام تي آئي آهيان، سر تان آهو ڪٽي.... هاڻ پاڻ جي هٿان گيا گيا تي مران، تنهن کان انهيءَ رائيفل سان تون مون کي پنهنجي هٿن سان پورو ڪر تہ، تنهنجي هنج ۾ مري سرهي ٿيان....!“

پنهل ڪو وقت هن کي ڏسندو رهيو. هن جي منهن ۾ ڏسندو هو تہ هن جي سنڌ سنڌ ۾ اڇل پيدا ٿي ويندي هئي. هن جي دل ڦنڊجڻ لڳندي هئي. پر اڄ جي پنل شانيءَ کي ڏسي، هن جو من ڪنٺرو ڪنٺرو تي ويو، ۽ ڪمس گهرائي پائيندي چيائين: ”اهي مرڻ جون ڳالهيون آءٌ ڪندو هوس تہ تون منهنجو وات بند ڪري ڇڏيندي هئينءَ، ۽ اڄ تون.... تون پاڻ پٽي اهي ڳالهيون ڪرين.... جري، مرندا سون بہ گڏجي تہ جيئندا سون بہ گڏ. اهڙو مرڻ گهوربو، جيڪو تو بنان هجي، اهو جيئڻ بہ گهوربو، جو تو بنان هجي......“

شانيءَ جي سڄي سونجهہ، ٻپ ۽ رڪي لهي ويئي. هن جي دل چيو تہ پنهل کي، جيءَ ۾ ايهن جاه ڪري ڏي، جئن هو هن جي ساهہ سان جڙجي وڃي. اوچتو هن محسوس ڪيو تہ پنهل جي جسم ۾ ڪا سيٽ اچي ويئي ۽ هن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

رکو ايتري چئي پئي هڏي: ”شاني ، تون سچي آهين.... اُٿ ته نڪري هلون.... پانيان تو تـو وارا پائر....“ ۽ پوءِ هن پهرئين فائر جو آواز ٻڌو.

جڏهن پنهل هن کي گهوڙي تي چاڙهيو، تڏهن هن جي دل دماغ تي فقط اهي لفظ لهي پيا هئا ته ”اهڙو مرڻ گهوريو، جو تـو ٻنان هجي، اهو جيئڻ بـ گهوريو، جو تـو ٻنان هجي....“ انهن لفظن کي پنهل جي رائفل جا فائر به ماٺو نه ڪري سگهيا. دونالين ۽ رائفلين جي ٺڪاڪارن ۾ به هوءَ اهي لفظ چٽا ٻُڌي ڇٽا ٻڌندي رهي، تان جو فائرن جـا آواز بند ٿي ويا، جبلن ۾ ٺيندڙ پڙاڏا به ماٺ ٿي ويا، گهوڙي جي سنبن جا آواز به بند ٿي ويا، ۽ آواز فقط هن جـي ۽ پنهل جي دلين جي دڪ دڪ جا هئا....

۽ پوءِ هن کي اهو ڏينهن بـ ياد آيو، جڏهن پنهل هن کي ٻڌايو ته ماس رئيس علي خان وٽ ماري هو، ۽ رئيس هن کي به زمين جي چونڪڙي ڪيڙڻ لاءِ ڏني آهي. دونالين ۽ رائفلن جي بارود جي بوءِ جي بدران ڪيڙيل زمين جـي ٻاري جـي سدا حيات بـوءِ هنن جـي زندگـيءَ ۾ جياپو ۽ سلامتي ڪٺي آئـي. جڏهن ڪيس ننڍڙي ڇائي، تڏهن پنهل جي منهن تي هن کي جيڪو مان، جيڪو مرڪ نظر آيـو هو، تنهن هن کان پنهنجي تڪليف به وساري ڇڏي، ۽ هن جي دل چيو ته هي ماڻهو، هيءَ دائي هتان اُٿن ته آءٌ پنهل کي ڀاڪر ۾ ڀرڻان ۽ کيس ايتريون ته مٺيون ڏيان، ايتريون ته مٺيون ڏيان جو بس!

پر وري ڪيڙيل ڌرتيءَ جي ٻوه ٻدران بارود جي ٻوه هنن جي جياپي کي گهيري ويئي. هيءَ اهڙي ٻوءِ هئي، جيڪا شانيءَ کي بلڪل سمجهه ۾ نه آئي. هن پنهل کان ور ور ڪري پڇيو، سمجهڻ جي ڪوشش ڪيائين پر هن کي سمجهه ۾ نه آئي. پنهل به هن کي سمجهائي نه سگهيو. هو رکو ايترو چوندو هو ته توں فڪر نه ڪر، آءٌ ڪو به جهيڙو جهٽو ڪونه ڪندس. اعتبار نه اچئي ته منهنجي رائفل تون پاڻ وٽ رکي ڇڏ. پر پوءِ به هن کي اعتبار نه آيو. هن کان رهيو نه ٿيو ته هن پنهل جي مامي کان پڇيو. پنهل جي مامي جيڪا ڳالهه ڪئي، سا هن ڪجهه سمجهي، ڪجهه نه سمجهي.

”امڙ، ڳالهه ۾ آهي ڪجهه ڪونه، پر هاڻ ڳالهه ڳري ٿي پئي آهي. هي ننڍا ننڍا جوان مڙس الائي ڪنهن جي ڳالهين ۾ اچي ويا آهن. چون ٿا ته لوڪراج ڪپي، انصاف ڪپي، نوڪريون ڪپن، پورهيو ڪپي، زمينون ڪپن، ۽ پيو به الائي ڇا ڇا ڪپي! هتي پاسي سرڪار آهي: جتي چار ماڻهو ٿا گڏ ٿين، اتي متن پوليس چاڙهي ٿي موڪلي. پوءِ هڪڙي پاسي وردين وارا رائفلون کنيو بيٺا آهن ته ٻئي پاسي عام ماڻهن جا هشام آهن. جي ٿورا آهن ته ڪين ٻڌيو وڃن، وڃيو لاڪپ ۾ هڻن. پوءِ ڪن کي پئسا وٺيو ڇڏيو ڏين. ڪن کي سزائون ڏيو ڇڏين. جنهن جو نالو ڪن، تنهن لاءِ ٿا ٻڌون ته ٽي سال ايپ، ٽيهه ڦٽڪا! اهڙي ڳالهه ته اڳي نه ٻڌيسون، نه ڏٺيسون ته ماڻهن کي

رکيو ميڙي ملاکڙي ڪرڻ نــي ٻه، ٽيپون پيا ڏيو ۽ ٺٺٺ پيا لڳــن. انگريـز سو ٺٺڪا هڻائيندا هئا... خير، سوهڻي مڙئي ڳالهه، ڳري ٿي پئي آهي. وردين وارا ڳوٺن ۾ ڪاهيو پون، ۽ زوري ماڻهن کي ڀڄيو وڃن. نه داد نه فرياد: چـــي اوهان وڳوڙي آهيو! ڏاڙيل آهيو. ڏاڙيلن کي پناهه ٿا ڏيو. جڏهن ڳوٺن ۾، گهرن ۾ ڪاهي پيا ته ننگ نه نبين کي ٻه پيارا هئا. ـيءَ کي همراهه مچرجي پيا. دوبدو مقابلا پيا ٿين. پر سرڪار ڏاڍي آهي. وٽن هٿيار بـه آهن ته ماڻهو بـه آهن جن کي وردي پارائي. جيڪي ٿي چوين سو ٿا ڪن. ڪن ڳوٺن کي ته لڏائي ڇڏيائون. جيڪي نه اٿيا، تن کي زوري ڪڍي، گهرن تـي بلڊوزر هلائي ڇڏيائون. بابا، بندوق ۽ رائفل جي اڳيان هيڻو بي هٿيار ماڻهو ڇا ٽوڪري سگهي. جي ڪنهن منهن ڏنو تـه گولي جـي منهن ۾ يا ترنگ ۾. جيڪو ضامن پوڻ وڃي، سو بـه اندر. اندريان تـه اندر پر ٻاهريان بـه اندر.... اڻين هزارين ماڻهو دربدر ٿيا آهن. سوين ماڻهو، ڏسڻا وائسڻا ماڻهو، ڏينهن ڏٺي جو گولين ماڻ ڪڍيا اٿن. سرڪار زوراور آهي، پر ماڻهو بـه اصل نٽا مڙن. تنهن ڏينهن هڪڙي ڳوٺ کـي ورائي ويا: چـي، سـب نڪرو ٻاهر. ڳوٺ ۾ کي ارڏا جوان هئا، تن چيو ته مڙس مڙس جو مٽ آهي. ايئن اسين بـه ڪونه ٿا نڪرون. پوءِ ته جيڪا ويڙهه ٿي، سا بـه گهڻن کي ياد رهندي. پر سرڪار ڇا ڪيو جو...“ اوچتو پير مرد ماٺ ٿي ويو. شايد ڏٺو ته هن جي اکين مـان لڙڪ وهـي، سندس اڇي ڏاڙهيءَ مان سيرون

ڪري پئي وهيا! هن جا چپ پئي ڦڙڪيا. هن هڪڙي هٿ سان ڪٽ جي چاڊٺ کي اهڙو تہ زور سان پڪڙيو هو، جو نيريون نيريون نسون چڻ آيامي پيون هيون.

”ماما.... خير تہ آهي؟“ شاڻيءَ رکو ايترو ئي چئي سگهي.

”اڙي امڙ.... خير وري ڪهڙو.... ظالمن ڳوٺ سان اهڙي ڪار ڪئي جو اصل ڪاري قيامت هئي: رکو باهہ جا گولا هئا، باهہ جا آڙاهہ هئا جيڪي هيڏان مٿان ايئن پئي وسيا چڻ تہ.... چڻ تہ....“

ان وقت شاڻيءَ کي فقط هڪڙي ڳالهہ ئي سمجهہ ۾ آئي هئي تہ پنهل کنهن سان ٿي وڙهيو. ماس جيڪي ڳالهيون ڪيون، سي هن جي سمجهہ کان ٻاهر هيون، پر هن کي اها ڳالهہ سمجهہ ۾ آئي تہ هنن سان بہ اهو سڀ ڪجهہ ٿي ٿي سگهيو، جيڪي ان ڳوٺ وارن سان ٿيو هو. هن پنهل سان ڳالهہ چوري تہ پنهل ماٺ ٿي ويو.

”پنهل،....“

”هون....“

”تون نہ ويندو ڪر انهن ميڙن ۾....“

پنهل ماٺ سندس منهن ۾ اٿندڙ ڪاوڙ جو ڌونهون هن پنهنجي اندرمحسوس ڪيو تہ هن کان چپ نہ رهيونئو.

”جي جهلجي پئين تہ پوءِ....“

پنهل پوءِ بہ ڪو جواب ڪونہ ڏنو.

”پنهل، رب جو واسطو اٿئي، منهنجو واسطو اٿئي،

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نن‍ڍڙيءَ جو واسطو اٿئي...."

"شاني....!" پنهل اهڙي رڙ ڪئي، جو ننڍڙي به ننڊ مان جاڳي پئي. هوءَ اُٿي ننڍڙيءَ کي ماٺ ڪرائڻ ۾ لڳي ويئي. پنهل هن کي پهريون ڀيرو ڏڪوڏنو هو. هيءَ ڏهمان انهن ڏهمانن کان بلڪل جدا هو جيڪو مڙس زالن کي ڏيندا آهن. هن جو سڄو اندر ڇيھرجي ويو. ان رڙ مان پنهل جي اندر جو طوفان هن ڏسي ورتو هو. ان طوفان کي ڏسي هوءَ ڪنبي ويئي هئي. هيءَ پنهل ان پنهل کان بنهه مختلف هو، جنهن هن لاءِ هن جي پيرن تي گهليون هلايون هيون. هي پنهل سموري دنيا سان وڙهڻ لاءِ تيار هو.... نه نه، ايئن ڪيئن هوندو؟ هو جيڪو شانيءَ جي نالي تان گهور ٿيو ويندو هو، جيڪو ننڍڙيءَ جي مٿي تي هٿ رکڻ وقت جبل ڏارڻ جيترو سگهه رکندو هو، سو ايئن ڪيئن هوندو؟ سو ايئن ڪيئن ڪندو؟

هوءَ پنهل کان رسي، ننڍڙيءَ جي کٽ تي، ننڍڙيءَ کي پاسو ڏيئي، ليٽي پئي. هن کي پڪ هئي ته گهڙي به نه گذرندي ته پنهل هن کي اچي پرچائيندو، پرڀائيندو، ۽ ننڍڙيءَ کي هنج ۾ کڻي هن کي قول ڏيندو ته هو آئيندي اهڙن ارڏن ميڙن مجلسن ۾ نه ويندو جتي ماڻهو وردي وارن سان سامهون ٿيندا آهن.

پر پنهل هن کي نه پرچايو. هن جو مان ٽٽي پيو. هن جي اندر ۾ ڪا شي ڀڄي ڀورا ڀورا ٿيڻ لڳي. هن جي دل چاهيو ته رانڀاٽ ڪري روئي. هن جي دل وڃندي ٿي

ويئي. هن کي سمجهه ۾ نٿي آيو ته هيءُ پنهل ڪير هو، جو شانيءَ کان رسي ٿي سگهيو، جيڪو نئڊڙيءَ لاءِ به پنهنجي ضد ۽ هٺ تان نٿي لٿو. هن کي هڪڙو اهو پنهل ياد آيو، جنهن هن لاءِ مهينن جا مهينا، اڪيلي سر هن جي سموري قبيلي سان ويڙهه ڪاڏي هئي. ۽ هي اهو پنهل ڪير هو، جيڪو شانيءَ بنان بي ڪنهن شي لاءِ هن سان رٺل هو.

پنهل هن کي روئندو ڇڏي، رائفل کڻي ٻاهر نڪتو ته هن جي دل ۾ نئين سر چڪ پئجي ويو. هو امالڪ چال ڏيئي اٿي، ۽ هن جي آڏو بيهي رهي.

هن جي اکين ۾ لڙڪ هئا ۽ پنهل هو.

هن جي اکين ۾ ڪجهه نه هو ۽ شاني به نه هئي.

هاڻ هن کي پڪ ٿي ويئي ته پنهل نه مڙندو. پنهل جي وجود جي احساس ئي هن کي جهوري وڌو، ۽ هوءَ هن جي ٽنگن ۾ چنبڙي پئي: "پنهل، پنهنجي شانيءَ کي ڇڏي نه وڃ....!"

"شاني، هاڻ رڳو هڪ شانيءَ جو سوال نه آهي.... هزارين شانيون جو سوال آهي. منهنجي مان مريادا جوسوال آهي. شاني، مون کي نه روڪ! ماڻهوءَ تي اهڙو وقت به ايندو آهي، جڏهن گهر جي ننگ کان وڌو ڪو ننگ سک سمهڻ نه ڏيندو آهي.... شاني، مون کي نه روڪ، منهنجا ساٿي منهنجي اوسيئڙي ۾ هوندا.... جيئرو هوندس ته تو وٽ سرخرو ٿي ايندس.... منهنجي نئڊڙيءَ کي ڪوسو واءُ لڳڻ نه ڏجانءِ...."

ائين چئي پنهل، رائفل لوڏيندو هليو ويو.... ۽ هوءَ ڪو وقت هن کي ويندو ڏسندي رهي. هن جو اندر وڍجندو ٿي ويو. هن جي دل چاهيو ته اها گهڙي موٽي اچي، جڏهن پنهل ڌيمري هجڻ جي ڳالهه ڪئي هئي، ان وقت هو پنهنجو هٿ هن جي ڇپن تي آڻي ها.... ۽ پنهل هن جي هٿ کي پنهنجي ڇپن سان ڇهي وٺي ها....!

”امان، تون وري پئي روئين.... امان، تون نه رو، نه ته آءٌ به روئنديس....!“ ننڍڙيءَ پنهنجو ڪنئرو ڪنئرو هٿ شانيءَ جي اکين اڳيان آندو ته شاني حال ۾ موٽي آئي.

”منهنجي، آءٌ ڪٿي ٿي روئان.... اڃهو ته بابا آيو.... تون سمهي ننڊ ڪر.... بابا آيو ته آءٌ توکي اٿاريندس بس....“ هن الائجي ڇا ڇا چوڻ ٿي گهريو، پر ان جي بدران ڇا ڇا پئي ڇباڙيون.

اوچتو هوءَ ست ڏيئي اٿي ٿي ويٺي. لوڙهي جي ٻاهران ڪنهن جي ساهه جي هانباري کي هن سڃاڻي ورتو هو. سُڪل ڏنگهر تي ڪنهن جي جُتيءَ جي آواز هيڪاري پڪ ڏياري ته هن جو پنهل موٽي آيو هو. هن ڇُني به نه سنڀالي، ۽ وٺي ڊُڪ پاتائين. پنهل کي ڀاڪر وڌائين ته پنهل جو جسم هڪ پاسي ڏرڪي پيو. رائفل هٿ مان ڇڏائجي ويس. ”صدقي وڃانءَ....“ پر جڏهن هن جي هٿن سندس پٺن تي آلاڻ محسوس ڪئي، تڏهن شانيءَ کي ڄڻ ته پيو سڀ ڪجهه وسري ويو. هن ۾ الائي ڪٿان طاقت اچي ويئي. هڪڙي هٿ سان ننڍڙي رائفل کڻي ورتائين، ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

ٻي ٻانهن جي سهاري تي، پنهل کي گهليندي، اندر گهڙي.

پنهل جو سڄو جسم چُور ۽ چچريو پيو هو. بتيءَ جي ٻَوٽ مٿي ڪري، هن جي منهن ۾ نهاريائين. هن جون اکيون بند هيون. چپ هيٺان هڪ وڏو گهاءُ هئس. مٿي مان وهندڙ رت نرڙ تي ڄمي چاپوڙا چاپوڙا ٿي ويو هو، ۽ هڪڙي چاپوڙي مان پيلي ڳاڙهسري پاڻيٺ وهي، پرونءَ ۽ اک جي ڇنيرن کي رتائي ڇڏيو هو. هڪڙي ڪلهي وٽان رت نڪري سندس پهراڻ ۾ جذب ٿيندو ٿي ويو. گولي ڪلهي مان پار نڪري ويئي هئي، انڪري پهراڻ جو پٺيون پاسو به رت ۾ آلو ٿي زخم ۾ چنبڙي پيو هو.

هنديءَ ۾ پاڻي گرم ڪري، سوڙ مان الاهي ڪپهه ڪڍي، هوءَ پنهل جا گهاءُ ڌوئڻ ويهي رهي. هن لاءِ ڌوتل وڳو ڪڍي، هن جي سيرانديءَ کان ويهي رهي. ها، هي منهنجو پنهل آهي.... مون وٽ موٽي آيو آهي.... پنهنجي شانيءَ کان پري رهي به ڪيئن ٿي سگهيو.... اسان جو ته گڏ مرڻ جيئڻ جو انجام آهي.... پنهل انجام جو ڪوڙو ڪيئن ٿو ٿي سگهي.... آءٌ هن کي ائين مرڻ نه ڏيندس.... پنهل، منهنجا پنهل، هاڻ تون منهنجي هنج ۾ آهين....

هن ڪنڇيءَ سان ٽڪر ٽڪر ڪري، هن جي پهراڻ کي ڪپڻ شروع ڪيو. هاڻ هن جو پنهل هن جي اکيان ٻنهي الف اگهاڙو هو. هن پهريون ڀيرو پنهل کي ائين سڄو سارو اگهاڙو ڏٺو هو. لالٽين جي لڏندڙ لمندڙ روشنيءَ ۾ هن کي هي اگهاڙو پنهل پنهنجي دل اندر وڌيڪ پيهي ايندو محسوس

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽيو. هن هڪڙو هڪڙو ڪري، هن جو هر گهاءُ، هر زخم، هر رهڙ ۽ رهنڊ گرم پاڻيءَ سان ڌوئي، انهن تي پها رکڻ شروع ڪيا. هن جي دل تي چيو ته هر گهاءُ هر زخم تي پنهنجا چپ رکي سندن ايذاءُ ڪڍي وٺي. هن جي ڇاتيءَ جي وارن ۾ ڄميل رت کي ڌوئي، سڪائي، منجهن پنهنجون آڱريون ڦيرائڻ شروع ڪيون. اوچتو هن جو هٿ رڪجي ويو. هن جي بدن ۾ ڪنبڻي پئجي ويئي.... نه نه، ايئن ڪيئن هوندو.... هن تڪڙو هٿ هن جي دل مٿان رکيو.... پنهل جي دل جو ڌڙڪو پنهنجي هٿ تي محسوس ڪري، هن مرڪي ڏنو، ۽ پنهنجا چپ هن جي دل تي رکي ڇڏيائين. منهنجو پنهل جيئرو آهي،.... منهنجو پنهل جيئرو رهندو.... آءٌ هن کي مرڻ نه ڏينديس....

هن جا زخم ڌوئي، پها رکي، هن کي نوان ڌوتل ڪپڙا پارائي ڇڏيائين، ۽ هن جي منهن ۾ نهارڻ ويهي رهي. هن جون اکيون ته ڪهڙيون نه سهڻيون آهن.... ۾ هي سنهون نڪ، هي جاڙا ڀرون، هيءُ ڇاپٽين ڏاڙهي، هي ننڍا خوبصورت شهپر، جيڪي هميشه هن جي ڪنن ۾ ۽ ڳچيءَ ۾ ڪتڪتائي ڪندا آهن.... هن کي اها ڳالهه سوچي ڏي حيا ۽ حجاب ٿيڻ لڳو.... ۽ هن جا هي چپ ٿلهيرا ماسيرا چپ جيڪي جڏهن هن جي ويجهو ايندا هئا ته هن جي دل زور زور سان ڌڪ ڌڪ ڪرڻ لڳندي هئي....

۽ اوچتو هوءَ پنهنجي خيالن مان ڇرڪ ڀري جاڳي پئي: فجر جي ٻانگ جو آواز، هن لاءِ ڄڻ سلامتيءَ جو

soorihsindhiadab

Scanned with CamScanner

ڏماڻو ڪٿي آيو.... ڏينهن شينهن آهي.... مامي وارن ڪي
سڏي وٺنديس.... منهنجو پنهل هوش ۾ ايندو.... منهنجو
پنهل چاڪ ٿي پوندو.... سون کي ۽ ننڍڙيءَ کي گهوڙيءَ
تي چاڙهي ميڙي تي وٺي ويندو.... ننڍڙيءَ کي الاهي سارا
ڏول وٺي ڏيندو.... ۽ سون کي، سڳين جو جوڙو.... ۽ ڳرن
جي لائي....

اوچتو هن کي ياد آيو ته متان پنهل بکيو هجي.... سون
ته هن کي ڪجهه ڪارايو به ڪونه.... هوءَ پاڻ کي پاراتا ڏيڻ
لڳي، ۽ لوهي پاڻي کير گرم ڪري آئي.... پنهنجي هنج ۾
پنهل جو مٿو رکي، هن کير جو گلاس پنهل جي چپن
تائين آندو.... کير پنهل جي واچن کان وهڻ لڳو.... "پنهل
ڏاهو ٿي، کير پيءُ...." پهريون ڀيرو پنهل اکيون کوليو
هن جي اکين ۾ نهاريو.

ان وقت هن ڏکهو ۽ تيز گهرڙ گهرڙ جو آواز ٻڌو.
هن سوچيو: رئيس جو ٽريڪٽر ڪاهيو پئي ويا. روز صبح
جو ٽريڪٽر هنن جي گهر وٽان اچي لنگهندو هو. پر هيءُ
آواز هنن جي گهر جي ٻنهه ويجهو پوندو ويو. اوچتو اهو
آواز بند ٿي ويو، ۽ ماڻهن جي ڊوڙڻ ڊڪڻ ۽ نکو نکو
ڳالهائڻ جو آواز ويجهو پوندو ويو. ان کان پوءِ ڪنهن
ڏاڍيان رڙ ڪئي: "پنهل، تون اسان جي گهيري ۾ آهين....
خبردار، ڀڄڻ جي ڪوشش ڪئي اٿئي ته مٿو ڀڃو هوندين!"

الاهي سارا ماڻهو اندر گهڙي آيا. هنن جي هٿن ۾
رائفلون هيون، هنن جي مٿن تي لوهي ٽوپلا هئا، پنهل شانيءَ

جي هنج مان ڪنڌ مٿي ڪنيو.... شانيءَ کي هڪدم پنهنجي اڳهاڙي مٿي جو خيال آيو. هن هٿ وڌائي ڇُني ڪڍي پنهنجي مٿي تي وڌي ... اوڏي مهل هنن ماڻهن جي اڳواڻ پنهنجي روالور مان فائر ڪيو.... پنهل پوئتي اڇل کائي، شانيءَ جي هنج ۾ ڪري پيو.... روالور مان هڪ ٻيو فائر ٿيو، ۽ پنهل جي ڇاتي ۾ ڪاڏي ڦوندا ڦوندا ٿي ويئي.... شاني وڏيڪ وار بچائڻ لاءِ، پنهل جي مٿان وڇائجي ويئي....

”لاش ڪڍي وٺو....“ روالور واري اڳواڻ هڪل ڪئي.

شاني هڪدم اُٿي ٿي ويئي. هن آهستگيءَ سان پنهل کي پنهنجي هنج مان لاهي، سندس ڇچريل ڪنڌ وهاڻي تي رکي ڇڏيو. ٻه ماڻهو پنهل کي کڻڻ لاءِ اڳتي وڌيا. شانيءَ اَمالڪ رائفل کڻي ورتي، ۽ هن جو هٿ تيستين گهوڙي کي هلائيندو رهيو، جيستين ان مان آخري گولي نه نڪتي، ۽ پوءِ هڪڙي گولي هن جي ڇاتيءَ ۾ کپي ويئي، رائفل هن جي هٿ مان ڇڏائجي ويئي ۽ هوءَ آئڙجي ننڍڙيءَ جي کٽ پرسان پٽ تي وڃي ڪري.

ننڍڙيءَ ماءُ کي پاڪر پائيندي چيو: ”امان، مون کي پؤ ٿو ٿئي.... امان، مون کي پؤ ٿو ٿئي....!“

* * * *

ٻئي ڏينهن اخبارن ۾ وڏي سرخيءَ سان اها خبر ڇپي ته ڪاڇي جو وڏو ڌاڙيل پنهل، پوليس سان مقابلي ۾ مارجي ويو. هو ڪيترن خونن ۽ ٻارڻ جي اغوا جي ڪيس ۾ پوليس کي گهربل هو. ■

soorihsindhadab

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڏون ماڙهو

تنهن رات هن کي آبتو ننڊ نه آئي ۽ ننگيو هئاڏون … تنهن رات آسمان تي ٿوهر ڄمي پيا هئا!

ڇت مان ائين لڙڪندي، لوهي سيخن جي ٻار، ورانڊي جي ڏيڍي ڇت جي ٻنهي وٽ، هن جي رنايل نگاهن ۾، آسمان جو فقط هڪ ٽڪنڊو ٽڪر سمائجي سگهيو. آسمان جيڪو آزاد هو، پر رتوڇاڻ ٿي پيو. رت هنجي ماڻڪين ۾ ڇلڪڻ لڳو. هن جون اکيون، رت جي بار کان ڇنجهيون ٿيڻ لڳيون. هن ڏٺو، آسمان تي ٿوهر ڄمي پيا هئا، جيڪي هنجي اکين کي، هنجي نگاهن کي پوڙائڻ لڳا هئا. آسمان جو اهو ٽڪنڊو ٽڪر، هنجي اکين ۾ اٽڪي پيو هو، جنهن جون ڪنڊون واري سان ڇڪجي تي آيون، وري پنهنجي جاءِ تي موٽي ٿي ويون. ان ٽڪنڊي ۾ گهڻا تارا هوندا؟ — هن سوچڻ گهريو. پر ان سوچ کي ايندي ورهيه گذري ويا. آسمان جو ٽڪنڊو پوڻتي موٽي ويو ۽ ٽيڏن ڪرڻ جو ٿوهر هنجي اکين جي ماڻڪين ۾ ٽنبجڻ لڳو. هنجي دل چاهيو ته هٿ وڌائي، ان ٿوهر کي ٻهاري ڇڏي. هنجي اکين جا ڇپر، ان ٿوهر جو بار کڻڻ کان بنهه عاجز ٿي چڪا هئا. هن ڪوشش ڪئي ته ڇپرن کي ڏاري ڇڏي، بند ڪري ڇڏي ته جيئن ان ٿوهر جا ڪرڙا هنجي ماڻڪين ۾ ٽنبجي نه

سگهن، پر رت جي ڇوهي، هن جي ڇپرن کي بند ٿيڻ نه ٿي ڏنو. اوڏيءَ مهل هن کي خيال ٿيو ڇڻ ته هنجون اکيون کو بٺراج هو، هنجا پنجر بٺراج جا دروازا هئا، جيڪي رت جي درياه آڏو بنهه بيوس هئا. اهو خيال ايندي ئي، رت جو ڇوهو هنجي ڇاڙين ۾ دڙهيا هڻڻ لڳو. لوڻن ۾ نغارا وڄڻ لڳس. هنجي ڏاڙهيءَ جا وار آيا ٿي، هنجي ڳلن ۾ چڀڻ لڳا. مون کي سوچڻ نه گهرجي، هن سوچيو: نه ته رت وري وهڻ شروع ٿي ويندو.

آخر ائين ٿيو: رت هنجي هڪڙي واڇ مان لارڪري، ڏاڙهيءَ جي وارن ۾ سيرون ڏيندو، لوڻي وڃان کجهه وارن ۾ پسرجي ويو ۽ کجهه کن جي پاڙيءَ پويان، ٽيپو ٽيپو ٿي، فرش تي ڪرڻ لڳو. ٿوريءَ دير ۾، ان رت مان گهڻ-ڪنڊو مستطيل ٺهي پيو. آسمان جو آزاد ٽڪنڊو، رت جو گهڻ-ڪنڊو غلام مستطيل ٿي پيو آهي— هنجي ذهن ۾ سوچ، سور جي سٽ پٺجي آئي. اها سوچ، سور جي سٽ سان گڏ، هنجي نرڙ ۽ لوڻن ۾ آسري، مٿي چڙهڻ لڳي. هنجي ڇاڙين کان هنجي پنهي ڪلهن جي ڦٽين ۾ اٽڪي پيئي، پوءِ اتان ورهائجي ويئي. ان جي هڪڙي شاخ ڪلهن جي ڦٽين مان ٿيڙ ڪائي، هنجي ڏوُرن ۾ ٽڙڪڻ لڳي. سوچ ۽ سور جي اها سٽ جيئن پوءِ تيئن وڌيڪ ڳوُري ٿيندي ويئي. هنجي ڏورن ۾ ڏيڏر ٽڪڻ لڳا. هن ڀانيو ته هنجي ڏورن جون مشڪون، ان بار کان، سٽ ڏيئي ٽٽي پونديون. سور جي اها شاخ هنجي ڏونئين کي ضربيندي، ڪراڻ کي

ڇيريندي، هئن جي ذهن ٺي آ گرين جـي اناويهن ڏوڏن ۾ ڏنوڻ لڳي. سوچ جي ٻي شاخ، نڙ گهٽ ٽپي، دل ۾ ڦقڙن ۾ ڦتڙيون ڪاڍڻ لڳي. هنجي دل ۾ ڦقڙن ۾ سير پيل ڪبوتر ڦتڪڻ لڳا. ان وقت هنجي ذهن ۾ هڪ اڻ-لکي آس جهاتي پاتي: شل، سور جي ان شاخ جـي اها آخري منزل هجي، شل هنجي دل، سورجي ان سٽ سان، ان سوچ جي سهاري بيهي رهي، ۽ هنجا ڇپر، هنجي ٻاهر نڪرندڙ ماڻڪين تي ڍري پون! پر هنجي اها آس به پوري نـه ٿي. سور جي اها شاخ، رت جي درياه ۾ شامل ٿي، اجا به متي چڙهڻ لڳي. هنجي آندين ڪـُجين مان گهلجندي، هنجي سٽرن، گـوڏن، ٻڪين ۽ مُرين کي لوڙهڻ لڳي.

اوچتو، هن ڪرسي سيرڻ جو آواز ٻڌو. اهو آواز هنجي ڪنن ۾ ا ڪين کي ايڏو ويجهو هو، جـو هن جا مٿين ڳرا ڇپر به جهپڪي پيا. رت جـا ڦڙاڏا، هنجـي ڪنن ۾ ٻرڻ لڳا. هن اٿين پاڻيو، ڇو هنجي ا ڪين اهـو آواز ٻڌو هو، ۽ هنجي ڪنن اهو آواز ڏٺو هو. هنجو بدن سيٽجي ويو: آسمان جو ٽڪندو ۽ روشنيءَ جوٽوهر، ڪنهن خواب جي ڇوسول ٿي، هنجي نظرجي سفر کان اوجهل ٿي ويا، ۽ انجي بدران خاڪي ٻريس جو مستطيل هنجي ماڻڪين ۾ اٽڪي پيو.

”اوٿي.... اجا به نالا نہ ڏيندين؟“

ڳار ڏيندڙ چـپ، هنجي نظرجي مستطيل کان ٻنهي ٻاهر هئا. شايد ان ڪري هن کي اٿين محسوس ٿيو، ڇو تہ اها ڳار، هنجي ۽ خاڪي ٻريس جي مستطيل جـي وچ واري

پنڊ ۾ اٽڪي بيهي رهي هئي. هنجي ڪنن ٻدران، هنجي اکين انگار کي ڏسڻ، ٻڌڻ ۽ محسوس ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، پر هو ان ڪوشش ۾ ڪامياب نه ٿي سگهيون. ان جي ٻدران، هن وري ڪرسيءَ جي رڙهڻ جو پڙاڏو ٻنهي ويجهو پوندو محسوس ڪيو. هڪ ڏنڌلو خيال، هنجي سوچ جي پڙاڏن ۾ ٻڌڻ ئي نه لڳو ته اها گار، ڪرسيءَ وانگر، ڪاٺ جي ٺهيل هئي. شايد اها گار ۽ اها ڪرسي ساڳئي ڪاٺ مان ٺهيل هيون، جنهنجو رنگ ان ٿوهر ڪان اڏارو ورتل هو، جنهن جون ٽڪنديون ڇهنبون هنجي اکين ۾ ڪپنديون ٿي ويون.

”آخري دفعو ٿو چوانءِ... ٻڌاءِ ته پيا ڪير ڪير هئا؟ نه ته....!“

هنجي ڪنن جي ڏنوڻ ۾ اهي لفظ ڏنئون ڏنئون ڪرڻ لڳا. هن جي ڪنن جون تاڙيون ڪلي پيون: هن ائين پانيو ته اهي لفظ هنجي ڪنن ۾ اندر اچڻ ٻدران، ڪنن مان ٻاهر نڪتا هئا، ۽ هنجي آسپاس، واچوڙي وانگر، گول گول داڙن ۾ لامارا ڏيئي رهيا هئا: ”نه ته...نه ته...نه ته....“

هن انهن لفظن کي، پنهنجي ٻاهرنڪتل ماڻڪين مان، وڏيڪ چتائي ڏسڻ جي ڪوشش ڪئي. هن کي انهن لفظن جي واچوڙي جي پوڻان، ڪي ڏنڌليون ڏنڌليون شڪليون ڇلڪنديون نظر آيون: ”نه ته.... تنهنجي جوءِ....“

”نه ته، تنهنجي ماءُ....“

”نه ته، تنهنجي پيءُ....“

هنجون ماڻڪيون، انهن ڏنڌلين ڏنڌلين صورتن جي ٻار

ڪان، وڏيڪ ٻاهر نڪري آيون ۽ انهن صورتن جي اوڳهڙ، هن جي ماڻڪين جي رت ۾ رڳجي ويئي. هن جي دل چاهيو ته اُن اوڳهڙ کي وساري ڇڏي. پر ائين نه ٿي سگهيو: پاڻ مڪا ٻي اوڳهڙ— خاڪي ٻريسن جي اوڳهڙ— انهيءَ اوڳهڙ مٿان جهولڻ لڳي، ۽ ڀُهريون ڀِرو، هنجي وات مان آواز ڇِڇِرجي نڪتو:

”ال... لاهه!“

”ٻچو، اچا ڳهڻو الله کي ياد ڪندين! جيسين ٽالا نه ڏيندين، تيسين ائين، ٿي اَبتو لٽڪيو پيو هوندين.... ٻلا پاڻي پيندين؟“

هن کي پنهنجي ڇپن جو بيابان ياد اچي ويو. ٿاروڻ جي رڃ ۾، هنجي زبان، ”پاڻي“ لفظ ٻڌڻ سان، وڏيڪ ٺوٺ ٿي ويئي. هن ائين ڀانيو، ڄڻ هنجي جِبِ ۾ ٻه ٿوهر جهڙي پيا هئا: ڪنڊائتا، ڪهڙ-ڪنڊا ٿوهر، ۽ اهي ٿوهر هنجي نڙيءَ ۾ هيٺ لهڻ لڳا. ٿوري پند تي ٿي اڙڪي پيا، ۽ سڻدن ڇهنبدار ڏانديون، هنجي ڪاڪڙي کي رهڙڻ لڳيون. سُڪي سُڪي ڪنگهه جي احساس ٿي هن کي ڪنبائي ڇڏيو. مون کي ڪنگهڻ نه ڳهرجي، ته ته رت اوتارن ۾ ٻوڙ لڳندو، آت اچڻ لڳندا ۽ سور جا ڳهوڙا سَنڌ سَنڌ ۾ ڊوڙڻ لڳندا.

وري ڪرسي سرڻ جو زلزلو، هنجي جسم جي ٻرندڙ جبل کي ڏوڏي ويو. خاڪي ٻريس جو مستطيل هن کي ويجهو ٿيندو ويو. هنجي اکين ۾ ڳهڙندو آيو.

”ڇگو ٻلا، ٽالا نٿو ٻڌائين ته رکو اهو ٻڌاءِ ته ٻيا هٿيار

ڪٿي لڪل آهن؟"

هن اهي لفظ، پنهنجي جسم جي مٿان سُرندا محسوس ڪيا: يادگيريءَ جــي ڪارڙهن ڏينهن وانگر، جيڪي هنجي بغلن ۾ هنجي ڇڏن ۾ چهٽي پيا هئا. هنجي جسم ۾ انهن ڪارڙهن ڪنهن وارن ڏينهن جــي يادگيري موٽي آئي. هــيءَ تڏهن جي ڳالهه هئي، جڏهن خاڪي ڊريس جو مستطيل اچا ڪونه بڻيو هو: اچــا فقط ڪاٺ جــو ماڻهو هو، جنهنجي هڪڙي هٿ ۾ نيٽ جو لڪڻ هو ۽ ٻئي هٿ جي وچين ۽ ڏسڻي آڱر جــي وچ ۾ دکيل سگريٽ هو. ڪاٺ جــي ماڻهوءَ ۽ هنجي وچ ۾، جيڪڏهن ڪو رشتو ناتو هو تــه فقط ايترو هو ته هو اُتر هو، ۽ هي ڏکڻ، يا اهو تــه هنجي هٿ ۾ لڪڻ هو ۽ هي هٿين خالي هو. ان ۾ هن جو ڪو ڏوهه نه هو. ان ۾ ڪنهن جو به ڏوهه نه هو ته هو اُتر هو، هي ڏکڻ، البت ان ۾ هن جو ڏوهه ٿي سگهي ٿو تــه هن جي هٿ ۾ لڪڻ هو ۽ هي هٿين خالي هو. لڪڻ ۽ خالي هٿ جو رشتو ڏوهه جو رشتو هو. ان ڏوهه تــي هن آيامن ڪان ڪونه سوچيو هو. هن فقط ايترو سوچيو هو ته يا هن جي هٿ ۾ لڪڻ نه هئڻ گهرجي يا آءٌ خالي هٿين نه هجان. پر ان سوچ ڪان گهڻو اڳ، لڪڻ ۽ خالي هٿ جا فاصلا سميٽجي، مسجد جي مناري ۽ قبرستان جــي حيثيت حاصل ڪري چڪا هئا.... جيئن جيئن هنجا پير سُجهندا ويا، تيئن تيئن نيٽ جو لڪڻ هنجي نظر جي آخري حد بڻجي ويو. ان حد جي پريان فقط آواز هئا: نيٽ جي لڪڻ جي شوڪي

جو آواز، ڪاٺ جي ماڻهوءَ جي سهڪڻ جو آواز، ۽ هن جي ڦڦڙن مان ڇڙواڳجي نڪرندڙ آواز. انهن آوازن ۾ هڪ نئون رشتو پيدا ٿي پيو هو: وقت جو رشتو، ڪائنٽي جو رشتو، تسلسل جو رشتو. جڏهن ڪائنيٽو هن جي يادگيريءَ جون حدون ٽپي ويو، جڏهن تسلسل رفتار جي رُخ ۾ بدلجي ويو، جيئن بجليءَ جي پکي جا پَر تيز رفتاريءَ جي حد ٽپڻ کان پوءِ هڪ هنڌ بيٺل نظر ايندا آهن، تڏهن وقت بيهي رهيو: سهپ کان ٻاهر پيڙا ٻڌجي ويو. هن جي پيڙيل چپن ۽ ڏندن جي وچان هڪ ريهه، چيرجي ڇڙجي نڪتي هئي: ”اڙي الا....“

اوچتو ڪاٺ جي ماڻهوءَ جو آواز بيٺل وقت کي اورانگهي آيو: ”اڙي سوئر جا.... ڪرين ٿو سچي يا....“

ان ”يا“ جا امڪان هن جي مٿان لامارا ڏيڻ لڳا. هن انهن امڪانن کي گهوري ڏسڻ جي ڪوشش ڪئي، پر هن جي اکين ۾ واچوڙا پوسرڻ لڳا هئا، ۽ انهن واچوڙن جي تند ۾، اهي امڪان دٻ ۽ پيڙا جا ٻاچولا ٻڌجي ٽڙڪڻ لڳا، جو ڪي سنگين جي نوڪ کان سنها پر پل صراط کان وڌيڪ ويڪرا هئا.

”اڙي ڪريوس اگهاڙو.... هي ائين ڪين مڃيندو....!“

ڪاٺ جي ماڻهوءَ جي آواز جو پڙاڏو، هن جي سُڄي ڏڙو تيل پيرن سان ٽڪرجي، هن جي سَتَ جي وَرن ۽ پهراڻ جي آڳي ۾ اٽڪي پيو. هن جي اکين جا واچوڙا بيهي رهيا: هن اکيون پوري ڇڏيون.

بينچ جي ٺڌي ڪاٺ ۽ هن جي ٺڌي اوگهه جي وچ ۾ ٺڌي ڇهاءَ جي احساس کان وڌيڪ، هن ڪاٺ جي ماڻهوءَ جي اکين ۾ وهندڙ پاري جهڙو ٺڌو رت لهڪندو پرندو محسوس ڪيو، ۽ اهو احساس ايندي ئي، هن جي ڇمڙي، جتي ڪٿي ڪانڊارجڻ لڳي. هن کي پنهنجو بڪو وهڙو ياد اچي ويو، جنهن کي ڪتائڻ کان ٿورو اڳ، هندس ڇمڙي ڪانڊارجڻ لڳي هئي.

”آخري پيرو ٿو پڇان، ته هٿيار ڪٿي پوريل آهن؟ صحيح صحيح جواب نه ڏيندين ته هيءَ ڏنڊي....“

ڪاٺ جي ماڻهوءَ جو دڙڪو، نيٽ جي لڪڻ جي ڇهنب جي سهاري، ڏپ جو انڪاس بڻجي ويو.

”مون کي ڪا خبر ڪانهي....“، هن کي ياد آيو. اها يادگيري بيوسيءَ جوجهم اوڙهي، هن جي چپن تائين آئي.

”تنهن جي معنيٰ ته توکي خبر آهي ته هٿيار پوريل آهن، پر توکي اها خبر ڪانهي ته ڪٿي پوريل آهن.... ائين نه؟“ ڪاٺ جي ماڻهو هن جي بيوسيءَ جو ڏڪ ورتو.

”نه.... ها.... نه، مون کي ڪا خبر ڪانهي،“ مونجهارن هنجي ذهن ۾ چپن جي وچ ۾ ويڇا وجهي ڇڏيا هئا. هن بيوسيءَ سان وري اکيون پوري ڇڏيون.

”ڀلا هٿيار ڪٿي ڪير آيو هو؟“ ڪاٺ جي ماڻهوءَ، سگريٽ دکائيندي، ٽئين سوال جو دونهون هن ڏانهن اڇلايو.

هن اکيون کوليون، پر انهن ۾ ڪو جواب ڪونه هو.

”ڀلا جيپ ڪنهن جي هئي؟“

soorhsindhiadab

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

”مون کي ڪا خبر ڪانهي....“ هن ڄڻ پنهنجي پاڻ کي ٻڌايو.

”جيئن ته هٿيار جيب ۾ آيا هئا، پر تو کي خبر ڪانهي ته جيب ڪنهنجي هئي؟“

مونجهارن جو دونهون هنجي چوڌاري ڦهلجڻ لڳو.

”هٿيار.... جيب.... خبر، مون کي ڪا خبر ڪانهي....“

مونجهارن بيوسيءَ ۾ پناهه ورتي.

”تون شرافت مان ڪونه سمجهندين....“

ان دڙڪي کي ڪو جسم نه هو، ۽ ڪنهن خيالي ڦوڪڻي وانگر هنجي مٿان ڦرڻ لڳو. هن ان ڦوڪڻي کي ڪو جسم ڏيڻ گهريو: مُڪن، ٺڪڙن، ٺڏن، لتن ۽ آخرڪار نيٺ جي لڪڻ جو جسم. في‌الحال هنجي جان ۽ احساس ۾ ان ڦوڪڻي جو اهوئي جسم مڪن تي سگهيو. هن ٻنان نهارڻ جي، ڪاٺ جي ماڻهوءَ ڏانهن اکيون ڦرڙايون: نه ڏسڻ جي باوجود، ڪاٺ جي ماڻهوءَ جي چپن ۾ دکيل سگريٽ جو شعلو هنجي اکين ۾ پيهي آيو. هن پنهنجون اکيون بند ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي: اڃا پنبڻ اکين تي ڍريا ڏي مس هئا ته آسالڪ وري زوريءَ پاڻ‌هرتو پٽجي ويا. ان سان گڏ هنجي بدن ۾ هڪ زلزلو آيو ۽ سمورا ٻڇاءَ بند ٽوڙي ويو. هنجي ڇاتيءَ جا وار، سگريٽ جي شعلي جي آسپاس، گهنڊيون گهنڊيون ٿيا، سڙندڙ پڃرندڙ ڪنل جي دونهين ۾، ٻاڦ ٻلجي ويا. پنهنجي‌ئي چمڙي جي سڙڻ جي بوءِ کي هو سچالي نه سگهيو. البت وارن منجهان، سڙندڙ

آنَ جي ٻوءِ، هن کي ائين محسوس ٿي ڇڻ تہ اها ٻوءِ هنجي سڄيل، ڦٽيل، نيرا پيلا پٽا ٽيل ٿيرن منجهان ٿي آئي ۽ هن جي ناسن تائين پهچندي، هنجي ڇاتيءَ ۾ ڪهڙيءَ لاءِ اٽڪي پيئي هئي. ان ٻوءِ هن کي ٽاڻي جي آلي جي يادگيري ڏياري، جيڪو هنجي ٻنهي ٻيهن جي وچ ۾ رکيو هو، ۽ انيءَ ڏکي رهيو هو. هنجي اکين جي ڪنارين ۾ جيڪو پاڻي پرجي پرجي ٿي آيو، سو پاڻمرادو، پاڻ هرتو آتل ڪائي، هنجي لونڊڙين ۾ پيهي آيو.

”ڪيئن؟.... اڃا ٻہ پنهنجي هوڏ نہ ڇڏيندين؟“ ڪاٺ جي ماڻهوءَ جو آواز، هنجي ٻيهن جي وچ تي رکيل ٽاڻي جي آسپاس هوا جو جهوٽو ٻڌجي آيو. هـو چپ. هنجون اکيون ڇپ. پر هنجا ڪَن وڏيڪ سرلا ٿي ويا هئا. هن وري نئين سگريٽ ۽ نئين ماچيس جي تيليءَ جي کهڪي جـو آواز ٻڌو. هنجي ٻنهي ٻغلن ۾ اوڙاهہ ٻري پيا. ٻنهي ڇڏن ۾ مچ ٻري پيا. هنجي ڪاهن، هنجي گوڏن ۽ هنجي پيٽ جي ورن ۾ زلزلا ايندا رهيا. ٻاهر جا ڪنڌپ چڙهندا رهيا، ٽاڻن جـون آوٻون پچنديون رهيون. هنجي اکين بدران هاڻ هنجو جسم روئڻ لڳو، ڇاڪاڻ تہ هنجون اکيون هر زلزلي کان پوءِ وڌيڪ زور سان ٻيچي ٿـي ويون. هنجو هيئيون چپ ڏندن جو اضافي حصو ٻڌجي ويو: ۽ پوءِ هڪ زوردار زلزلو، هنجي پيٽ جـي اندرئين پاسي آٿيو، ۽ هن جي اونارن مان پهلو پهلو زهـر پڙڪو ڪائي، هنجي واڇـن مان وهڻ لڳو. ان وقت، هن تمام ٻري، زلزلن جي ٻرڻ

پر، اهو پڪو هو:

”شايد ڏنڊئجي ويو: پاڻي هاري هوش ۾ آڻيوس!“

جڏهن هنجون اکيون وري کليون، تڏهن هن کي هڪ ڪاٺ جي ماڻهوءَ بدران ڪنهن ڪاٺ جا ماڻهو نظر آيا، جيڪي پاڇولن جيان هڪ ٻئي سان ڳنڍيل ڳتيل هئا، ۽ سندن چپن ۾ ٻاهر جا ڳاڙهسرا ڏينهن چنبڙيل هئا. ٿوري دير ڪانپوءِ اهي سمورا ماڻهو وري هڪڙو ڪاٺ جو ماڻهو ٺهجي ويا، پر ان ڪاٺ جي ماڻهوءَ کي الاهي چپ هئا، جيڪي هڪ ڊگهي قطار ۾، هنجي اکين تائين ٽپي پهتا. انهن سمورن چپن ۾ هڪ ئي سگريٽ هو. پر ان سگريٽ ۾ اِلاهي شعلا هئا، جيڪي هنجي اکين جي ٻنبڻين ۾ ٽمڪڻ لڳا.

”هاڻ ڇڏيوس! هوش ۾ اچي ويو آهي.... هي مردود ڏاڍا سخت جان ٿيندا آهن....“

هن ڪاٺ جي ماڻهوءَ جو آواز پهرين هوريان ۽ پوءِ ڏاڍيان ٻڌو. ”هن کي.... پاڻي....ڏيو.“

پاڻي.... هنجي چپن پاڻيءَ جو خيال ايندي ئي لڙڪڻ شروع ڪيو. هنجي زبان جي بيابان ۾ ٻاهرا ڪنڊا ڄمي پيا. چپ هنجي ٽارونءَ ۾ ڪجهه ڳولڻ لڳي. پر اتي به رڳو ڪنڊا ئي ڪنڊا هئا. هن گلاس ۾ پاڻي اوتجندو ٻڌو، ۽ ان آواز تي هنجي نڙگهٽ ۾ هوبهو ساڳيو آواز پيدا ٿيڻ لڳو. پاڻي.... ڪهڙو سواد هوندو آهي پاڻيءَ ۾؟هنجي دل گلاس ۾ الڪي پيئي، جتي پاڻي هو....

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اڇي هان، پاڻي ٻي ۽....“ ڪنهن چيو.

پر هي ڪهڙو پاڻي هو، جنهنجي ويجهي اچڻ تي، هن جا آنڊا ڪڄيون ٻاهر اچڻ لاءِ آتا ٿيڻ لڳا هئا. هن پنهنجا ٺوٺ چپ زور سان ڀڪوڙي ڇڏيا. هن پنهنجون اکيون وڌيڪ زور سان ڀڪوڙي ڇڏيون، ان جي باوجود، اهو پاڻي هنجي ويجهو هو. هنجي اندر داخل ٿيڻ جو جتن ڪري رهيو هو. هن ڪنڌ لاڙي، ان اوپري ويجهائپ کان بچڻ جي ڪوشش ڪئي، پر گلاس هن جي چپن جي بند دروازن کي ٽوڙڻ جي ڪوشش ۾، هن جي ڏاڙهي ۽ ڳچيءَ ۾ ڇلڪي پيو. هنجا آنڊا ڪڄيون اچي وات ۾ پيا. هن کي پنهنجي اوگهڙجو نئين سر احساس ٿيو. ٻهنچ جو ٽڏو ڪاٺ هنجي اوگهڙ جو حصو بڻجي ويو. هنجي اوگهڙ ٻہ هاڻي ٽڏي ۽ سيل ڪاٺ مان ڏهيل ٿي لڳي. هن کي ناڙاڇوڙجو خيال ٿيو، پر اهو خيال ايندي ئي، هن کي گلاس جو خيال آيو ۽ هن کي وري هڏڪي آئي ۽ آنڊا ڪڄيون هن جي نڙگهٽ ۾ اٽڪي پيا.

”اڙي، اڇا ٻہ مُڙي وڃ.... رڌ جا.... ڇو تو پاڻ کي مفت ۾ مارائين.... رکو ايترو ٻڌاءِ تہ هٿيار ڪٿي پوريل آهن تہ توکي ڇڏي ڏينداسون....“

هڪ ڏکيو اونهو ساهہ هنجي پيٽ ورن ۾ وڏي وڻ ٿيو. هو ان وڻ کان ڊڄڻ لڳو: ان وڻ جي طوفانن هنجي اکين جا پٽ کولي ڇڏيا. ڪاٺ جو ماڻهو انهن پٽن اندر پيهي آيو.

”شاباش.... شاباش.... ٻڌاءِ.... هرويرو پين لاءِ پاڻ کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نه ماراءِ....“

اهي ”بيا“ ڪير هئا، هن سوچيو. پر اها سوچ اهڙي ئي، هن جي اکين جا پٽ وري بند ٿي ويا، ۽ هو پڇڪيو:
”بيا؟!....“

”ها ها، بيا.... جيڪي توسان گڏ هئا؟“

”مون سان.... بيا به گڏ هئا؟ ڪير هئا آهي....؟“ هن جي بند اکين جي پنجرن ۾ پاڇولا لرزڻ لڳا.

”ڙي .... جا اولاد، اهوئي ته توکان پڇون ٿا!“ ڪانٽ جي ماڻهوءَ هن جي اوگهڙ ڪي نيٽ جي لڪڻ جو احساس ڏياريو. هن جــا پنجر ڦڙڪيا، ۽ زور سان پڇي ويا. ساهه هنجي لڪيءَ ۾ توريءَ دير لاءِ اٽڪي پيو، ۽ نيٽ جي لڪڻ جي مٿي ڪجهه سان هـن جي ناسن مان ڦونڪاڙجي ٻاهر نڪتو.

”هي ائين ڪين مڃيندو.... مون کي ڏيو اهو پلاس.... نه نه، اهو نه.... هوءَ وڏي انبوري....“

اهي لفظ هنجي ڪنن توڙي اکين ڪونه سمجهيا. هن کي الائي ڇو وري پنهنجي اوگهڙ ياد اچــي ويئي ۽ ڪو آڏڪو ڳنڍ ٻڌجي هـن جــي لڪيءَ ۾ اٽڪي پيو. هنجي ٻبين، ٻغلن ۽ چڏن ۾ ڏپ جا ڦوڦيندا نئين سر ڏنئون ڏنئون ڪرڻ لڳا.

جڏهن هنجي ٻهرئين آڱوٺي جو ننهن پنهنجو ماس ڇڏي، انبوريءَ جي لوهه جــو رنگ اختيار ڪرڻ لڳو، تڏهن هنجي لوڻن، ڪنن ۽ اکين جي ماڻڪن ۾ ٻهريون

Scanned with CamScanner
www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيهر اهو سوال ٻيڙا ٻڻجي اڀريو ته مون سان ”ٻيا“ ڪير گڏ هئا؟ اهي ”ٻيا“ هن کان ٻاهر هئا، پر هن محسوس ڪيو ته اهي ”ٻيا“ هاڻ هن ۾ سمائجي آيا هئا، ۽ هن سان گڏ ڦٿڪي رهيا هئا، رڙيون ڪري رهيا هئا. پر انهن ڪيڪن ۽ ڦٿڪڻين جو آواز هن کان گهڻو پري هو. اهو آواز اڻتروئي جيترو هو، جيترو هو پاڻ جيترو هو، جيترو هن کان ٻاهر ”ٻيا“ جيترا هئا. پر پوءِ جڏهن انبوري هنجي ڏسڻي آڱر جي ننهن ۾ ڦٻي ويئي، تڏهن اهو آواز مري ويو: جڏهن انبوريءَ ڪي چڪ آئي تڏهن ڪو ٻڪو هنجي ڏندن ۾ ٻيڙجي ويو.

”ٻيا.... مون سان ... گڏ.... هئا....“

”ڪير هئا آهي؟“ انبوري هن جي چيچ ۾ چنبڙي پيئي. هو اهو فيصلو نه ڪري سگهيو ته اها چيچ هئي يا ٻاچ هئي يا....هن جي اکين جي تارن جي پويان آڱريون اکهاڙيون، ننهن ٻنان آڱريون—ڪٿيين جيان، هن جي اکين جي تاريلي زمين ڪي چيري ڦاڙي، ڪر ڪٽي ٻيهي رهيون. انهن آڱرين جو ڪو ڪاٺيٺوئي ڪونه هو. پر ڪنيين جا ڦل، رتايل هجڻ جي ڪري، هن جي مالڪين جي پوري ڪاري رنگ ۾، ڳاڙهي ٽنڊور جيان، ٽمبيل هئا. هن جي ماڻڪين جا اهي ڳاڙها ڪارا، ڪارا ڳاڙها ٽنڊور چيرن کان ٻاهر نڪري، اتي ئي پنڊ پهڻ ٻڻجي ويا.

”وري تارا ڦري ويا اٿس.... ڏسوس ٻيٺسان مري ته ڪونه ويو....“ ڪاٺ جي ماڻهوءَ جو آواز، هن جي نرڙ

ني پڳهر جي ڦڙن ۾ ٽُنڙڪڻ لڳو، ۽ پوءِ ڀاري جهڙي ٿڌ جي لهر ٻڏجي، هن جي لوڻن ۾ پيهي ويو.

جڏهن هن جي لوڻن جي برف وکري، هن جي چاڙين کي ڏونڏاڙڻ لڳي، تڏهن وري هن ڪاٺ جي ماڻهوءَ جو آواز ٻڌو: ”ياڻنجي تو ته هن کي پين جيڪا خبر ڪانهي!“

”پين جي خبر هجيس نه هجيس؛ پر هن کي اها يقينن خبر آهي ته هٿيار ڪٿي لڪل آهن.“ هي آواز نئون هو. ڪرو هو. بي پاسو هو. غيرجانبدار هو. ڪنهن به جذبي کان خالي هو.

”پر سچي ڪونه ڪندو،“ ڪاٺ جي ماڻهوءَ جي آواز ۾ بيزاري هئي. ٿڪ هو.

”سچي ته هن جو بابو به ڪندو!“ اهو آواز اڃا به غيرجانبدار هو. ڪنهن به جذبي کان خالي هو. ٿڌو هو. بي پاسو هو.

”اوهين پاڻ ڏسو: اسان هر طريقو آزمائي ڏٺو آهي.... هاڻ ته ڪو لِڳ سچو ڪونه ائس، تڏهن به....“

”هون.... پڪلا زائفائون؟“ ان سوال ۾ پهريون پيرو ڪو جذبو هو. ڪا جانبداري هئي.

”جي ها.... اهو نسخو به آزمائي ڏٺوسون: هن جي زال، هن جي ڀيڻ.... ۽ ها، پوڙهي به.... هن جي ماءُ هئي شايد.... هنن مان هڪڙي پيٽ سان هئي.... پرئي مهيني.... هن جي زال، يا هن جي ڀيڻ.... ياد نه ٿو اچي....“ ڪاٺ جو ماڻهو کليو. پر ان کِل ۾ به بيزاري هئي، ٿڪ هو:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سڏي سنواڻي ڪل، جنهنجو ڪو منڍ نه هوندو آهي، جنهن جي ڪا پڇاڙي نه هوندي آهي. بي مقصد، بي اطمينان ڪل.

”هاڻ ڪٿي آهن....؟“ نئين آواز ۾ سختي اچي ويئي. ڪاٺ پيدا ٿي پئي.

”ڇڏي ڏنو سون.... صبح ٿيڻ کان اڳ، متان....“

”ڪجهه، ڪيئن....؟“ سوال ۾ هڪ ڪان وڌيڪ معنائون هيون، يا هڪ ئي معنيٰ جا ٻه سوال هئا.

”ها.... نه،“ ڪاٺ جي ماڻهوءَ مختصر جواب ڏنو. ان ۾ سڀ معنائون گڏيل هيون.

”ڇو هي....؟“ هي سوال ايترو مختصر نه هو.

”هي.... ها، ذري گهٽ ڇتو ٿي پيو هو.... پوءِ واسطا وڌائين.... ليلڙائيون ڪيائين.... پوءِ اوڇنگارون ڏيئي رنو، منهن گوڏن ۾ پيڪوڙي، ڪجهه وقت سڏڪندو رهيو، ٻڙڪندو هيو.“ ڪاٺ جو ماڻهو، ڪوشش جي باوجود، مختصر جواب ڏيڻ ۾ ڪامياب نه ٿي سگهيو.

”پوءِ به سچي ڪرڻ جي نه ڪيائين؟“ اهو سوال هجڻ جي باوجود ڇڻ ته ڪاٺ جي ماڻهوءَ جي جملي جو باقي حصو هو، جنهن ڪانسواءِ ڳالهه اڻپوري هئي.

”ها.... نه،“ ڪاٺ جو ماڻهو وري منجهي پيو.

”ڇو هن جا همراه....؟“ آواز جي سختيءَ ۾ ڪجهه قدر مائٽي اچي ويئي.

”ٻي ڄڻا دوبدو فائرنگ ۾ مارجي ويا.... باقي هڪڙو جو ڪو ڏڪجي پيو هو، سو به اسپتال ۾ مري ويو....“

ڪاٺ جي ماڻهوءَ نيٽ جو لڪڻ ميز تي اڇلي رکيو جنهن ۾ نيٽ جو لڪڻ ٻـه مري ويو هجي، جنهن سان هاڻ هن جو ڪو واسطو ڪونه هو.

”۽ آسانجا ماڻهو....؟“ هي سوال ايترو جهيڻو هو جو ڪاٺ جي ماڻهوءَ ان جي پـڪ ڪرڻ لاءِ، مٿل نيٽ جو لڪڻ وري هٿ ۾ کڻي ورتو. ٻئي هٿ تي لڪڻ هڻندي هن چيو:

”اڳين رپورٽ مطابق سـت.... تازي رپورٽ مطابق آٺ!“

”سو ڪيئن؟“

”اڻون ماڻهوهنن مان هو....هن پنهنجي رائيفل پنهنجي ڪاڏيءَ هيٺ رکي، گهوڙو ڊهائي ڇڏيو.... ڪن جو چوڻ آهي تہ جڏهن ڪوٽ تي چڙهائي ٿي، تڏهن هن فائر ڪولڻ کان انڪار ڪيو.... ۽ لاچار هن کي شوٽ ڪرڻو پيو.... هن جو لاش آن جي ڪنڌي جي پوئيان مليو....“

ان مهل هـن کي هڪ ئي وقـت ڪي ئي خيال آيـا:
ڪاٺ جو ماڻهو، خاڪي ٻرپس جـو مستطيل ٻڻجي ويو، آسمان جي ڪنڌي ۾ بي انداز تارا جهرمرڪرڻ لڳا، روشني جي ٽوهر ۾ انڊلٺ جا رنگ پرجڻ لڳا، ۽ انهيءَ سـت رنگي نور ۾ هن کي ”اڻون ماڻهو“ نظر آيو، جنهن جـي هٿ ۾ رائيفل هئي. ڪا آس مُرڪ ٻڻجي، هن جي چهريل چهريل چپن جـي ڦوهڻدن ۾ ڦهلجي ويئي، ۽ هـن پنهنجو سمورو سـت آخري پساهن ۾ ڪڏ ڪندي چيو:

”مان اوهان کي ڪجهہ نہ ٻڌائيندس!“ ■

نيو فيلڊس جا تازا شايع ٿيل ڪتاب

ٽڪرا ٽٽل صليب جا ۽ واٽون ڦلن ڇا

مصنف: شيخ اياز

ڪربلا

ليکڪا: نورالهديٰ شاه

ڪوٽ لکپت جو قيدي

مصنف: رسول بخش پليجو

خط، انٽرويو، تقريرون (ٻيا ڳوڙها هيون)

مصنف: شيخ اياز

تاريخ جو ڪفن

مصنف: امر جليل

جلا وطن

ليکڪا: نورالهديٰ شاه

هم وست

مصنف: آغا سليم

سڌارٿ

مصنف: هرمن هيس

آزادي خاطر

مرتب: فيروز احمد

سانباهو سمونڊ جو

مصنف: الطاف شيخ

هينئڙو ڏاڙهون گل جئن

مصنف: شيخ اياز

soorihsindhiadab

Scanned with CamScanner

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

..... امڙ ڳالهه ۾ آهي ڪجهه ڪونه، پر ماڻ ڳالهه ڪري ٿي پئي آهي. مي لندا نينا جوان مڙس الائي ڪنهن جي ڳالهين ۾ اچي ويا آهن. چون ٿا ته لوڪراڄ کپي، انصاف کپي، نوڪريون کپن، پورهيو کپي، زمينون کپن، ۽ پيو به الائي ڇا ڇا کپي! هٺي پاسي سرڪار آهي: جتي چار ماڻهو ٿا ڪٺا ٿين، اتي مٿن پوليس چاڙهي ٿي موڪلي. ٻئي هڪڙي پاسي وردين وارا رائفلون کڻيو بيٺا آهن ته هٺي پاسي عام ماڻهن جا هشام آهن. جي ٿورا آهن ته کين هڏيو وڃن، وڃيو لاڪپ ۾ هٽن. ٻئي ڪن کي ڦاسا ولبو چڙهيو ڏين. ڪن کي سزائون ڏيو ڇڏين. جنهن جو نالو کڻ، تنهن لاءِ ٿا هڏون ته ٽي سال ٽيپ، ٽيه ٽنڪا! امڙي ڳالهه ته اڳي نه هڏيسون، نه سٽيسون ته ماڻهن کي رکو ميڙي ملاکڙي ڪرڻ ٿي به ٽيپون پيا ڏين ۽ ٽنڪا پيا لڳن. انگريز سو ٽنڪا هڻائيندا هئا..... خير سو ماڻ مڙئي ڳالهه ڪري ٿي پئي آهي. وردين وارا ڳوٺن ۾ ڪاهيو پون، ۽ زوري ماڻهن کي هڏيو وڃن. نه داد نه فرياد: ڇي، اوهان وڳوڙي آهيو! ڏاڙيل آهيو. ڏاڙيلن کي پناهه ٿا ڏيو. جڏهن ڳوٺن ۾، گهرن ۾ ڪاهي پيا ته تنگ ته نبين کي به پيارا هئا. سي ڪي هرام مچرجي پيا. دوبدو مقابلا پيا ٿين. پر سرڪار ڏاڍي آهي. وٽن هٿيار به آهن ته ماڻهو به آهن جن کي وردي پارائي، جيڪي ٿي چوين سو ٿا ڪن. ڪن ڳوٺن کي ته لڏائي ڇڏيائون. جيڪي نه اٿيا، تن کي زوري ڪڍي، گهرن تي بلڊوزر هلائي ڇڏيائون. ٻاٻا، بندوق ۽ رائفل جي اڳيان هيٺو ٻي هٿيار ماڻهو ڇا ٿو ڪري سگهي. جي ڪنهن منهن ڏنو ته ڪولي جي منهن ۾ يا ٽرنگ ۾. جيڪو ضامن پوڻ وڃي، سو به اندر. اندريان ته اندر پر ٻاهريان به اندر..... اٿين هزارين ماڻهو دربدر ٿيا آهن. سوين ماڻهو، ڏسٽا وائسٽا ماڻهو، ڏينهن ڏٺي جو، گولين مان ڪڍيا اٿن. سرڪار زوراور آهي، پر ماڻهو به اصل نٽا مڙن. تنهن ڏينهن هڪڙي ڳوٺ کي ورائي ويا: ڇي، سڀ نڪرو ٻاهر. ڳوٺ ۾ ڪي ارڏا جوان هئا، تن چيو ته مڙس مڙس جو مٽ آهي. ايئن اسين به ڪونه ٿا نڪرون. ٻئي ته جيڪا ويڙهه ٿي، سا به کهڻن کي ياد رهندي. پر سرڪار ڇا ڪيو جو.....

("الون ماڻهو" مان ورتل)

soorhsindhiadab

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

Scanned with CamScanner

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو ته تاريخ هميشه انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نه رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي ته سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آسانيءَ سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد ته سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نه صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو ڀرپور ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book